

Rijksoverheid

Reikwijdte en Detail Windpark De Drentse Monden en Oostermoer

Inhoudsopgave

1 Vaststelling definitieve notitie Reikwijdte en Detailniveau Windpark De Drentse Monden en Oostermoer	3
2 Adviezen van de Commissie voor de m.e.r.	4
3 Concept notities Reikwijdte en Detail	21
4 Overzicht en samenvatting van zienswijzen, inclusief reactie	76

1 Vaststelling definitieve notitie Reikwijdte en Detailniveau Windpark De Drentse Monden en Oostermoer

Inleiding

De onderhavige notitie is de notitie reikwijdte en detail ten behoeve van het milieueffectrapport voor het beoogde windmolenpark De Drentse Monden en Oostermoer. Uitgangspunten voor de notitie reikwijdte en detail zijn twee startnotities (de concept notities reikwijdte en detail) die in samenhang moeten worden gezien.

Van 24 juni t/m 4 augustus 2011 heeft de 'conceptnotitie reikwijdte en detailniveau' (hierna aangeduid als 'startnotitie') voor het MER voor het windpark De Drentse Monden ter inzage gelegen. Een ieder is gedurende de genoemde periode in de gelegenheid gesteld zienswijzen daarop in te dienen. Tevens zijn de betrokken bestuursorganen geraadpleegd over de reikwijdte en het detailniveau van het MER. Ook is de Commissie voor de m.e.r. om advies gevraagd. Er zijn binnen de inspraaktermijn in totaal 1370 zienswijzen van particulieren en bedrijven ontvangen, waarvan 1080 uniek en 290 eensluidend. Daarnaast hebben wij van 5 betrokken overheden een reactie ontvangen.

Van 20 januari t/m 1 maart 2012 heeft de 'conceptnotitie reikwijdte en detailniveau' (hierna aangeduid als 'startnotitie') voor het MER voor het windpark Oostermoer in samenhang met windpark De Drentse Monden ter inzage gelegen. Een ieder is gedurende de genoemde periode in de gelegenheid gesteld zienswijzen daarop in te dienen. Tevens zijn de betrokken bestuursorganen geraadpleegd over de reikwijdte en het detailniveau van het MER. Ook is de Commissie voor de m.e.r. om advies gevraagd. Er zijn binnen de inspraaktermijn in totaal 2052 zienswijzen van particulieren en bedrijven ontvangen, waarvan 638 uniek en 1414 eensluidend. Daarnaast hebben wij van 11 betrokken overheden een reactie ontvangen.

De adviezen van de Commissie voor de m.e.r., die mede zijn gebaseerd op de ontvangen zienswijzen en reacties, worden met inachtnaam van het navolgende integraal overgenomen en maken daarmee deel uit van de notitie reikwijdte en detail.

De commissie voor de m.e.r. adviseert in paragraaf 3.2 van haar advies om een integrale landschappelijke visie te ontwikkelen voor windenergieprojecten in het Drents-Groningse veenkoloniale gebied en in het kader van de locatieafweging na te gaan of die visie aanleiding geeft tot een andere begrenzing van het plangebied. Ter invulling van dit onderdeel van het advies zal in het MER in een apart hoofdstuk of paragraaf uitgebreid aandacht worden besteed aan de landschappelijke inpassing van windenergie in het Drentse en Groningse Veenkoloniaal gebied. Daarbij zullen de door de initiatiefnemers beoogde locaties voor de verschillende in dit gebied voorgenomen grootschalige windparken als uitgangspunt worden gehanteerd¹.

De adviezen van de Commissie voor de m.e.r. treft u aan in onderdeel 2 van deze notitie. De twee hiervoor genoemde concept notities reikwijdte en detail, die onderdeel uitmaken van de onderhavige notitie reikwijdte en detail, zijn opgenomen in onderdeel 3.

Onderdeel 4 bevat een overzicht en een samenvatting van de ontvangen zienswijzen en reacties, en de beantwoording daarvan. Daarbij wordt niet ingegaan op de elementen uit de zienswijzen en reacties die zijn verwerkt in de adviezen van de Commissie voor de m.e.r.. Deze elementen zijn immers door het integraal overnemen van deze adviezen al geadresseerd. Ten aanzien van de elementen uit de zienswijzen en reacties die niet zijn meegenomen in de adviezen van de Commissie m.e.r. wordt in de beantwoording beargumenteerd aangegeven of deze elementen al dan niet zullen worden meegenomen in het MER.

Alle zienswijzen en reacties zijn in hun geheel opgenomen in een bundel welke als losse bijlage beschikbaar is².

De onderhavige notitie reikwijdte en detail wordt hierbij vastgesteld.

Den Haag, 1 mei 2015

De Minister van Economische Zaken,
H.G.J. Kamp

De Minister van Infrastructuur en Milieu,
Mw. drs. M.H. Schultz van Haegen

¹ Deze invulling is onze interpretatie van dit deel van het advies.

² De zienswijzen van particulieren en bedrijven en de reacties van de betrokken overheden zijn te downloaden via <http://www.rvo.nl/subsidies-regelingen/windpark-de-drentse-monden-en-oostermoer-fase-1>

2 Adviezen van de Commissie voor de m.e.r.

Commissie voor de
milieueffectrapportage

Windpark De Drentse Monden

Advies over reikwijdte en detailniveau
van het milieueffectrapport

20 september 2011 / rapportnummer 2553-56

1. Hoofdpunten van het MER

Voornemen

Twee initiatiefnemers, Stichting Duurzame Energieproductie Exloërmond en Raedthuys Windenergie BV, hebben het voornemen om in de gemeente Borger-Odoorn gezamenlijk het windpark 'De Drentse Monden' op te richten. Dit windpark bestaat uit twee deelparken in het veenkoloniale gebied nabij Eerste en Tweede Exloërmond, Nieuw Buinen en Drouwenermond. Naast de windturbineopstellingen maken ook het benodigde transformatorstation en de elektriciteitsbekabeling onderdeel uit van het voornemen.

Bevoegd gezag en initiatiefnemer(s)

Om het windpark ruimtelijk mogelijk te maken wordt een rijksinpassingsplan opgesteld. Daarnaast zijn voor beide deelparken verschillende vergunningen nodig. De rijkscoördinatie-regeling¹ is van toepassing op het voornemen. Hierdoor is het mogelijk om voor de besluitvorming over het rijksinpassingsplan en de omgevingsvergunningen² één gecombineerd plan/project-milieueffectrapport (MER) op te stellen. Het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) coördineert de procedure.

Het rijksinpassingsplan wordt vastgesteld door de minister van EL&I en de minister van Infrastructuur en Milieu (IenM), beide ministeries zijn initiatiefnemer van het plan. Voor de omgevingsvergunning is het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Borger-Odoorn het bevoegd gezag, Stichting Duurzame Energieproductie Exloërmond en Raedthuys Windenergie BV zijn de initiatiefnemers.

Hoofdpunten MER

De Commissie voor de m.e.r. (hierna 'de Commissie')³ beschouwt de volgende punten als essentiële informatie in het milieueffectrapport (MER). Dat wil zeggen dat voor het meewegen van het milieubelang in de besluitvorming het MER in ieder geval onderstaande informatie moet bevatten:

- Een onderbouwing van de locatiekeuze en van het totale vermogen op de locatie afgezet tegen mogelijke andere locaties in Drenthe en Noord Nederland.
- De ontwikkeling van inrichtingvarianten voor het park als geheel (met als variabelen het totale vermogen, de totale oppervlakte, aantal turbines, verspreiding van turbines binnen het gebied, landschappelijke kwaliteit).
- Een overzicht waarin de maximale milieueffecten op landschap, natuur en leefomgeving van de inrichtingsvarianten zijn vergeleken. Vergelijk de effecten zowel absoluut als relatief (per eenheid opgewekte energie).
- Een goede samenvatting. Dit is het deel van het MER dat vooral wordt gelezen door besluitvormers en insprekers. Daarom verdient dit onderdeel bijzondere aandacht. De sa-

¹ De rijkscoördinatie-regeling maakt het mogelijk dat de procedures voor het ruimtelijk besluit (rijksinpassingsplan) en de uitvoeringsmodule (vergunningen en ontheffingen) tegelijkertijd worden doorlopen.

² Voor de deelparken worden afzonderlijke omgevingsvergunningen aangevraagd.

³ Voor de samenstelling van de werkgroep van de Commissie m.e.r., haar werkwijze en verdere projectgegevens, zie bijlage 1 bij dit advies. Projectgegevens en bijbehorende stukken, voor zover digitaal beschikbaar, zijn ook te vinden via commissiemer.nl onder 'Advisering'.

mentvatting moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER.

De Commissie heeft voor dit advies het plangebied bezocht. Ook heeft zij de bijna 1.400 zienswijzen die zij van het bevoegd gezag heeft ontvangen betrokken in haar advisering.⁴ Gezien het grote aantal zienswijzen wordt –een uitzondering daar gelaten– in dit advies niet naar de individuele zienswijzen verwezen. De Commissie beperkt zich in haar advisering tot de inhoudelijke milieu-informatie over het voornemen. Dat betekent dat zij de volgende onderwerpen – ondanks dat veel zienswijzen hier aandacht voor vragen – niet in haar advisering heeft betrokken.

- de door de nationale overheid gemaakte beleidskeuze voor windenergie en de milieuverschillen met andere (duurzame) methoden om energie op te wekken;
- de aanvaardbaarheid van wettelijke normen (zoals voor geluid en slagschaduw);
- mogelijke sociaal-economische gevolgen (inclusief planschade) van het voornemen.⁵

De initiatiefnemers geven in de notitie R&D aan draagvlak belangrijk te vinden. Daarom geeft de Commissie in overweging om in het MER aandacht aan bovenstaande aspecten te besteden en het MER ook te benutten als communicatiemiddel.

Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken beschrijft de Commissie in meer detail welke informatie in het MER moet worden opgenomen. De Commissie bouwt in haar advies voort op de Concept Notitie Reikwijdte en Detail Windpark De Drentse Monden d.d. 16 juni 2011. In hoofdstuk 2 van dit advies doet zij aanbevelingen voor de locatieafweging (planMER). In hoofdstuk 3 gaat zij in op de inrichting van het plangebied (projectMER). In hoofdstuk 4 en 5 behandelt zij de bestaande milieusituatie, de milieugevolgen en overige onderdelen voor het planMER en het projectMER.

⁴ In totaal heeft de Commissie 1394 zienswijzen ontvangen (waaronder 5 adviezen), waarvan 1080 unieke reacties.

⁵ Veel zienswijzen noemen waardedaling van huizen, doorzetten krimp (wegtrekken van bewoners), afname toerisme, afname werkgelegenheid en een ongelijke verdeling van lasten en baten.

2. Onderbouwing voornemen en locatiekeuze

2.1 Achtergrond en doelstelling

Uit de notitie R&D blijkt dat het beleid van Rijk, provincie en gemeente met betrekking tot locaties voor windenergie in Nederland en Drenthe in het bijzonder, en dus een eventuele vestiging van het windpark in het veenkoloniale gebied, nog niet is uitgekristalliseerd.

De ambitie van het Rijk is om in 2020 minimaal 6.000 MW vermogen aan windenergie in Nederland te hebben gerealiseerd. Om dit te halen is dit per provincie uitgewerkt in opgaven. Het ministerie van IenM heeft een ambtelijke conceptnotitie⁶ opgesteld. Deze notitie noemt in Nederland (op land) 11 concentratiegebieden voor windenergie die geschikt zijn voor grote windparken (meer dan 100 MW), waaronder de Veenkoloniën in Drenthe. Het Rijk heeft het voornemen om, in samenwerking met decentrale overheden en belanghebbenden, te komen tot een Rijksstructuurvisie voor het planologisch beleid voor windenergie op land.⁷

De Provincie Drenthe heeft in haar Omgevingsvisie zoekgebieden voor windenergie aangegeven, waaronder het gebied van de Veenkoloniën. Tegelijkertijd heeft de provincie aangegeven zich nog te beraden over het vermogen dat in de verschillende gebieden geplaatst kan worden.

Uit de notitie R&D blijkt dat de initiatiefnemers aan een 'groot' windpark denken, waarbij het vermogen ergens tussen 275 en 450 MW kan liggen. Motiveer op basis van de eerder genoemde uitgangspunten van het Rijk dat de voorgenomen activiteit past in de genoemde nationale ontwikkelingen en onderbouw de locatiekeuze (zie ook §2.2) alsmede het beoogde totale vermogen. Geef ook aan waarom deze opgave in Drentse Monden gerealiseerd zou moeten worden (ofwel dat Drentse Monden evidente (milieu)voordelen biedt ten opzichte van alternatieve locaties in de provincie) en waarom voor één groot park is gekozen, dan wel of er ook argumenten zijn voor één park van een kleinere omvang of meerdere parken met een kleiner totaal vermogen.

2.2 Locatiekeuze

De notitie R&D geeft aan dat de locatieafweging zich beperkt tot mogelijke landlocaties in de omgeving van het beoogde plangebied die een project van min of meer gelijke omvang (275 MW) mogelijk maken. De Commissie wijst erop dat het totale vermogen van het windpark een cruciale variabele is voor zowel de vraag in hoeverre de Drentse Monden een geschikte locatie is vergeleken met andere locaties, als voor de vormgeving van inrichtingsvarianten en hun

⁶ Concept Ruimtelijk Perspectief Wind op Land.

⁷ Zie ook pagina 9 van de notitie R&D.

gevolgen voor de omgeving (landschap, hinder). De Commissie adviseert om bij de onderbouwing van de locatiekeuze dus ook het beoogde totale vermogen een plaats te geven.

LOFAR

Volgens de notitie R&D kunnen de windturbines het LOFAR-project⁸ hinderen. Geef in het MER de mogelijke beperkingen aan. De Commissie adviseert ook aandacht te besteden aan de opmerkingen en suggesties die Astron in haar zienswijze doet, voor zover deze betrekking heeft op de in dit advies genoemde punten.

Trechtering

Geef vervolgens in het MER een heldere beschrijving van de trechtering van de locatiealternatieven op het detailniveau dat nodig is om een gemotiveerde keuze te kunnen maken voor de locatie Drentse Monden en een groot totaal vermogen. Motiveer of ga daarbij ook in op:

- de keuze –zoals geschetst in de notitie R&D– om de locatieafweging te beperken tot mogelijke locaties (op land) in de omgeving van het beoogde plangebied die een project van min of meer gelijke omvang (275 MW) mogelijk maken;
- welke andere locaties en bijbehorende omvang (totaal vermogen) mogelijk zijn;⁹
- welke milieuoverwegingen zijn meegewogen in de keuze voor de locatie Drentse Monden en daar te realiseren totaal vermogen;
- hoe de beoogde locatie zich verhoudt tot, danwel belemmeringen kan opwerpen voor, de ontwikkelingen van andere kansrijke locaties voor windenergie in Noord-Nederland.

2.3 Beleidskader en randvoorwaarden

Paragraaf 2.2 van de notitie R&D geeft een goed overzicht van de beleidskaders en wet- en regelgeving. Neem dit over in het MER en geef aan welke randvoorwaarden hieruit naar voren komen voor de verschillende alternatieven.

3. Visie voor de inrichting van De Drentse Monden en ontwikkeling van inrichtingsvarianten

3.1 Algemeen

In het MER dient de voorgenomen activiteit beschreven te worden, alsmede de daarvoor redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven. Het MER moet naast een onderbouwde locatiekeuze (zie §2.2 van dit advies) ook een gemotiveerde keuze voor een van de inrichtingsvarianten mogelijk maken. De inrichtingsvarianten dienen navolgbaar, vergelijkbaar en

⁸ Het LOFAR-project bestaat uit verschillende kleine antennevelden, gezamenlijk vormen deze antennes een radiotelescoop.

⁹ Verschillende zienswijzen stellen dat elders in de provincie en in de omgeving gebieden met minder bewoners zijn, en wijzen o.a. op gebieden dicht bij Duitsland, gebieden aan de oostkant van Musselkanaal.

op voldoende detailniveau te worden uitgewerkt voor een onderbouwing van de voorkeursvariant.

De Commissie adviseert om bij de ontwikkeling van inrichtingsvarianten voor de Drentse Monden zowel aandacht te besteden aan varianten met een groot vermogen (275–450 MW) als aan één of meer parken van kleinere omvang die kunnen voldoen aan de doelstellingen van één of van beide initiatiefnemers. Geef daarbij aan hoe wordt omgegaan met de twee deelgebieden van de twee initiatiefnemers in het voornemen, in hoeverre (volledige) ontwikkeling van de twee deelgebieden nodig is, en beschrijf de (eventuele) onderlinge samenhang.

De inrichtingsvarianten die worden onderzocht, worden vergeleken met de referentiesituatie én met elkaar. Doel van de vergelijking is inzicht te geven in de mate waarin, dan wel de essentiële punten waarop, de positieve en negatieve (milieu)effecten van de varianten verschillen en in welke mate ze aan de geformuleerde doelstellingen voldoen.

3.2 Visie voor de inrichting van locatie De Drentse Monden

Door de omvang van de beschikbare ruimte en omdat het plangebied weinig beperkingen kent, biedt het plangebied zeer veel mogelijkheden voor inrichting. Het inperken van de vrijheidsgraden, en ontwerpen vanuit verschillende invalshoeken kan handvatten bieden voor de inrichting van het plangebied. Daarom adviseert de Commissie visies uit te werken. Zij denkt hierbij vooral aan landschap en kwaliteit van de leefomgeving. Goed onderbouwde visies en ontwerpprincipes kunnen een rol spelen bij de ontwikkeling van inrichtingsvarianten alsmede bij de beoordeling daarvan, en daarmee de motivering voor een voorkeursvariant. Hiermee kan ook worden uitgelegd aan omwonenden waarom bepaalde keuzes gemaakt zijn.¹⁰

Landschap

Een windpark op deze locatie zal de weidsheid van het gebied, en daarmee landschapsbeleving, veranderen. Omdat de afmetingen van de windturbines het schaalniveau van de landschappelijke eenheden overstijgt kan voor de ontwikkeling van de inrichtingsvarianten ook voor een ander uitgangspunt dan het bestaande landschappelijke patroon worden gekozen.¹¹ Daarbij gaat het vooral om het samenhangende beeld. Denkbaar is dat er ‘parkalternatieven’ ontwikkeld worden, die vanuit een duidelijke visie op landschap logische combinaties vormen van locaties, aantal en totaal vermogen van de turbines binnen het gebied. Daarom adviseert de Commissie voor de ontwikkeling van de inrichtingsvarianten verschillende visies te formuleren. Zij denkt hierbij aan visies voor:

- het inpassen van grote turbines in het bestaande landschap;¹²
- het toevoegen van een andere kwaliteit aan het landschap;
- de samenhang tussen de twee deelparken.

¹⁰ Een samenhangende visie kan daarbij een rol spelen bij de acceptatie van het initiatief voor de omwonenden, en daarmee de beleving van het windpark.

¹¹ Lijnen/het grid van het opstellingsontwerp kunnen bijvoorbeeld ook een eigen ‘verhaal’ vormen.

¹² Vanuit kernkwaliteiten van het gebied (grootschalig, strakke verkaveling van bebouwingslinten en akkers, weids uitzicht, windrijk).

Leefomgeving

Het windpark kan gevolgen hebben voor de leefomgeving van de inwoners in het gebied. De leefomgeving is van invloed op de gezondheid van bewoners van het gebied. Bekend is dat mensen ook bij geluidsniveaus onder de wettelijke normen hinder kunnen ervaren van windturbines. Voor windturbines bepalen naast het daadwerkelijke geluidsniveau ook niet-akoestische factoren (waaronder zichtbaarheid van de turbines) of en in welke mate mensen (geluid)hinder¹³ ervaren van windturbines.¹⁴ Daarom is het van belang dat er bij de inrichting van het gebied ook aandacht aan de kwaliteit van de leefomgeving wordt besteed, met als uitgangspunt dat de hinder die mensen in het gebied zullen ervaren zo veel mogelijk beperkt wordt. De Commissie adviseert hiervoor ontwerpprincipes te formuleren.

Inrichtingsvarianten

Om inzicht in de inrichtingsmogelijkheden van het gebied en (bandbreedte) van de effecten daarvan te krijgen, adviseert de Commissie vanuit bovengenoemde visies en ontwerpprincipes wezenlijk verschillende inrichtingsvarianten te ontwikkelen waaronder:

- een maximale en minimale variant (zowel aantal windturbines als turbines van verschillend vermogen, en daarmee het totaal vermogen);
- de optimale opstellingsvorm¹⁵, inclusief afmetingen van de turbines en ashoogte, vanuit verschillende invalshoeken, waaronder:
 - maximale energieopbrengst binnen de beschikbare ruimte;
 - landschap;
 - minimaliseren van hinder voor omwonenden.¹⁶

3.3 Referentie

Beschrijf de bestaande toestand van het milieu in het studiegebied en de te verwachten milieutoestand als gevolg van de autonome ontwikkeling, als referentie voor de te verwachten milieueffecten. Daarbij wordt onder de 'autonome ontwikkeling' verstaan: de toekomstige ontwikkeling van het milieu, zonder dat de voorgenomen activiteit of één van de alternatieven wordt gerealiseerd. Ga bij deze beschrijving uit van ontwikkelingen van de huidige activiteiten in het studiegebied en van nieuwe activiteiten waarover reeds is besloten.

¹³ Naast de objectief vast te stellen geluidbelasting zijn ook economisch voordeel en draagvlak/participatie belangrijke factoren die de beleving (inclusief geluidhinder) van het windpark bepalen. Omdat deze factoren indirect met milieu samenhangen, vraagt de commissie niet om een nadere uitwerking in het MER.

¹⁴ Zie bijvoorbeeld het Briefrapport van G.P. van den Berg en N.M. Kuijeren, 2008, *Windturbines: invloed op de beleving en gezondheid van omwonenden*, 609333002/2008, RIVM, Bilthoven.

¹⁵ Zoals lijnopstelling, compacte clusters, meerdere solitaire clusters, regelmatig of juist onregelmatig grid etc.

¹⁶ Het gaat hier zowel om geluidhinder als hinder door bijvoorbeeld slagschaduw.

4. Bestaande milieusituatie en milieugevolgen

4.1 Algemeen

Het MER moet de milieugevolgen van de alternatieven en inrichtingsvarianten in beeld brengen. De notitie R&D geeft hiervoor een goede aanzet.

Voor de milieuaspecten die niet in dit hoofdstuk worden genoemd, kan worden volstaan met de uitwerking zoals in de notitie R&D is beschreven. Het detailniveau van de effectbeschrijving dient aan te sluiten bij het te nemen besluit.¹⁷

Ga ook in op de effecten van de bij het windpark behorende infrastructuur¹⁸ en de effecten tijdens de aanlegfase van het windpark.

De Commissie adviseert de effecten in absolute zin en per eenheid van opgewekte energie (kWh) inzichtelijk te maken. Deze effecten moeten in een overzichtstabel worden gepresenteerd en als basis dienen voor de alternatievenvergelijking. Dit is van belang omdat de alternatieven niet dezelfde milieueffecten en energieopbrengst zullen hebben.

4.2 Energieopbrengst

Beschrijf in het MER hoe de verschillende opstellingen scoren op energieopbrengst en wat de totale te verwachten energieopbrengst is van de inrichtingsvarianten.¹⁹ Beschouw daarbij diverse turbinevermogens (bijv. tussen 3 – 7,5 MW) en relevante ashoogtes apart.

4.3 Landschap en cultuurhistorie

Analyseer de typische karakteristieken van het landschap en betrek daarbij de volgende onderwerpen: ontstaansgeschiedenis, identiteit, openheid, grootschalige ruimtelijke structuren, oriëntatie, horizon, schaal etc., en geef aan in welke mate die voor Nederland uniek zijn.

Breng in het MER de landschappelijke gevolgen van de inrichtingsalternatieven in beeld. Onderzoek daarvoor hoe de configuraties van windturbines zich verhouden tot de bestaande patronen in het landschap. Ga in op de zichtbaarheid van het windpark vanuit verschillende zichthoeken, in ieder geval op en rondom de hoger gelegen Hondsrug, de verschillende dorpen (inclusief Stadskanaal) en het beekdal.

Als ondersteuning van het onderzoek moeten visualisaties (van dichtbij en van grotere afstand) worden gebruikt waarbij ook wordt ingegaan op de kwantitatieve zichtbaarheid²⁰ van de windturbines.

¹⁷ Globaal voor de locatiekeuze en meer in detail voor de inrichtingsvarianten.

¹⁸ Zoals genoemd op pagina 14 van notitie R&D.

¹⁹ Omdat windaanbod hierbij een cruciale factor is adviseert de Commissie ook rekening te houden met de locatiespecifieke omstandigheden en niet alleen uit te gaan van het protocol Monitoring Duurzame Energie (MDE).

De Commissie wijst erop dat voor het aspect landschap het studiegebied zich door de zichtbaarheid op grote afstand zich niet beperkt tot de gemeente Borger-Odoorn. De turbines zullen ook zichtbaar zijn vanuit buurgemeenten, de provincie Groningen en vanuit Duitsland. Houdt daarom ook rekening met mogelijke grensoverschrijdende effecten.²¹

Beschouw in aanvulling op de in de notitie R&D genoemde beoordelingscriteria voor landschap in het MER ook:

- de inpassing van opstellingen van turbines met grotere vermogens (3–7,5 MW) en ashoogtes;
- de visuele interferentie²² die kan optreden met andere initiatieven voor windenergie die in de nabijheid van het plangebied in ontwikkeling zijn;
- de visuele interferentie tussen de verschillende lijnen van het windpark.

4.4 Natuur

In de literatuur worden effecten van windturbineparken op de populatieomvang van soorten in verband gebracht met vleermuizen en vogels. Deze kunnen in aanvaring komen met draaiende wieken van turbines. Bij vleermuizen kan, indien ze zich vlak bij draaiende wieken bevinden, ook sterfte optreden door plotselinge drukverschillen. Vogels en vleermuizen zijn strikt beschermd, wat wil zeggen dat plannen en projecten geen afbreuk mogen doen aan de staat van instandhouding van de verschillende soorten. Van vogels (en de meervleermuis) zijn daarnaast leefgebieden beschermd in relevante Natura 2000-gebieden. Geluid en slagschaduw kunnen mogelijk ook leiden tot hinder bij andere soortgroepen maar dat heeft voor zover bekend geen gevolgen voor de gunstige staat van instandhouding (de 'gezondheid' van populaties).

Beschermde gebieden

In de omgeving van het plangebied bevinden zich geen Natura 2000-gebieden, Beschermde Natuurmonumenten of gebieden die deel uitmaken van de Ecologische hoofdstructuur. Geef de beschermde gebieden in de ruimere omgeving aan op een overzichtkaart, en ga zekerheidshalve na of via 'externe werking'²³ toch gevolgen voor de te behouden natuurwaarden in

²⁰ Bijvoorbeeld met viewsheds. Dit zijn kaarten waarop (met behulp van modelberekeningen) is weergegeven vanaf waar en gedurende welk percentage van het jaar de windturbines zichtbaar zijn.

²¹ Het Espoo-verdrag (VN-verdrag voor grensoverschrijdende m.e.r.) legt vast dat bij grensoverschrijdende milieugevolgen het publiek en de autoriteiten in het buurland betrokken moeten worden bij de m.e.r.-procedure.

²² Bij meerdere lijnopstellingen van windturbines die op korte afstand van elkaar staan kan in samenhang een onrustig beeld ontstaan. Een enkele lijn is in zijn geheel te herkennen en levert voor de toeschouwer een rustig beeld op. Meerdere lijnen die niet evenwijdig lopen of t.o.v. elkaar verspringen of op verschillende onderlinge afstanden liggen, levert vaak een rommelig beeld op. Een helder opstellingspatroon is niet meer te herkennen. Visuele interferentie kan ook optreden met andere hoge elementen in het landschap zoals hoogspanningsmasten.

²³ De wijde omgeving van beschermde gebieden kan een ecologische relatie hebben met beschermde waarden binnen deze gebieden, bijvoorbeeld foerageergebied van ganzen waarvan de slaappleats deel uitmaakt van de instandhoudingsdoelstellingen in een Natura 2000-gebied. Aantasting van dat foerageergebied kan dan gevolgen hebben voor deze ganzen, en daarmee voor de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. Dit wordt aangeduid als 'externe werking'. Bij de EHS behoeft niet aan externe werking getoetst te worden maar eventuele milieueffecten dienen wel in het MER te worden beschreven.

deze gebieden te verwachten zijn. Indien gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden op voorhand niet uitgesloten zijn dient een passende beoordeling te worden opgesteld. Ga verder na of natuurwaarden in de omgeving via het instrumentarium van de Wro beschermd zijn (o.a. Bestemmingsplan LOFAR) en wat de gevolgen van het voor-nemen voor deze natuurwaarden zijn, rekening houdend met externe werking.

Gevolgen voor soorten

- Beschrijf welke vleermuissoorten gebruik maken van het studiegebied en geef aan of zich vaste foerageerroutes in het plangebied bevinden. Beschrijf de gevolgen (inschatting aantal slachtoffers, eventuele gevolgen voor foerageerroutes), rekening houdend met de gemiddelde vlieghoogte per soort.
- Ga in op het te verwachten aantal slachtoffers en barrièrewerking bij trekvogels²⁴ (seizoentrek). Een orde-grootte inschatting per soortgroep (ganzen, steltlopers etc.) per jaar kan volstaan. Geef van relevante soorten ook aan hoe de extra sterfte zich verhoudt tot de 'natuurlijke sterfte'.
- Beschrijf de broedvogelsoorten²⁵ die gebruik maken van het plangebied en de vogelsoorten die daar buiten het broedseizoen in belangrijke mate gebruik van maken (o.a. zwannen, ganzen, goudplevier). Beschrijf de gevolgen door aanvaringslachtoffers, barrièrewerking en aantasting leefgebied. Houd daarbij rekening met pendelbewegingen tussen slaapplekken en foerageergebied.
- Ga in op de activiteiten in de aanlegfase die gevolgen kunnen hebben voor beschermde soorten.
- Geef aan hoe eventuele effecten gemitigeerd kunnen worden.
- Beschrijf voor welke soorten een ontheffing op grond van de Flora- en faunawet vereist is en geef aan op grond waarvan verondersteld wordt dat de ontheffing wordt verleend.

4.5 Leefomgeving

Hinder

Uit de zienswijzen spreekt bezorgdheid over hinder van het windpark en de mogelijke gezondheidseffecten daarvan. De zienswijzen noemen vooral geluidbelasting (inclusief laagfrequent geluid), slagschaduw, verstoring van de duisternis door de verlichting van de windturbines, veiligheid en risico's van elektromagnetische straling van de benodigde hoogspanningsverbindingen. Omdat dit onderscheidend kan zijn bij beoordeling van varianten adviseert de Commissie in het MER niet alleen te toetsen aan de wettelijke normen voor o.a. geluid en slagschaduw, maar ook aandacht te besteden aan de milieubelasting onder de wettelijke normen en de eerder genoemde zorgen die uit de zienswijzen spreken.

Presenteer daarom in het MER voor de huidige situatie en de inrichtingsvarianten:

- de geluidscontouren (L_{den} en L_{night}) rondom de windturbines, bijvoorbeeld in 5dB-klassen en –waar relevant– de vergunde geluidscontouren van (industriële) activiteiten;

²⁴ Zie www.trektellen.nl voor een eerste oriëntatie.

²⁵ Bij het 'locatiebezoek' van de Commissie werden een Bruine Kiekendief in het plangebied en een paar Grauwe Kiekendieven nabij de Vosholtsdijk (LOFAR-gebied) waargenomen. Deze zeldzame soorten vliegen ook op wiekhoogte. Ook zienswijzen wijzen op de aanwezigheid van deze soort in het plangebied.

- de contouren voor slagschaduw;
- de 0,4 microtesla zone van de benodigde hoogspanningsverbinding;
- de ligging en aantal woningen en gevoelige bestemmingen in bovengenoemde contouren;
- het aantal ernstig gehinderden door geluid van de windturbines²⁶;
- de zichtbaarheid van de turbines;
- de mogelijke verstoring van de duisternis door verlichting van het windpark.

Geluid en slagschaduw

Bepaal naast het aantal geluidsgevoelige objecten binnen de wettelijke geluidcontouren (zoals voorgesteld in de notitie R&D) ook de geluidbelasting L_{den} op woningen in het gebied. Ga in het geval van deelparken ook in op de gecumuleerde geluidbelasting op de omgeving.

Van de afzonderlijke deelparken en alle windturbines gezamenlijk moeten de slagschaduwcontouren worden vastgesteld en het aantal woningen binnen deze contouren. Bepaal of aan de wettelijke normen conform het Activiteitenbesluit kan worden voldaan.

Indien maatregelen nodig zijn om op grond van (cumulatie van) hinder het vermogen van windturbines te beperken dient de afname van de energieopbrengst te worden aangegeven.

4.6 LOFAR

De notitie R&D geeft al goed aan hoe de gevolgen van het voornemen voor de waarneembaarheden van de radiotelescoop onderzocht zullen worden. In aanvulling daarop adviseert de Commissie de onzekerheden bij de effectinschatting te benoemen en aan te geven welke mitigerende maatregelen daadwerkelijk worden ingezet of achter de hand worden gehouden in combinatie met monitoring van versturende effecten.

5. Overige aspecten

Voor de onderdelen 'vergelijking van alternatieven en inrichtingsvarianten', en 'samenvatting van het MER' heeft de Commissie geen aanbevelingen naast de wettelijke voorschriften.

5.1 Leemten in milieuinformatie

Het MER moet aangeven over welke milieuaspecten onvoldoende informatie kan worden opgenomen door gebrek aan gegevens. Spits dit toe op milieuaspecten die in verdere besluitvorming een belangrijke rol spelen, zodat de consequenties van het tekort beoordeeld kunnen worden. Geef ook aan of dat wat ontbreekt op korte termijn kan worden ingevuld.

²⁶ Bijvoorbeeld met behulp van de curves van TNO (Janssen, S.A., H. Vos en A.R. Eisser (2008) Hinder door geluid van windturbines – dosis-effectrelaties op basis van Nederlandse en Zweedse gegevens. Delft, TNO rapport 2008-D-R1051/B).

5.2 Onzekerheden en evaluatieprogramma

Houd bij de vergelijking van de alternatieven en inrichtingsvarianten en bij de toetsing van de alternatieven en inrichtingsvarianten aan (project-) doelen en wettelijke grenswaarden expliciet rekening met de onzekerheden in effectbepalingen.²⁷ Geef daarvoor in het MER inzicht in:²⁸

- het belang van de onzekerheden in effectbepalingen voor de significantie van verschillen tussen alternatieven en inrichtingsvarianten, en daarmee voor de vergelijking daarvan;
- op welke wijze en wanneer na realisering van het initiatief de daadwerkelijke effecten geëvalueerd worden, en welke maatregelen 'achter de hand' beschikbaar zijn als (project-)doelen en grenswaarden in de praktijk niet gehaald worden. De Commissie denkt daarbij aan de effecten op de leefomgeving, landschapsbeleving en aanvaringslachtoffers onder vleermuizen en vogels, en de mogelijke gevolgen voor de volksgezondheid.

²⁷ Effectbepalingen voor de toekomst zijn inherent onzeker. Het zijn veelal de best mogelijke benaderingen op basis van in de praktijk ontwikkelde en getoetste modellen. De onzekerheden in de uitkomsten van modellen moeten wel worden onderkend. Schijnzekerheden leveren immers ondoelmatige keuzes en maatregelen op. Effecten kunnen in werkelijkheid meevallen, dan zijn te veel maatregelen getroffen. Effecten kunnen tegenvallen, dan zijn te weinig maatregelen genomen.

²⁸ Een factsheet op de website van de Commissie bevat meer informatie over het omgaan met onzekerheden in MER. (http://docs1.eia.nl/mer/diversen/factsheet_19_omgaan_met_onzekerheden_in_mer_webversie.pdf).

BIJLAGE 1: Projectgegevens reikwijdte en detailniveau MER

Initiatiefnemer, Bevoegd gezag en besluit

besluit	Bevoegd gezag	Initiatiefnemer
Rijksinpassingsplan	Minister Economische zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) Minister van Infrastructuur en Milieu (IenM)	Ministerie EL&I Ministerie IenM
Omgevingsvergunning	Burgemeester en wethouders gemeente Borger-Odoorn	Stichting Duurzame Energieproductie Exloërmond Raedthuys Windenergie BV

Categorie Besluit m.e.r.: plan-m.e.r. vanwege kaderstelling voor categorie D22.2

Activiteit: oprichten van een windpark met een totaal vermogen van 275–450 MW in het veenkoloniale gebied nabij Eerste en Tweede Exloërmond, Nieuw Buinen en Drouwenermond (Drenthe)

Bijzonderheden: de rijkscoördinatieregeling is van toepassing op het voornemen

Procedurele gegevens:

aankondiging start procedure: 23 juni 2011

ter inzage legging van de informatie over het voornemen: 24 juni 2011 t/m 4 augustus 2011

adviesaanvraag bij de Commissie m.e.r.: 1 juni 2011

advies reikwijdte en detailniveau uitgebracht: 20 september 2011

Samenstelling van de werkgroep:

Per project stelt de Commissie een werkgroep samen bestaande uit enkele deskundigen, een voorzitter en een werkgroepsecretaris. De werkgroepsamenstelling bij dit project is als volgt:

dr.ir. G. Blom (voorzitter)

ir. P. van der Boom

dr. M.J.F. van Pelt

ing. C. Slijpen

ing. R.L. Vogel

drs. F.H. van der Wind (werkgroepsecretaris)

dr. F. Woudenberg

Werkwijze Commissie bij advies reikwijdte en detailniveau:

In dit advies geeft de Commissie aan welke onderwerpen naar haar mening behandeld dienen te worden in het MER en met welke diepgang. De Commissie neemt hierbij de hierna genoemde informatie die van het bevoegde gezag is ontvangen, als uitgangspunt.

Om zich goed op de hoogte te stellen van de situatie heeft de Commissie een locatiebezoek afgelegd.

Zie voor meer informatie over de werkwijze van de Commissie www.commissiemer.nl op de pagina *Commissie m.e.r.*

Betrokken documenten:

De Commissie heeft de volgende documenten betrokken bij haar advisering:

- Concept notitie Reikwijdte en Detail Windpark De Drentse Monden, Pondera Consult, 16 juni 2011.

De Commissie heeft kennis genomen van de 1394 zienswijzen en adviezen, die zij tot en met 15 september 2011 van het bevoegd gezag heeft ontvangen. Gezien het grote aantal zienswijzen wordt –een uitzondering daar gelaten– in dit advies niet naar de individuele zienswijzen verwezen.

Advies over reikwijdte en detailniveau van het milieueffectrapport Windpark De Drentse Monden

Twee initiatiefnemers, Stichting Duurzame Energieproductie Exloërmond en Raedthuys Windenergie BV, hebben het voornemen om in de gemeente Borger-Odoorn gezamenlijk het windpark 'De Drentse Monden' op te richten. Om het windpark ruimtelijk mogelijk te maken wordt een rijksinpassingsplan opgesteld en zijn verschillende vergunningen nodig. Voor de besluitvorming hierover wordt een gecombineerd plan/project-MER opgesteld. Het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) coördineert de procedure.

Commissie voor milieueffectrapportage
ISBN: 978-90-421-3328-0

Arthur van Schendelstraat 800 Utrecht
T 030 - 234 76 66
F 030 - 233 12 95
E mer@eia.nl
W www.commissiemer.nl

Windpark Oostermoer

Advies over reikwijdte en detailniveau
van het milieueffectrapport

29 maart 2012 / rapportnummer 2612-52

1. Hoofdpunten van het MER

Een groep agrariërs en grondeigenaren wil in samenwerking met Windunie Development in het Drentse veenkoloniale gebied, in de gemeente Aa en Hunze, het windpark Oostermoer realiseren.¹ Het gaat om een windpark van 120 tot 150 Megawatt (MW) opgesteld vermogen.

In het verlengde van het plangebied, in gemeente Borger-Odoorn, is windpark De Drentse Monden in ontwikkeling. Dit project gaat uit van 300 tot 450 MW opgesteld vermogen. Omdat beide initiatieven in de Drentse Veenkoloniën liggen hebben het bevoegde gezag en de betrokken partijen besloten één gemeenschappelijk milieueffectrapport (MER) op te stellen en de m.e.r.-procedures voor windpark De Drentse Monden (gestart juni 2011) en windpark Oostermoer samen te voegen.

Om het windpark ruimtelijk mogelijk te maken wordt een rijksinpassingsplan opgesteld. Ook zijn verschillende vergunningen nodig.² De rijkscoördinatieregeling³ is van toepassing op het voornemen. Het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) coördineert de procedure. Het rijksinpassingsplan⁴ wordt vastgesteld door de minister van EL&I en de minister van Infrastructuur en Milieu (IenM), beide ministeries zijn initiatiefnemer van het plan. Voor de omgevingsvergunning voor windpark Oostermoer is het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Aa en Hunze het bevoegd gezag, en is Vereniging Windpark Oostermoer de initiatiefnemer.

De Commissie voor de m.e.r. (hierna 'de Commissie')⁵ beschouwt de volgende punten als essentiële informatie in het milieueffectrapport (MER). Dat wil zeggen dat voor het meewegen van het milieubelang in de besluitvorming het MER in ieder geval onderstaande informatie moet bevatten:

- Een onderbouwing van de locatiekeuze en van het totale op te stellen vermogen op de locaties Oostermoer en Drentse Monden, afgezet tegen andere mogelijk geschikte locaties in Noord Nederland en Drenthe in het bijzonder. Daarbij dienen de locaties voor grootschalige windenergie in het Drents-Groningse veenkoloniale gebied (De Drentse Monden, Oostermoer en N33) ook in onderlinge samenhang te worden bekeken, vanwege onder meer de gevolgen voor het landschap en de leefomgeving.
- De ontwikkeling van inrichtingvarianten voor de parken Oostermoer en de Drentse Monden samen (met als variabelen het totale vermogen, de totale oppervlakte, aantal turbines, verspreiding van turbines binnen het gebied, landschappelijke kwaliteit).

¹ Dit windpark bestaat uit twee deelgebieden die worden gescheiden door de N33. Aan de noordkant ligt het gebied Greveling, en aan de zuidkant het gebied Boerveen.

² Voor de deelparken worden afzonderlijke omgevingsvergunningen aangevraagd.

³ De rijkscoördinatieregeling maakt het mogelijk dat de procedures voor het ruimtelijk besluit (rijksinpassingsplan) en de uitvoeringsmodule (vergunningen en ontheffingen) tegelijkertijd worden doorlopen.

⁴ Op dit moment is nog niet bekend of voor windpark Oostermoer en windpark De Drentse Monden één gezamenlijk inpassingsplan wordt opgesteld of dat het om twee afzonderlijke inpassingsplannen zal gaan.

⁵ De samenstelling van de werkgroep van de Commissie m.e.r., haar werkwijze en verdere projectgegevens staan in bijlage 1 van dit advies. Projectgegevens en bijbehorende stukken, voor zover digitaal beschikbaar, zijn ook te vinden via www.commissiemer.nl onder 'Advisering' of door in het zoekvak het projectnummer in te geven.

- Een overzicht waarin de maximale effecten op landschap, natuur en leefomgeving van de inrichtingsvarianten zijn onderbouwd en onderling vergeleken. Vergelijk de effecten zowel absoluut als relatief (per eenheid opgewekte energie).
- Een goede samenvatting. Dit is het deel van het MER dat vooral wordt gelezen door besluitvormers en insprekers. Daarom verdient dit onderdeel bijzondere aandacht. De samenvatting moet als zelfstandig document leesbaar zijn, een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER, en voorzien zijn van goed kaartmateriaal en van visualisaties.

De Commissie heeft bij de start van haar advisering het plangebied bezocht. Ook heeft zij de zienswijzen en adviezen⁶ die zij van het bevoegd gezag heeft ontvangen betrokken in haar advisering. Gezien het grote aantal zienswijzen wordt in dit advies niet naar de individuele zienswijzen verwezen. De Commissie beperkt zich in haar advisering tot de inhoudelijke milieu-informatie over het voornemen. Dat betekent dat zij de volgende onderwerpen, hoewel veel zienswijzen hier aandacht voor vragen, niet in haar advisering heeft betrokken:

- de door de nationale overheid gemaakte beleidskeuze voor windenergie en de milieuverschillen met andere (duurzame) methoden om energie op te wekken;
- de aanvaardbaarheid van wettelijke normen (zoals voor geluid en slagschaduw);⁷
- mogelijke sociale en economische gevolgen (inclusief planschade) van het voornemen.⁸

De initiatiefnemers geven in de notitie R&D aan draagvlak belangrijk te vinden. Daarom geeft de Commissie in overweging om in het MER aandacht aan bovenstaande aspecten te besteden en het MER ook te benutten als communicatiemiddel.

Leeswijzer

Omdat er voor de windparken Oostermoer en De Drentse Monden één MER wordt opgesteld, en met het oog op de nabijheid van windpark N33, bouwt de Commissie in dit advies voort op:

1. de Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau Windpark Oostermoer en samenhang met Windpark De Drentse Monden, d.d. 11 januari 2012 (hierna 'notitie R&D');
2. haar advies over reikwijdte en detailniveau van het milieueffectrapport Windpark De Drentse Monden, rapport nummer 2553-56, 20 september 2011
3. haar advies over reikwijdte en detailniveau van het milieueffectrapport Windpark N33 Veendam/Menterwolde, provincie Groningen, rapport nummer 2589-68, 22 december 2011.

In hoofdstuk 2 van dit advies gaat de Commissie in op de achtergrond en doelstelling van het voornemen. In hoofdstuk 3 doet zij aanbevelingen voor de locatieafweging. In hoofdstuk 4 gaat zij in op de inrichting van het plangebied. In hoofdstuk 5 en 6 behandelt zij de bestaande milieusituatie, de milieugevolgen en overige onderdelen van het MER.

⁶ In totaal heeft de Commissie 637 unieke zienswijzen en 11 adviezen ontvangen.

⁷ Veel zienswijzen stellen dat de huidige geluidsnorm niet passend is voor het gebied.

⁸ Veel zienswijzen noemen sociale ontwrichting, waardedaling van huizen, doorzetten krimp (wegtrekken van bewoners), afname toerisme, afname werkgelegenheid en een ongelijke verdeling van lasten en baten.

2. Achtergrond en doelstelling

2.1 Algemeen

In het veenkoloniale gebied zijn op korte afstand van elkaar verschillende grootschalige projecten voor windenergie in ontwikkeling. Het gaat om:

- windpark De Drentse Monden, beoogd opgesteld vermogen 300–450 MW, gemeente Borger–Odoorn (provincie Drenthe);
- windpark Oostermoer, beoogd opgesteld vermogen 120–150 MW, gemeente Aa en Hunze (provincie Drenthe);
- windpark N33, beoogd opgesteld vermogen 120 MW of meer, gemeente Veendam en gemeente Menterwolde (provincie Groningen).

De Commissie heeft voor windpark De Drentse Monden en voor windpark N33 reeds R&D adviezen uitgebracht. Omdat de initiatieven voor de windparken Oostermoer en N33 pas na de advisering voor windpark De Drentse Monden openbaar zijn gemaakt, heeft de Commissie in haar advies voor windpark De Drentse Monden niet verwezen naar deze plannen. In haar R&D advies voor windpark N33 heeft de Commissie wel aandacht gevraagd voor de samenhang tussen windpark De Drentse Monden, windpark Oostermoer en windpark N33.

De Commissie adviseert, overeenkomstig haar R&D advies voor windpark N33, de grootschalige ontwikkelingen voor windenergie in het veenkoloniale gebied in samenhang te beschouwen. Zij licht dit hierna verder toe.

2.2 Achtergrond en doelstelling

Op verschillende bestuurlijke niveaus zijn visies met betrekking tot windenergie in het veenkoloniale gebied in ontwikkeling, of reeds vastgesteld. Het gaat hier om:

- De ambitie van het Rijk om in 2020 een windvermogen van 6000 MW op land te behalen;
- De nationale structuurvisie wind op land (in ontwikkeling);
- Omgevingsvisie van de provincie Drenthe, waarin een zoekgebied voor windenergie is aangegeven in Zuidoost Drenthe en de Veenkoloniën;
- Een gezamenlijke gebiedsvisie voor windenergie van de provincie Drenthe en vier gemeenten (in ontwikkeling);⁹
- Het Provinciaal Omgevingsplan (POP3) van de provincie Groningen.

Deze visies zijn –naar verwachting– niet op alle punten in overeenstemming met elkaar. Dit geldt vooral voor:

- het totaal opgesteld vermogen. De provincie Drenthe wil 200–280 MW geplaatst vermogen voor haar rekening nemen. Het totaal beoogde opgesteld vermogen door de initia-

⁹ Deze gebiedsvisie formuleert waar en onder welke voorwaarden windturbines geplaatst kunnen worden in het veenkoloniale gebied van o.a. de gemeentes Aa en Hunze en Borger–Odoorn, uitgaande van de provinciale ambitie voor windenergie (200–280 MW opgesteld vermogen).

tiefnemers voor windpark De Drentse Monden en windpark Oostermoer tezamen komt uit op 420 tot 600 MW en ligt dus boven de ambitie van de provincie Drenthe;

- de standpunten van de provincie Groningen en de provincie Drenthe, ten aanzien van het type (zoek)gebied voor windenergie in het veenkoloniaal gebied.¹⁰

Geef aan hoe met de verschillende visies en standpunten wordt omgegaan.

3. Locatiekeuze

Belangrijk is dat het MER een heldere beschrijving geeft van het proces van trechtering van globaal zoekgebied naar de voorkeurslocatie(s) voor windparken Oostermoer en De Drentse Monden. Dit is nodig om een gemotiveerde keuze te kunnen maken voor de locatie en het op te stellen vermogen. Geef aan welk rol het milieubelang hierin heeft gespeeld.

Bij de keuze van locaties en vermogen is een afwegingskader nodig. Gezien de aard van het voornemen zullen o.a. kwaliteit van de leefomgeving, landschap, natuur en cultuurhistorie (beschermde dorpsgezichten) onderscheidende elementen bij de trechtering zijn.

3.1 Locatiealternatieven en op te stellen vermogen

Werk de locatiealternatieven uit zoals voorgesteld in de notitie R&D. De Commissie adviseert om bij de onderbouwing van de locatiekeuze aandacht te besteden aan:

- de standpunten van de Provincie Drenthe en de bij deze projecten betrokken gemeenten;
- eventuele voor- en nadelen van de schaalgrootte van windparken Oostermoer en De Drentse Monden samen;
- de samenhang met andere initiatieven voor windenergie in de regio vanuit een integrale visie op windenergie in het veenkoloniaal gebied (zie hieronder).

Motiveer hoe de voorgenomen activiteit past binnen de nationale ontwikkelingen en onderbouw het beoogde totale vermogen. Geef ook aan waarom dit initiatief in de Drentse Veenkoloniën gerealiseerd zou moeten worden, en of deze locatie (milieu)voordelen biedt ten opzichte van alternatieve locaties. En waarom voor één groot park is gekozen, in plaats van voor één park van een kleinere omvang of meerdere parken met een kleiner totaal vermogen.

3.2 Integrale visie Veenkoloniaal gebied

Op dit moment zijn in het Drents-Groningse veenkoloniaal gebied verschillende grootschalige projecten voor windenergie in ontwikkeling (zie ook §2.1 van dit advies). Voor windpark N33 adviseerde de Commissie om vanuit een samenhangende cultuurhistorische achtergrond en landschappelijke gelaagdheid een integrale visie voor windenergieprojecten in het Drents-Groningse veenkoloniaal gebied te ontwikkelen. Zij adviseert deze integrale visie ook te

¹⁰ De provincie Drenthe heeft gezocht naar grootschalige open ruimte, terwijl de provincie Groningen windenergie koppelt aan industrie en/of infrastructuur.

benutten voor de windparken Oostermoer en De Drentse Monden. Ondanks de verschillen tussen deze projecten (omvang en locaties) is de cultuurhistorie van de beoogde locaties vergelijkbaar. Het hanteren van één regionale visie kan voor lopende projecten voor wind-energie in het veenkoloniale gebied als uitgangspunt dienen. Deze visie kan een rol spelen bij:

1. de locatieafweging (inclusief vermogen en begrenzing van het plangebied);
2. de inrichting van een plangebied (zie §4.1).

Onderzoek hiervoor in ieder geval:

- hoe de verschillende windparken samen een nieuwe structuur kunnen vormen, zodat er een herkenbaar nieuw patroon ontstaat als toevoeging op of in aansluiting met het bestaande patroon van het veenkoloniale landschap;
- de mate waarin sprake is van identiteitsverandering van het landschap gezien vanuit de historie/ontwikkeling in de loop van de tijd;
- waar de balans ligt tussen de nieuwe structuur (windturbines) en de 'vrije' horizon in het veenkoloniale gebied.¹¹

4. Inrichting van het plangebied

4.1 Algemeen

In het MER dient de voorgenomen activiteit beschreven te worden, alsmede de daarvoor redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven. Het MER moet naast een onderbouwde locatiekeuze (zie hoofdstuk 3 van dit advies) ook een gemotiveerde keuze voor een van de inrichtingsvarianten mogelijk maken. De Commissie richt zich hier op inrichtingsalternatieven voor de gebieden van De Drentse Monden en Oostermoer tezamen. Zij is daarbij uitgegaan van het plangebied zoals beschreven in de notities R&D. De inrichtingsvarianten dienen navolgbaar, vergelijkbaar en op voldoende detailniveau te worden uitgewerkt voor een onderbouwing van de voorkeursvariant.

De inrichtingsvarianten die worden onderzocht, worden vergeleken met de referentiesituatie én met elkaar. Doel van de vergelijking is inzicht te geven in de mate waarin, en de essentiële punten waarop, de positieve en negatieve (milieu)effecten van de varianten verschillen en in welke mate ze aan de geformuleerde doelstellingen voldoen.

Geef in het MER ook aan:

- hoe wordt omgegaan met de verschillende deelgebieden, en hun onderlinge samenhang;
- in hoeverre (volledige) ontwikkeling van de deelgebieden nodig is.

¹¹ Zie "Een choreografie voor 1000 molens" van de Rijksadviseur voor het landschap als voorbeeld voor het detailniveau en manier van presenteren van een integrale visie

4.2 Inrichtingsvarianten

Algemeen

Goed onderbouwde ontwerpprincipes (rekening houdend met o.a. leefomgeving, natuur en landschap) kunnen een rol spelen bij de ontwikkeling van inrichtingsvarianten en bij de beoordeling daarvan, en daarmee bij de motivering van een voorkeursvariant. Hiermee kan ook worden uitgelegd aan omwonenden waarom bepaalde keuzes gemaakt zijn.

De Commissie adviseert om bij de ontwikkeling van inrichtingsvarianten voor De Drentse Monden en Oostermoer samen, de integrale visie voor het veenkoloniale gebied (zie § 3.2 van dit advies) als uitgangspunt te nemen.

Leefomgeving

Het windpark kan gevolgen hebben voor de leefomgeving van de inwoners in het gebied. De leefomgeving is van invloed op de gezondheid. Bekend is dat mensen ook bij geluidsniveaus onder de wettelijke normen hinder kunnen ervaren van windturbines. Voor windturbines bepalen naast het daadwerkelijke geluidsniveau ook niet-akoestische factoren (waaronder zichtbaarheid van de turbines) of en in welke mate mensen (geluid)hinder¹² ervaren van windturbines.¹³ Daarom is het van belang dat bij de inrichting van het gebied aandacht aan de kwaliteit van de leefomgeving wordt besteed, waarbij inzichtelijk wordt gemaakt op welke wijze hinder zo veel mogelijk beperkt kan worden (opstelling of maatregelen). De Commissie adviseert hiervoor ontwerpprincipes te formuleren.

Inrichtingsvarianten

Om inzicht in de inrichtingsmogelijkheden van het gebied en (bandbreedte) van de effecten daarvan te krijgen, adviseert de Commissie om vanuit landschap en ontwerpprincipes voor de leefomgeving wezenlijk verschillende inrichtingsvarianten voor het (gehele) plangebied Oostermoer en De Drentse Monden te onderzoeken. Houd daarbij rekening met de samenhang tussen Oostermoer en De Drentse Monden en waar relevant ook met windpark N33. Denk hierbij aan:

- een maximale en minimale variant (zowel aantal windturbines als turbines van verschillend vermogen, en daarmee het totaal vermogen);
- vanuit milieuoogpunt optimale opstellingsvormen¹⁴, inclusief afmetingen van de turbines en ashoogte, vanuit verschillende invalshoeken, waaronder:
 - maximale energieopbrengst binnen de beschikbare ruimte;
 - landschap, zoals een variant vanuit openheid, waarbij er in delen van het plangebied geen windturbines komen om effecten op de beschermde dorpsgezichten te voorkomen, of om de bestaande openheid te behouden;
 - minimaliseren van hinder voor omwonenden.¹⁵

¹² Naast de objectief vast te stellen geluidbelasting zijn ook economisch voordeel en draagvlak/participatie belangrijke factoren die de beleving (inclusief geluidhinder) van het windpark bepalen. Omdat deze factoren indirect met milieu samenhangen, vraagt de commissie niet om een nadere uitwerking in het MER.

¹³ Zie bijvoorbeeld het Briefrapport van G.P. van den Berg en N.M. Kuijeren, 2008, *Windturbines: invloed op de beleving en gezondheid van omwonenden*, 609333002/2008, RIVM, Bilthoven.

¹⁴ Zoals lijnopstelling, compacte clusters van meerdere losse turbineparken, meerdere solitaire clusters, regelmatig of juist onregelmatig grid etc.

¹⁵ Het gaat hier zowel om geluidhinder als hinder door bijvoorbeeld slagschaduw.

4.3 Referentie

Beschrijf de bestaande toestand van het milieu in het studiegebied en de te verwachten milieutoestand als gevolg van de autonome ontwikkeling, als referentie voor de te verwachten milieueffecten. Daarbij wordt onder de 'autonome ontwikkeling' verstaan: de toekomstige ontwikkeling van het milieu, zonder dat de voorgenomen activiteit of één van de alternatieven wordt gerealiseerd. Ga bij deze beschrijving uit van ontwikkelingen van de huidige activiteiten in het studiegebied en van nieuwe activiteiten waarover reeds is besloten.

Er zijn verschillende andere ontwikkelingen voor windenergie gaande in het gebied. De Commissie adviseert om naast de referentiesituatie ook, bij wijze van een gevoeligheidsanalyse, een scenario uit te werken waarin deze initiatieven ook in beschouwing worden genomen.¹⁶

5. Bestaande milieusituatie en milieugevolgen

5.1 Algemeen

Het MER moet de milieugevolgen van de locatiealternatieven en inrichtingsvarianten in beeld brengen. De notitie R&D geeft hiervoor een goede aanzet. Voor de milieuaspecten die niet in dit hoofdstuk worden genoemd, kan worden volstaan met de uitwerking zoals in de notitie R&D is beschreven. Het detailniveau van de effectbeschrijving dient aan te sluiten bij het te nemen besluit.¹⁷

De Commissie adviseert om bij de beschrijving van de milieugevolgen ook:

- in te gaan op mogelijke cumulatieve effecten met windpark N33;
- aandacht te besteden aan de effecten van de bij het windpark behorende infrastructuur;¹⁸
- een onderscheid te maken tussen de aanlegfase en de exploitatiefase;
- de effecten in absolute zin en per eenheid van opgewekte energie (kWh) inzichtelijk te maken. Deze effecten moeten in een overzichtstabel worden gepresenteerd en als basis dienen voor de alternatievenvergelijking. Dit is van belang omdat de alternatieven niet dezelfde milieueffecten en energieopbrengst zullen hebben.

In de volgende alinea's geeft de Commissie enkele aanbevelingen voor de uitwerking van de bestaande milieusituatie en milieugevolgen. Zij is hierbij zoveel als mogelijk uitgegaan van haar R&D advies voor windpark De Drentse Monden.

¹⁶ Het gaat hier in ieder geval om windpark N33.

¹⁷ Globaal voor de locatiekeuze en meer in detail voor de inrichtingsvarianten.

¹⁸ Zoals genoemd op pagina 16 van notitie R&D.

5.2 Energieopbrengst

Beschrijf in het MER hoe de verschillende opstellingen scoren op energieopbrengst en wat de totaal te verwachten energieopbrengst is van de inrichtingsvarianten.¹⁹ Beschouw daarbij diverse turbinevermogens (bijv. tussen 3 – 7,5 MW) en relevante ashoogtes apart.

5.3 Landschap en cultuurhistorie

Analyseer de typische karakteristieken van het landschap en betrek daarbij de volgende onderwerpen: ontstaansgeschiedenis, identiteit, openheid, grootschalige ruimtelijke structuren, horizon, schaal, beschermde dorpsgezichten etc., en geef aan in welke mate die voor Nederland bijzonder zijn.

Breng in het MER de landschappelijke gevolgen van de inrichtingsalternatieven in beeld. Onderzoek daarvoor hoe de configuraties van windturbines zich verhouden tot de bestaande patronen in het landschap. Ga in op de zichtbaarheid van het windpark vanuit verschillende zichthoeken, in ieder geval op en rondom de hoger gelegen Hondsrug, de verschillende dorpen (inclusief Stadskanaal), de belangrijkste infrastructuur en het beekdal. Als ondersteuning van het onderzoek moeten visualisaties (vanaf het maaiveld, van dichtbij en van grotere afstand) worden gebruikt waarbij ook wordt ingegaan op de kwantitatieve zichtbaarheid²⁰ van de windturbines.

De Commissie wijst erop dat voor het aspect landschap het studiegebied, door de zichtbaarheid van de windturbines op grote afstand, zich niet beperkt tot de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn. De turbines zullen ook zichtbaar zijn vanuit buurgemeenten, de provincie Groningen en Duitsland. Houd daarom rekening met effecten buiten de gemeentegrenzen en met grensoverschrijdende effecten.²¹

Beschouw in aanvulling op de in de notitie R&D genoemde beoordelingscriteria voor landschap in het MER ook:

- de inpassing van opstellingen van turbines met grote vermogens en ashoogtes;
- de gevolgen voor het beschermde dorpsgezicht Annerveenschekanaal en Eexterveenshekanaal;
- de visuele interferentie²² tussen de verschillende lijnen van het windpark en met windpark N33.

¹⁹ Omdat windaanbod hierbij een cruciale factor is adviseert de Commissie ook rekening te houden met de locatiespecifieke omstandigheden en niet alleen uit te gaan van het protocol Monitoring Duurzame Energie (MDE).

²⁰ Bijvoorbeeld met viewsheds. Dit zijn kaarten waarop (met behulp van modelberekeningen) is weergegeven vanaf waar en gedurende welk percentage van het jaar de windturbines zichtbaar zijn.

²¹ Het Espoo-verdrag (VN-verdrag voor grensoverschrijdende m.e.r.) legt vast dat bij grensoverschrijdende milieugevolgen het publiek en de autoriteiten in het buurland betrokken moeten worden bij de m.e.r.-procedure.

²² Bij meerdere lijnopstellingen van windturbines die op korte afstand van elkaar staan kan in samenhang een onrustig beeld ontstaan. Een enkele lijn is in zijn geheel te herkennen en levert voor de toeschouwer een rustig beeld op. Meerdere lijnen die niet evenwijdig lopen of t.o.v. elkaar verspringen of op verschillende onderlinge afstanden liggen, levert vaak een rommelig beeld op. Een helder opstellingspatroon is niet meer te herkennen. Visuele interferentie kan ook optreden met andere hoge elementen in het landschap zoals hoogspanningsmasten.

5.4 Natuur

In de literatuur worden effecten van windturbineparken op de populatieomvang van soorten in verband gebracht met vleermuizen en vogels. Deze kunnen in aanvaring komen met draaiende wieken van turbines. Bij vleermuizen kan, indien ze zich vlak bij draaiende wieken bevinden, ook sterfte optreden door plotselinge drukverschillen. Vogels en vleermuizen zijn strikt beschermd, wat o.a. wil zeggen dat plannen en projecten geen afbreuk mogen doen aan de staat van instandhouding van de verschillende soorten. Van vogels (en de meervleermuis) zijn daarnaast leefgebieden beschermd in relevante Natura 2000-gebieden. Geluid en slagschaduw kunnen mogelijk ook leiden tot hinder bij andere soortgroepen maar dat heeft voor zover bekend geen gevolgen voor de gunstige staat van instandhouding (de 'gezondheid' van populaties).

Beschermd gebied

In de directe omgeving van het plangebied bevinden zich geen Natura 2000-gebieden en Beschermd Natuurmonumenten, maar wel enkele gebieden die deel uitmaken van de Ecologische hoofdstructuur. Geef de beschermde gebieden in de bredere omgeving aan op een overzichtkaart, en ga zekerheidshalve na of via 'externe werking'²³ gevolgen voor de te behouden natuurwaarden in deze gebieden te verwachten zijn. Indien gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden op voorhand niet uitgesloten zijn dient een passende beoordeling te worden opgesteld. Ga verder na of natuurwaarden in de omgeving via het instrumentarium van de Wro beschermd zijn (o.a. Bestemmingsplan LOFAR) en wat de gevolgen van het voornemen voor deze natuurwaarden zijn, rekening houdend met externe werking.

Gevolgen voor soorten

- Beschrijf welke vleermuissoorten gebruik maken van het studiegebied en geef aan of zich vaste foerageerroutes in het plangebied bevinden. Beschrijf de gevolgen (inschatting aantal slachtoffers, eventuele gevolgen voor foerageerroutes), rekening houdend met de gemiddelde vlieghoogte per soort. Beschrijf ook de cumulatieve gevolgen en geef op basis van de actuele kennis aan hoe de extra sterfte zich verhoudt tot de 'natuurlijke sterfte'.
- Ga in op het te verwachten aantal slachtoffers en barrièrewerking bij trekvogels²⁴ (seizoen trek). Een ordegrrootte inschatting per soortgroep (ganzen, steltlopers etc.) per jaar kan volstaan.²⁵ Geef van relevante soorten ook aan hoe de extra sterfte zich verhoudt tot de 'natuurlijke sterfte'.
- Beschrijf de broedvogelsoorten die gebruik maken van het plangebied en de vogelsoorten die daar buiten het broedseizoen in belangrijke mate gebruik van maken. Beschrijf de

²³ De wijde omgeving van beschermde gebieden kan een ecologische relatie hebben met beschermde waarden binnen deze gebieden, bijvoorbeeld foerageergebied van ganzen waarvan de slaapplek deel uitmaakt van de instandhoudingsdoelstellingen in een Natura 2000-gebied. Aantasting van dat foerageergebied kan dan gevolgen hebben voor deze ganzen, en daarmee voor de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. Dit wordt aangeduid als 'externe werking'. Bij de EHS hoeft niet aan externe werking getoetst te worden maar eventuele milieueffecten dienen wel in het MER te worden beschreven.

²⁴ Zie www.trektellen.nl voor een eerste oriëntatie.

²⁵ Geef informatie over het te verwachten aantal aanvaringsslachtoffers per turbine per jaar, voor het windpark als totaal en cumulatief. Bereken dit volgens [Route 2](#) van de Waardenburg-benadering (of een vergelijkbare kwantitatieve en gebiedsspecifieke aanpak).

gevolgen door aanvaringssslachtoffers, barrièrewerking en aantasting leefgebied. Houd daarbij rekening met pendelbewegingen tussen slaappleatsen en foerageergebied.

- Ga in op de activiteiten in de aanlegfase die gevolgen kunnen hebben voor beschermde soorten.
- Geef aan hoe eventuele effecten gemitigeerd kunnen worden.
- Beschrijf voor welke soorten een ontheffing op grond van de Flora- en faunawet vereist is en geef aan op grond waarvan verondersteld wordt dat de ontheffing wordt verleend.

5.5 Leefomgeving

Hinder

Uit de zienswijzen spreekt bezorgdheid over hinder van het windpark en de mogelijke gezondheidseffecten daarvan. De zienswijzen noemen vooral geluidbelasting (inclusief laagfrequent geluid), slagschaduw, verstoring van de duisternis door de verlichting van de windturbines, veiligheid en risico's van elektromagnetische straling van de benodigde hoogspanningsverbindingen. Omdat dit onderscheidend kan zijn bij beoordeling van varianten adviseert de Commissie in het MER niet alleen te toetsen aan de wettelijke normen voor o.a. geluid en slagschaduw, maar ook aandacht te besteden aan de milieubelasting onder de wettelijke normen en de eerder genoemde zorgen die uit de zienswijzen spreken.

Presenteer daarom in het MER voor de huidige situatie en de inrichtingsvarianten:

- de geluidscontouren (L_{den} en L_{night}) rondom de windturbines, bijvoorbeeld in 5dB-klassen (ook onder de 47 dB L_{den}) en -waar relevant- de vergunde geluidscontouren van (industriële) activiteiten en van belangrijke wegen in het gebied (zoals de N33);
- de laagfrequente geluidbelasting op maatgevende woningen;²⁶
- de contouren voor slagschaduw;
- de ligging en aantal woningen en gevoelige bestemmingen in bovengenoemde contouren;
- het aantal ernstig gehinderden door geluid van de windturbines²⁷;
- de zichtbaarheid van de turbines;
- de mogelijke verstoring van de duisternis door verlichting van het windpark;
- de 0,4 microtesla zone van de benodigde hoogspanningsverbinding (ondergronds of bovengronds).

Geluid en slagschaduw

Bepaal naast het aantal geluidsgevoelige objecten binnen de wettelijke geluidcontouren (zoals voorgesteld in de notitie R&D) ook de geluidbelasting L_{den} op maatgevende woningen in het gebied. Ga in het geval van deelparken ook in op de gecumuleerde geluidbelasting op de omgeving.

²⁶ D.w.z. bij frequenties tussen de 20 - 125 Hz; een (indicatieve) toetsing is mogelijk op basis van de zgn NSG-curve en Vercammencurve voor laagfrequent geluid.

²⁷ Bijvoorbeeld met behulp van de curves van TNO (Janssen, S.A., H. Vos en A.R. Eisser (2008) Hinder door geluid van windturbines - dosis-effectrelaties op basis van Nederlandse en Zweedse gegevens. Delft, TNO rapport 2008-D-R1051/B).

Van de afzonderlijke deelparken en alle windturbines gezamenlijk moeten de slagschaduwcontouren worden vastgesteld (zoals de 6 en 15-uurs-contour) en het aantal woningen binnen deze contouren. Bepaal of aan de wettelijke normen conform het Activiteitenbesluit kan worden voldaan en of in bepaalde inrichtingsvarianten de geluidbelasting – ook onder de wettelijke normen – beduidend lager zal liggen.

Indien maatregelen nodig zijn om op grond van (cumulatie van) hinder het vermogen van windturbines te beperken dient de afname van de energieopbrengst te worden aangegeven.

5.6 LOFAR

De notitie R&D geeft al goed aan hoe de gevolgen van het voornemen voor de waarneembaarheden van de radiotelescoop onderzocht zullen worden. In aanvulling daarop adviseert de Commissie de onzekerheden bij de effectinschatting te benoemen en aan te geven welke mitigerende maatregelen daadwerkelijk worden ingezet of achter de hand worden gehouden in combinatie met monitoring van verstorende effecten.

6. Overige aspecten

Voor de onderdelen ‘vergelijking van alternatieven’, ‘leemten in milieuinformatie’ en ‘samenvatting van het MER’ heeft de Commissie geen aanvullende aanbevelingen.

6.1 Leemten in milieuinformatie

Het MER moet aangeven over welke milieuaspecten onvoldoende informatie kan worden opgenomen door gebrek aan gegevens. Spits dit toe op milieuaspecten die in verdere besluitvorming een belangrijke rol spelen, zodat de consequenties van het tekort beoordeeld kunnen worden. Geef ook aan of dat wat ontbreekt op korte termijn kan worden ingevuld.

6.2 Onzekerheden en evaluatieprogramma

Houd bij de vergelijking van de alternatieven en inrichtingsvarianten en bij de toetsing van de alternatieven en inrichtingsvarianten aan (project-) doelen en wettelijke grenswaarden expli-

ciet rekening met de onzekerheden in effectbepalingen.²⁸ Geef daarvoor in het MER inzicht in:²⁹

- het belang van de onzekerheden in effectbepalingen voor de significantie van verschillen tussen alternatieven en inrichtingsvarianten, en daarmee voor de vergelijking daarvan;
- op welke wijze en wanneer na realisering van het initiatief de daadwerkelijke effecten geëvalueerd worden, en welke maatregelen 'achter de hand' beschikbaar zijn als (project-)doelen en grenswaarden in de praktijk niet gehaald worden. De Commissie denkt daarbij aan de energieopbrengst, de effecten op de leefomgeving, aanvaringslachtoffers onder vleermuizen en vogels, en de mogelijke gevolgen voor de volksgezondheid.

²⁸ Effectbepalingen voor de toekomst zijn inherent onzeker. Het zijn veelal de best mogelijke benaderingen op basis van in de praktijk ontwikkelde en getoetste modellen. De onzekerheden in de uitkomsten van modellen moeten wel worden onderkend. Schijnzekerheden leveren immers ondoelmatige keuzes en maatregelen op. Effecten kunnen in werkelijkheid meevallen, dan zijn te veel maatregelen getroffen. Effecten kunnen tegenvallen, dan zijn te weinig maatregelen genomen.

²⁹ Een factsheet op de website van de Commissie bevat meer informatie over het omgaan met onzekerheden in MER. (http://docs1.eia.nl/mer/diversen/factsheet_19_omgaan_met_onzekerheden_in_mer_webversie.pdf).

BIJLAGE 1: Projectgegevens reikwijdte en detailniveau MER

Initiatiefnemer, Bevoegd gezag en besluit

	Bevoegd gezag	Initiatiefnemer
Rijksinpassingsplan	Minister Economische zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) Minister van Infrastructuur en Milieu (IenM)	Ministerie EL&I Ministerie IenM
Omgevingsvergunning	Burgemeester en wethouders gemeente Aa en Hunze	Vereniging Windpark Oostermoer (samenwerkingsverband van Windunie Development en een groep agrariërs en landeigenaren)

Categorie Besluit m.e.r.: plan-m.e.r. vanwege kaderstelling voor categorie D22.2 en mogelijk vanwege passende beoordeling

Activiteit: oprichten van een windpark met een totaal vermogen van 120 tot 150 MW (deelgebied Oostermoer)

Bijzonderheden: In het verlengde van dit gebied, in de gemeente Borger-Odoorn, ligt ook windpark De Drentse Monden (zie ook project 2553). Omdat beide initiatieven in de Drentse veenkoloniën liggen hebben het bevoegd gezag en de bij beide windparken betrokken partijen besloten één gemeenschappelijk MER op te stellen en de m.e.r.-procedures voor windpark De Drentse Monden (eerder gestart) en windpark Oostermoer samen te voegen. De concept-notitie Reikwijdte en Detailniveau Windpark Oostermoer gaat in op het windpark Oostermoer en de samenhang met windpark De Drentse Monden. Uiteindelijk zal één definitieve notitie Reikwijdte en Detailniveau windparken De Drentse Monden en Oostermoer worden opgesteld.

Procedurele gegevens:

aankondiging start procedure in Staatscourant van: 19 januari 2012

ter inzage legging van de informatie over het voornemen: 20 januari 2012 t/m 1 maart 2012

advies reikwijdte en detailniveau uitgebracht: 29 maart 2012

Samenstelling van de werkgroep:

Per project stelt de Commissie een werkgroep samen bestaande uit enkele deskundigen, een voorzitter en een werkgroepsecretaris. De werkgroepsamenstelling bij dit project is als volgt:

dhr. dr. D.K.J. Tommel (voorzitter)

dhr. ir. P. van der Boom

dhr. dr. M.J.F. van Pelt

dhr. ing. C.P. Slijpen

dhr. ing. R.L. Vogel

mw. drs. F.H. van der Wind (secretaris)

Werkwijze Commissie bij advies reikwijdte en detailniveau:

In dit advies geeft de Commissie aan welke onderwerpen naar haar mening behandeld dienen te worden in het MER en met welke diepgang. De Commissie neemt hierbij de hierna genoemde informatie die van het bevoegde gezag is ontvangen, als uitgangspunt. Om zich goed op de hoogte te stellen van de situatie heeft de Commissie een locatiebezoek afgelegd. Zie voor meer informatie over de werkwijze van de Commissie www.commissiemer.nl op de pagina *Commissie m.e.r.*

Betrokken documenten:

De Commissie heeft de volgende documenten betrokken bij haar advisering:

- Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau, Windpark Oostermoer en samenhang met Windpark De Drentse Monden, 11 januari 2012, 711020;
- Het R&D advies voor het milieueffectrapport Windpark De Drentse Monden, 2553–56, 20 september 2011;
- Het R&D advies voor het milieueffectrapport Windpark N33 Veendam/Menterwolde, Provincie Groningen, 2598–68, 22 december 2011.

De Commissie heeft kennis genomen van de zienswijzen en adviezen die zij tot en met 23 maart 2012 van het bevoegd gezag heeft ontvangen. De zienswijzen zijn op verzoek van het bevoegd gezag geanonimiseerd.

Advies over reikwijdte en detailniveau van het milieueffectrapport Windpark Oostermoer

ISBN: 978-90-421-3467-6

Commissie voor de
milieueffectrapportage

Arthur van Schendelstraat 800 Utrecht

T 030 - 234 76 66

F 030 - 233 12 95

E mer@eia.nl

w www.commissiemer.nl

3 Concept Notities Reikwijdte en Detailniveau Windpark de Drentse Monden en Oostermoer

16 juni 2011

Concept Notitie
Reikwijdte en Detail

Windpark
De Drentse Monden

Documenttitel	Concept Notitie Reikwijdte en Detail Windpark De Drentse Monden
Soort document	Definitief 16 juni 2011
Projectnaam	Windpark De Drentse Monden
Projectnummer	709022
Auteurs	Pondera Consult

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING EN ACHTERGROND	1
1.1	Inleiding	1
1.2	Aanleiding	1
	Project-m.e.r.	2
	Plan-m.e.r.	3
1.3	Doel concept notitie reikwijdte en detail	4
1.4	Initiatiefnemers en bevoegd gezag	4
1.5	Leeswijzer	7
2	DOELSTELLING EN RANDVOORWAARDEN	9
2.1	Windenergie en beleid	9
2.2	Beleidskader, randvoorwaarden en uitgangspunten	10
3	VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN	13
3.1	Voorname	13
3.2	Locatiealternatieven en inrichtingsalternatieven	16
4	MOGELIJKE EFFECTEN EN MAATREGELEN	19
4.1	Mogelijke effecten	19
4.2	Effectbeoordeling	21
4.3	Mitigerende maatregelen	23
4.4	Leemten in kennis	23
4.5	Evaluatie	23
5	PROCEDURES EN BESLUITVORMING	25
5.1	M.e.r.-procedure	25
5.2	Reeds genomen besluiten	27
5.3	Nog te nemen besluiten	27
5.4	Informatie en inspraak	27
Bijlage 1	Gebruikte afkortingen en begrippen	29

1 INLEIDING EN ACHTERGROND

1.1 Inleiding

Nederland moet voor de voorziening van energie minder afhankelijk worden van andere landen, hoge prijzen en vervuilende brandstoffen. De energiezekerheid moet worden vergroot en er komt meer aandacht voor het verdienpotentieel op energiegebied. De Europese doelen voor een duurzame energievoorziening zijn leidend. Dit betekent 20% CO₂-reductie en 14% duurzame energie in 2020.¹

De energiesector is in Nederland verantwoordelijk voor meer dan twintig procent van de uitstoot van broeikasgassen, zoals CO₂. De uitstoot van broeikasgassen als gevolg van de energiebehoefte moet zowel beperkt worden door energiebesparing als door de grootschalige inzet van duurzame energiebronnen. De investering in duurzame energie heeft naast het reduceren van broeikasgassen als doel de kwetsbaarheid van de Nederlandse energievoorziening te beperken door deze minder afhankelijk te maken van fossiele brandstoffen. Windenergie is een duurzame energiebron die, zeker in vergelijking met andere duurzame energiebronnen, substantieel kan bijdragen aan het bereiken van de doelstellingen.

1.2 Aanleiding

Een tweetal initiatiefnemers is voornemens een groot windpark in Drenthe te gaan ontwikkelen. Aanleiding om dit windpark in het veenkoloniale gebied nabij Eerste en Tweede Exloërmond, Nieuw Buinen en Drouwenermond te gaan ontwikkelen, is voor de initiatiefnemers in de eerste plaats de exploitatie van het windpark. Daarmee wordt tevens de economische structuur van het gebied versterkt. Daarnaast willen de initiatiefnemers bijdragen aan de doelstelling om het aandeel duurzame energie te verhogen. Achter de ontwikkeling van het windpark staan twee initiatiefnemers, namelijk een groep agrarische ondernemers, verenigd in Stichting Duurzame Energieproductie Exloërmond en Raedthuys Windenergie BV. In figuur 1.1 is globaal het gebied aangegeven waar het windpark wordt beoogd.

Draagvlak

De initiatiefnemers beseffen goed dat de vestiging van een windpark een aanzienlijke impact heeft op het aanzicht van het gebied. Draagvlak voor een dergelijke ontwikkeling wordt door hen dan ook belangrijk gevonden. Om na te gaan of draagvlak voor windenergie aanwezig is, is een enquête uitgevoerd in 2008 (Raedthuys, september 2008). Hieruit komt naar voren dat een ruime meerderheid van de Drentenaren niet afwijzend staat tegenover windenergie in hun provincie. Het toekomstige windpark in het Veenkoloniale gebied van Eerste en Tweede Exloërmond, Drouwenermond en Nieuw Buinen kan verder rekenen op de steun van vrijwel alle agrarische grondeigenaren in het gebied waar de windmolens geplaatst zouden kunnen worden. Het gaat daarbij om meer dan 60 agrarische ondernemingen en nog groter aantal grondeigenaren. Vrijwel het gehele gebied waar de windturbines geplaatst kunnen worden is daarmee betrokken en voorstander van het windpark. Bovendien willen de initiatiefnemers middels participatie de gebiedsbewoners de mogelijkheid bieden deel te nemen in het initiatief.

¹ Uit: Regeerakkoord, 30 september 2010; het regeerakkoord is de leidraad voor het beleid van het Kabinet Rutte-Verhagen.

Door de zichtbaarheid op grote afstand strekt de invloed van een windpark zich verder uit dan alleen de directe omgeving. Daarom is al in een vroeg stadium contact gezocht met gemeente, provincie en andere belanghebbenden, teneinde de plannen duidelijk te maken en in gesprek te geraken. In het bijzonder kunnen in dit kader gesprekken genoemd worden met de verschillende raadsfracties en wethouders, statenfracties en gedeputeerden en Astron. Ook is uitgebreid ingesproken op de begin 2010 vastgestelde Provinciale Omgevingsvisie; dit heeft mede bijgedragen aan het opnemen van een zoekgebied voor grootschalige windenergie waarbinnen het beoogde windpark valt. Aangedrongen is op verdere gesprekken met gemeente, provincie en belanghebbenden, hetgeen naar verwachting gestalte zal krijgen gedurende het vervolgtraject van dit initiatief.

Twee initiatiefnemers, één ontwikkeling

De beide initiatiefnemers hebben zich verenigd en ontwikkelen gezamenlijk een windpark dat uit twee deelparken bestaat, waarbij globaal genomen Raedthuys Windenergie BV het noordelijke deel van het windpark ontwikkelt, en Stichting Duurzame Energieproductie Exloërmond het zuidelijke deel. Omdat beide delen aansluiten en daarmee landschappelijk en milieutechnisch gezien één geheel vormen, is besloten in gezamenlijkheid de wettelijke ruimtelijke procedures te doorlopen die het windpark mogelijk moeten gaan maken. Daarom zal in deze notitie reikwijdte en detail gesproken worden over „het windpark”, dat beide deelparken omvat. Het windpark is de naam „Windpark De Drentse Monden” gegeven. Beide initiatiefnemers zullen uiteindelijk wel zelfstandig hun deelpark exploiteren. Ook zullen voor beide delen separate vergunningen aangevraagd worden zodat ieder park zelfstandig gerealiseerd kan worden, echter wel binnen één ruimtelijk plan. Om separate vergunningen aan te kunnen vragen zal het MER zodanig opgesteld worden dat het een basis kan vormen voor twee afzonderlijke vergunningaanvragen.

Inpassingsplan en milieueffectrapportage

Voor de realisatie van dit windpark zijn een aantal vergunningen zoals een Omgevingsvergunning nodig. Ook dient het windpark ruimtelijk mogelijk gemaakt te worden in het kader van de Wet op de ruimtelijke ordening door het opstellen van een ruimtelijk plan, in dit geval een inpassingsplan.

Om milieueffecten in kaart te brengen wordt de procedure van een milieueffectrapportage (m.e.r.) doorlopen. Een m.e.r. heeft tot doel om het milieubelang een volwaardige plaats te geven in de besluitvorming over activiteiten met mogelijk belangrijke nadelige gevolgen voor het milieu. In het kader van de m.e.r.-procedure wordt een milieueffectrapport (MER) opgesteld. Het MER beschrijft zo objectief mogelijk welke milieueffecten te verwachten zijn wanneer een bepaalde activiteit in een bepaald gebied wordt ondernomen. De m.e.r. procedure is wettelijk geregeld in de Wet milieubeheer en diverse uitvoeringsbesluiten.

Project-m.e.r.

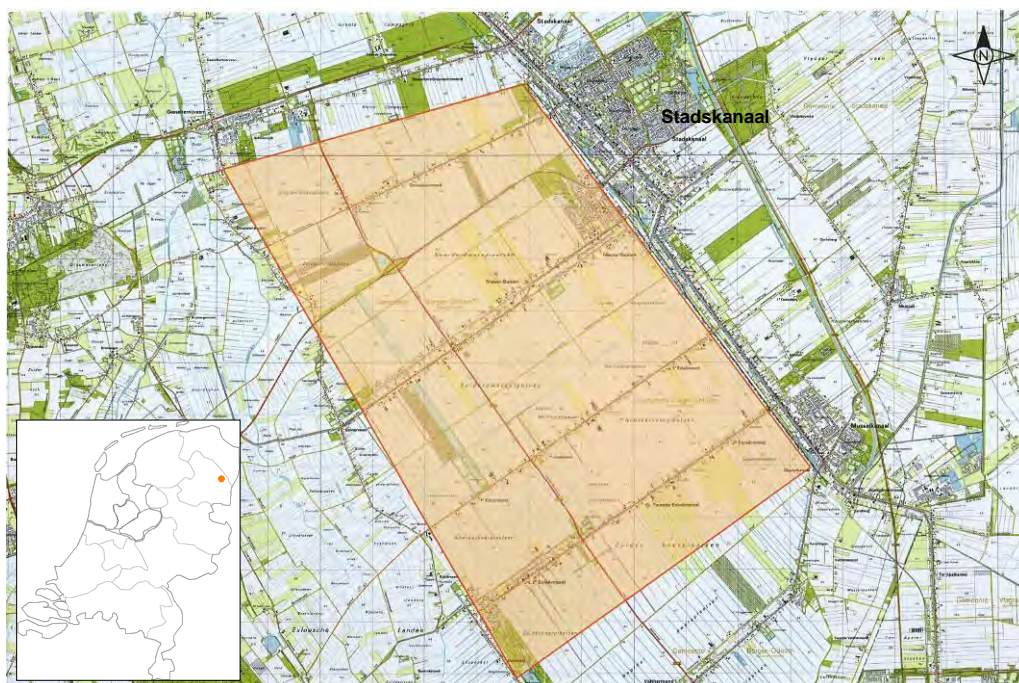
Een windpark met een potentieel aanzienlijk milieueffect (bijvoorbeeld meer dan circa 15 megawatt (MW) of meer dan circa 9 windturbines) is m.e.r.-beoordelingsplichtig, hetgeen inhoudt dat het bevoegd gezag na beoordeling van de mogelijke milieueffecten kan besluiten dat een project-MER opgesteld dient te worden. Zowel de initiatiefnemers als de betrokken overheden vinden het in dit geval wenselijk dat een MER wordt opgesteld. De nu voorliggende concept notitie reikwijdte en detail is de eerste stap in deze project-m.e.r.-procedure voor Windpark De Drentse Monden.

Plan-m.e.r.

In artikel 9b, eerste lid van de Elektriciteitswet 1998 is bepaald dat “de procedure, bedoeld in artikel 3.35, eerste lid, aanhef en onderdeel c, van de Wet ruimtelijke ordening” van toepassing is op windenergieprojecten met een vermogen van tenminste 100 MW. Hieruit volgt dat een (rijks)inpassingsplan wordt vastgesteld en dat de voorbereiding en bekendmaking daarvan wordt gecoördineerd met de voorbereiding en bekendmaking van op aanvraag of ambtshalve te nemen besluiten. De ministers van EL&I en I&M stellen daarbij het inpassingsplan op dat de plaatsing van windturbines en bijbehorende infrastructuur en netaansluiting mogelijk moet maken; dit plan wordt direct onderdeel van het bestemmingsplan van de gemeente.

Naast de m.e.r.-beoordelingsplicht voor wat betreft het project-m.e.r., bestaat er voor dit project een plicht om een plan-m.e.r. uit te voeren. Indien namelijk een ruimtelijk plan (in dit geval dus het rijksinpassingsplan, verder kortweg ‘inpassingsplan’ genoemd) wordt aangepast om een activiteit mogelijk te maken waarvoor een m.e.r.-plicht of m.e.r.-beoordelingsplicht geldt, is voor het inpassingsplan het doorlopen van een plan-m.e.r. procedure vereist. Het plan-MER beschouwt de mogelijke milieueffecten van het inpassingsplan. Voor het beoogde Windpark De Drentse Monden schrijft de wet voor dat de procedures voor het project-m.e.r. en het plan-m.e.r. gecombineerd en gelijktijdig moeten worden doorlopen en ook dat in beginsel één gecombineerd MER wordt gemaakt². Korte tijdshalve wordt het bovenstaande hierna aangeduid met de term “combinatieprocedure”. De onderhavige concept notitie reikwijdte en detail beschrijft de reikwijdte en het detailniveau van het op te stellen gecombineerde MER en is daarmee een belangrijke stap in de combinatieprocedure.

Figuur 1.1 Locatie van Windpark De Drentse Monden

Legenda:

Windparklocatie (globaal aangeduid)

² zie artikel 3.35, zesde lid van de Wet ruimtelijke ordening en artikel 14.4b van de Wet milieubeheer

1.3 Doel concept notitie reikwijdte en detail

Belangrijkste doel van deze concept notitie reikwijdte en detail - „concept’ omdat definitief vaststellen door het bevoegd gezag pas gebeurt na de inspraakperiode - is het vaststellen van reikwijdte en detailniveau van het op te stellen gecombineerde MER. Daarnaast beoogt de concept notitie reikwijdte en detail tevens alle betrokkenen en geïnteresseerde partijen te informeren over de achtergrond en de aard van de voorgenomen activiteiten. Het gaat daarbij om de bestuursorganen, zoals de gemeente Borger-Odoorn, omliggende gemeenten en de provincie Drenthe, maar ook om burgers, milieuorganisaties en andere belanghebbenden. De concept notitie reikwijdte en detail zal ter inzage worden gelegd, waarbij een ieder in de gelegenheid wordt gesteld zienswijzen kenbaar te maken. De concept notitie reikwijdte en detail wordt ook voorgelegd aan alle adviseurs en bestuursorganen die op grond van de wet geraadpleegd moeten worden over reikwijdte en detailniveau van het MER. Het raadplegen van de Commissie m.e.r. is in deze fase niet verplicht, maar er wordt toch voor gekozen om de Commissie m.e.r. een advies te laten uitbrengen. Bij het opstellen van het MER zal zoveel mogelijk rekening gehouden worden met de ingediende zienswijzen, de reacties van betrokken bestuursorganen en het advies van de Commissie m.e.r.

1.4 Initiatiefnemers en bevoegd gezag

Initiatiefnemers

Zoals aangegeven bestaan de initiatiefnemers uit twee partijen:

- Stichting Duurzame Energieproductie Exloërmond (DEE);
- Raedthuys Windenergie BV.

Beide initiatiefnemers hebben zich verenigd om gezamenlijk de ontwikkeling van het Windpark De Drentse Monden op te pakken en de procedures voor het vaststellen van een ruimtelijk plan te doorlopen (zie ook paragraaf 1.2).

Stichting Duurzame Energieproductie Exloërmond (DEE) behartigt de belangen van 46 grondeigenaren (32 agrarische ondernemingen), 7 pachters en 11 medeondernemers en zal optreden als initiatiefnemer voor het zuidelijke deel-windpark van het Windpark De Drentse Monden.

Raedthuys Windenergie BV (Raedthuys) heeft als ontwikkelaar, financier, bouwer, exploitant, beheerder en verzekeraar van duurzame energieprojecten sinds 1995 windenergieprojecten in Nederland succesvol ontwikkeld en gerealiseerd. Meer informatie is te vinden op www.raedthuys.nl. In onderhavig project heeft Raedthuys contracten gesloten met lokale agrarische ondernemers om een windpark te realiseren op hun gronden. Hiermee vertegenwoordigen zij tevens de grondeigenaren. Raedthuys zal optreden als initiatiefnemer voor het noordelijke deel-windpark van het Windpark De Drentse Monden.

In onderstaande tabel zijn de gegevens van de contactpersonen van de initiatiefnemers opgenomen.

Tabel 1.1 Contactgegevens initiatiefnemers

Initiatiefnemer	Stichting Duurzame Energieproductie Exloërmond	Raedthuys Windenergie BV
Contactpersoon	Dhr. H.W. ten Have	Dhr. A.P. Vermeulen
Adres	1e Exloërmond 122	Postbus 3141
Postcode	9573 PG	7500 DC
Plaats	Eerste Exloërmond	Enschede
Telefoonnummer	06 49718612	053 434 12 00
Faxnummer	0578 614488	053 430 45 28
E-mailadres	h.w.ten.have@gmail.com	a.vermeulen@raedthuys.nl

Omdat voor het oprichten van het windpark een inpassingsplan dient te worden opgesteld om het windpark planologisch mogelijk te maken, zullen de ministers van EL&I en I&M als initiatiefnemer optreden voor het inpassingsplan.

Participatie

Beide initiatiefnemers zijn voornemens om participatie in het windpark door omwonenden en eventueel andere derden mogelijk te maken. De wijze waarop deze mogelijkheid geboden zal worden, wordt nog nader uitgewerkt.

Bevoegd gezag en Wabo

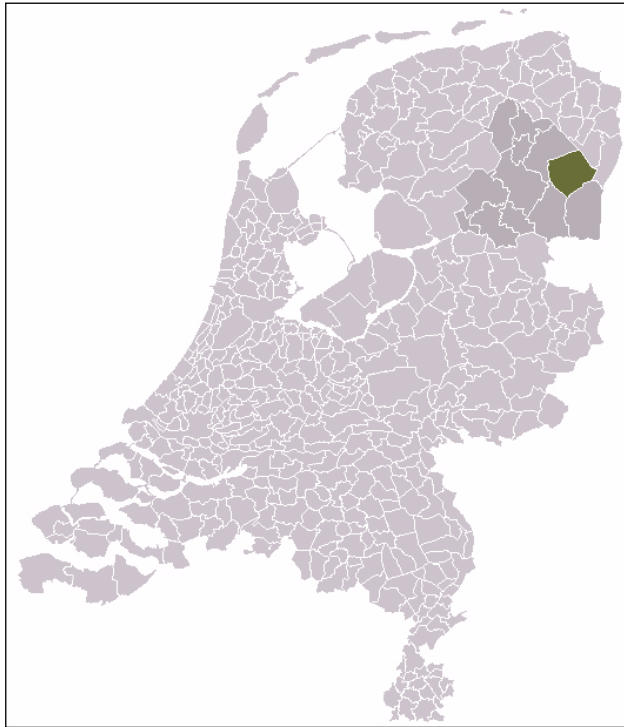
Bij de realisering van dit project is een drietal overheidslagen betrokken: gemeente, provincie en rijk. Recent (per 1 oktober 2010) is de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) in werking getreden. De Wabo regelt de omgevingsvergunning. De omgevingsvergunning is één geïntegreerde vergunning voor bouwen, wonen, monumenten, ruimte, natuur en milieu.

In artikel 2.4 van de Wabo staat welk bestuursorgaan bevoegd is om te beslissen op een aanvraag om een omgevingsvergunning, met andere woorden het „bevoegd gezag” is. De integratie van toestemmingen in één omgevingsvergunning betekent dat één bestuursorgaan de bevoegdheid heeft deze vergunning te verlenen. In verreweg de meeste gevallen zijn burgemeester en wethouders (gemeente) aangewezen als bevoegd gezag. Op deze hoofdregel is in het Besluit Omgevingsrecht (Bor - voorheen het Inrichtingen- en vergunningenbesluit milieubeheer (Ivb)) een beperkt aantal uitzonderingen gemaakt, waarbij vanwege provinciale of nationale belangen gedeputeerde staten of een minister zijn aangewezen als bevoegd gezag. In dit geval is de omvang van het vermogen van het benodigde transformatorstation voor Windpark De Drentse Monden bepalend. Is dit beneden een bepaald vermogen (200 MVA) dan is burgemeester en wethouders (gemeente) bevoegd gezag, hierboven gedeputeerde staten (provincie Drenthe).

Gemeente

In eerste instantie zijn burgemeester en wethouders van de gemeente Borger-Odoorn (figuur 1.2) bevoegd gezag voor zowel de project-m.e.r., als het verlenen van een omgevingsvergunning voor het oprichten van een inrichting die nodig is voor de realisatie van het windpark. Echter, afhankelijk van het vermogen van het benodigde transformatorstation (zie hierboven) kan dit dus anders zijn, en zijn gedeputeerde staten van de provincie Drenthe bevoegd gezag. Zoals hierboven al gesteld, bepaalt de Wabo dat wanneer voor één aspect

Figuur 1.2 Gemeente Borger-Odoorn in de Provincie Drenthe

Bron: Indeling van Nederland in gemeenten: CBS, 2010

gemeente, provincie of rijk bevoegd gezag is, dit bestuursorgaan voor de gehele omgevingsvergunning bevoegd gezag is. Met andere woorden indien in verband met het vermogen van het transformatorstation de provincie bevoegd gezag is, zij dit ook voor de overige vergunningen zal zijn. Dit betekent dat de initiatiefnemers van het windpark op één plek één aanvraag kunnen doen voor een groot aantal vergunningen op het gebied van ruimte en milieu.

Tabel 1.2 Contactgegevens Gemeente Borger-Odoorn

Contactpersoon	Dhr. H. Brink
Adres	Hoofdstraat 50
Postcode	7875 AD
Plaats	Exloo
Telefoonnummer	0591 53 53 53
Faxnummer	059153 53 99

Provincie

Afhankelijk van het vermogen van het benodigde transformatorstation (zie hierboven) zijn gedeputeerde staten van de provincie Drenthe bevoegd gezag. De provincie maakt tevens de ruimtelijke structuurvisie, Omgevingsvisie, die onder andere ingaat op mogelijkheden voor windenergie. Deze zal dan ook worden meegenomen als relevant beleidsstuk voor het MER.

Tabel 1.3 Contactgegevens Provincie Drenthe

Contactpersoon	Dhr. W. Huizing
Adres	Postbus 122
Postcode	9400 AC
Plaats	Assen
Telefoonnummer	0592 36 58 07
Faxnummer	0952 36 57 77
Email	w.huizing@drenthe.nl

Rijk

In artikel 9b, eerste lid van de Elektriciteitswet 1998 is bepaald dat “de procedure, bedoeld in artikel 3.35, eerste lid, aanhef en onderdeel c, van de Wet ruimtelijke ordening” van toepassing is op windenergieprojecten met een vermogen van tenminste 100 MW. Hieruit volgt dat een (rijks)inpassingsplan wordt vastgesteld en dat de voorbereiding en bekendmaking daarvan wordt gecoördineerd met de voorbereiding en bekendmaking van op aanvraag of ambtshalve te nemen besluiten. Gezien de omvang in geïnstalleerd vermogen van het voorgenomen windpark is het voorgaande van toepassing. Dit betekent dat het onderhavige windenergieproject een door het rijk gecoördineerde ruimtelijke procedure doorloopt. Hierbij stellen de ministers van EL&I en I&M het inpassingsplan op dat de plaatsing van windturbines en bijbehorende infrastructuur en netaansluiting mogelijk moet maken. Dit plan wordt direct onderdeel van het bestemmingsplan van de gemeente. Voor de onderbouwing van dit ruimtelijk besluit is altijd een milieueffectrapportage (m.e.r.) nodig. Dit betekent dat de minister van EL&I tevens bevoegd gezag wordt met betrekking tot de plan-m.e.r. Daarnaast worden alle vergunningprocedures gecoördineerd waardoor er een meer gestroomlijnde procedure kan worden gevolgd. Beroep en bezwaar is mogelijk op één moment bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State.

De verantwoordelijkheden blijven bij rijkscoördinatie ongewijzigd. De uitvoeringsbesluiten (vergunningen en ontheffingen) blijven bij hetzelfde bevoegd gezag als wanneer het project niet door het Rijk gecoördineerd zou zijn.

Tabel 1.4 Contactgegevens Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie

Contactpersoon	Dhr. A.M. Bruin
Adres	Postbus 20101
Postcode	2500 EC
Plaats	Den Haag
Telefoonnummer	070 379 72 26

1.5 Leeswijzer

Na dit inleidende hoofdstuk worden in hoofdstuk 2 de doelstellingen voor windenergie toegelicht en wordt ingegaan op beleidskader, uitgangspunten en randvoorwaarden. Hoofdstuk 3 beschrijft de voorgenomen activiteit en de in het MER te beschouwen alternatieven. Hoofdstuk 4 presenteert de mogelijke effecten van het windpark die in het MER bestudeerd zullen worden en geeft het beoordelingskader waarmee voorgenomen activiteit en alternatieven worden beoordeeld. Hoofdstuk 5 geeft tot slot een overzicht van de procedures voor m.e.r., inpassingsplan en vergunningen.

2 DOELSTELLING EN RANDVOORWAARDEN

2.1 Windenergie en beleid

EU- en rijksdoelstellingen

De energiesector is in Nederland verantwoordelijk voor meer dan twintig procent van de uitstoot van broeikasgassen. De uitstoot van broeikasgassen als gevolg van de energiebehoefte kan worden beperkt door energiebesparing en door grootschalige inzet van duurzame energiebronnen. Een dergelijke omschakeling in de Nederlandse elektriciteitsvoorziening betekent een forse inspanning. Het Kabinet Rutte-Verhagen heeft voor wat betreft de doelstelling op het gebied van duurzame energie aansluiting gezocht bij de taakstelling die in Europees verband is geformuleerd. Deze EU-taakstelling voor duurzame energie bedraagt voor Nederland 14% van het finale energiegebruik in 2020.

Windenergie op land speelt een belangrijke rol bij het behalen van de doelstellingen op korte termijn, omdat deze categorie vergeleken met andere duurzame opties relatief kosteneffectief is en ook significant kan bijdragen aan het realiseren van de duurzame energiedoelstelling.

De ambitie is om in 2020 voor 6000 MW vermogen aan windenergie op land gerealiseerd te hebben. Middels de Bestuursvereenkomst Landelijke Ontwikkeling Windenergie (BLOW) hebben alle provincies zich in 2001 gecommitteerd zich actief in te zetten om tenminste hun taakstelling in samenwerking met marktpartijen en gemeenten te doen realiseren. Aan deze taakstelling, het realiseren van 1500 MW windenergie in 2010, is op nationaal niveau reeds in 2007 voldaan. Anno 2010 is ongeveer 2.200 MW aan windenergie gerealiseerd³. Momenteel worden per provincie nieuwe ambities geformuleerd om uiteindelijk de nationale ambitie van 6.000 MW vermogen aan windenergie gerealiseerd te krijgen in 2020.

Daarnaast heeft het Ministerie van I&M een ambtelijke notitie opgesteld genaamd 'Concept Ruimtelijk Perspectief Wind op Land'⁴. Doorgroei van windenergie zal vooral plaats dienen te vinden in elf concentratiegebieden, die zeer geschikt zijn omdat het er hard waait en het grootschalige open landschappen zijn. Daarnaast betreft het productielandschappen (bedrijventerreinen, agrarische productielandschappen). Deze landschappen zijn geschikt voor grote windmolenparken. In deze gebieden is in principe voldoende ruimte om windparken van meer dan 100 MW per park te situeren. Dit is onder andere mogelijk in Noord Groningen, de Veenkoloniën en het Noordwesten van Friesland. Deze concentratiegebieden zijn nodig om de ambitie van 6000 MW in 2020 te realiseren.

Het Ruimtelijk Perspectief zal uiteindelijk moeten leiden tot een rijksstructuurvisie. Het vormt de basis voor planologische beleidsvorming en –uitwerking op het vlak van duurzame energie en ruimte. Over de uitvoerbaarheid worden verschillende voorstellen voor vervolgstappen gedaan. Voor wat betreft de concentratiegebieden is de afweging van maatschappelijke belangen en mogelijkheden in deze gebieden dermate complex dat wordt voorgesteld de uitwerking op te pakken in de vorm van een samenwerking tussen Rijk, decentrale overheden en andere belanghebbenden. In deze uitwerking worden de nationale ambities omgezet in een regionale agenda van kansen en mogelijkheden voor één of meerdere windpark(en). De projectlocatie

³ www.windenergie-nieuws.nl

⁴ Ministerie van I&M: Ruimtelijk Perspectief Windenergie op Land, Februari 2010

voor Windpark De Drentse Monden ligt binnen het concentratiegebied Veenkoloniën. Kansen in de Veenkoloniën worden gezien door windparken te ontwikkelen in nauwe samenwerking met de agrariërs: meekoppelen van belangen in de regio om te komen tot economische ontwikkeling.

Doelstellingen Provincie Drenthe

Op basis van het klimaatakkoord, gesloten in januari 2009, had de provincie Drenthe een doelstelling van 60 MW in de landelijke taakstelling voor windenergie op land in 2020. Op dit moment zijn er in Drenthe twee windturbines opgesteld, één met een vermogen van 800 kilowatt en één met een vermogen van 2 MW in Coevorden. Verder zijn op dit moment diverse initiatieven in verschillende fasen van ontwikkeling, onder andere nabij Emmen/Coevorden waar 60 á 70 MW voorzien is.

In juli 2010 heeft de provincie Drenthe de Provinciale Omgevingsvisie vastgesteld⁵. Dit document benoemt de randvoorwaarden voor ruimtelijke ontwikkelingen in de provincie voor de komende jaren. Windenergie in Drenthe is mogelijk op verschillende zoeklocaties (opgenomen in bijlage kaart 8a van de Omgevingsvisie). De onderhavige projectlocatie valt binnen het zoekgebied. In de Omgevingsvisie wordt geen maximum aantal megawatt aan windenergie in de provincie in 2020 benoemd. Het beleid in de omgevingsvisie is ook overgenomen in de omgevingsverordening die door de provincie in 2011 is vastgesteld⁶.

Gezien de nieuwe taakstelling van januari 2009 en de nieuwe koers uit de Omgevingsvisie kan het onderhavige initiatief ruimschoots bijdragen aan de volledige realisatie van de gestelde doelen voor windenergie in de provincie Drenthe.

Gemeente Borger-Odoorn: Toekomstvisie 2018

In 2005 heeft de gemeente Borger-Odoorn in een raadsbesluit (Besluit nr: 4347, 15 februari 2005) vastgelegd geen windturbines toe te willen staan anders dan solitaire turbines met een maximale bouwhoogte van 20 meter.

In 2009 heeft de gemeente Borger-Odoorn een toekomstvisie opgesteld⁷ en op 29 oktober 2009 is deze notitie door de gemeenteraad vastgesteld. In deze visie wordt onder andere aandacht besteed aan de verslechterde economische situatie in de veenkoloniale gebieden. Oplossingen worden onder andere gezocht in de richting van (bio-)energieontwikkeling, waarbij aandacht moet zijn voor inpassing in de rust en ruimte van het huidige landschap. Windenergie wordt niet expliciet als optie genoemd. Wel wordt in deze structuurvisie van de gemeente Borger-Odoorn gesteld "Aan bedrijven die hun bedrijfsvoering willen verbreden met het opwekken van duurzame energie wordt medewerking verleend".

2.2 Beleidskader, randvoorwaarden en uitgangspunten

Het voornemen kent een aantal uitgangspunten en randvoorwaarden die voornamelijk afkomstig zijn uit wet- en regelgeving en vastgesteld beleid. Aangezien de Minister van EL&I en de Minister van I&M bevoegd gezag zijn voor het vaststellen van het ruimtelijke plan, zijn zij

⁵ Omgevingsvisie Drenthe, vastgesteld op 8 juli 2010.

⁶ Provinciale Staten van Drenthe hebben op 9 maart 2011 de Verordening Ruimtelijk Omgevingsbeleid vastgesteld (besluit 2011-464-1). De verordening wordt als hoofdstuk 3 ingevoegd in de Provinciale Omgevingsverordening.

⁷ Toekomstvisie Borger-Odoorn: „Hoe verder je kijkt, hoe meer je ziet”, 2009.

niet direct gebonden aan het beleid van gemeente en provincie. Echter, uitgangspunt zal zijn om zoveel mogelijk in onderling overleg en waar mogelijk rekeninghoudend met vastgesteld beleid, te komen tot een goede inpassing van het windpark.

Algemene randvoorwaarden en uitgangspunten

Dit windpark zal aan de algemene randvoorwaarden moeten voldoen die gelden voor alle windparken. Er is onderscheid te maken tussen harde normen waar te allen tijde aan voldaan dient te worden, zoals bijvoorbeeld voor slagschaduw, en richtlijnen waarvan eventueel afgeweken kan worden, zoals bij een aantal veiligheidsafstanden uit het handboek Risicozonering Windturbines het geval is.

Hier worden enkele algemene voorwaarden beschreven:

- Het handboek Risicozonering Windturbines (SenterNovem, 2005) geeft de (methode voor het berekenen van de) minimale afstanden tot (bedrijfs)woningen en gevoelige objecten. De windturbines zullen worden bekeken op afstanden die worden bepaald op basis van het handboek.
- De windparken zullen tevens moeten voldoen aan de (nieuwe) geluidsnorm, L_{den47} , opgenomen in Wijziging milieuregels windturbines (sinds 1 januari 2011 in werking).
- De beleidsregel voor het plaatsen van windturbines in, op of over Rijkswaterstaatswerken, van het ministerie van I&M bepaalt de minimale afstand tot wegen en vaarwegen.
- Voor plaatsing van windturbines in de nabijheid van een buisleiding dient toestemming verkregen te worden van de eigenaar. Door het plangebied van Windpark De Drentse Monden loopt een hogedruk aardgasleiding, eigendom van Gasunie. Hiervoor zal een risicoanalyse uitgevoerd worden.
- Door Defensie, Inspectie Verkeer en Waterstaat en Luchtverkeersleiding Nederland worden beperkingen gesteld aan de plaatsing van windturbines, vanwege de veiligheid van de luchtvaart. Het betreft "funnels" bij (militaire) luchtvaartterreinen, laagvliegroutes, laagvlieggebieden en luchtvaartbeveiligingszones (LVB-zones).
- Andere algemene voorwaarden voor windparken hebben betrekking op de afstand tot hoogspanningsleidingen en spoorwegen. In het MER zal aansluiting worden gezocht op het Handboek Risicozonering Windturbines (SenterNovem, 2005).

Beleidskader Provincie Drenthe: Omgevingsvisie 2010

Omgevingsvisie en omgevingsverordening

In de Omgevingsvisie (en deels ook in de Provinciale Omgevingsverordening) zijn enkele voorwaarden en criteria opgenomen voor windenergieprojecten, welke binnen de aangewezen zoeklocaties kunnen worden gerealiseerd. De belangrijkste worden hieronder weergegeven⁸:

- Het vermogen van een windmolen dient ten minste 3 MW te bedragen;
- Solitaire windmolens zijn niet toegestaan. Molens dienen ten minste in een cluster van 5 te worden gerealiseerd;
- Windmolens worden in LOFAR-zone 1 uitgesloten en mogen in LOFAR-zone 2 het LOFAR-project niet hinderen;
- Er dient rekening te worden gehouden met laagvliegroutes;
- Er dient aan de natuur- en milieuwetgeving te worden voldaan (o.a. Natura 2000, rode lijstsoorten, geluid, veiligheid);

⁸ Omgevingsvisie Drenthe, 8 juli 2010, pagina 53.

- De kernkwaliteiten dienen zoveel als mogelijk behouden te blijven.

De provincie stimuleert daarbij c.q. vraagt initiatiefnemers te werken met organisatievormen waarin ook bewoners (kunnen) participeren. Ook ziet de provincie de ontwikkeling van windenergieprojecten door de landbouwsector als een kansrijke tweede tak.

Beleidskader gemeente Borger-Odoorn

Bestemmingplan Buitengebied Borger-Odoorn

Het vigerend bestemmingsplan in het plangebied is het Bestemmingsplan buitengebied Borger-Odoorn en het Bestemmingsplan LOFAR Buitenste Ellips (12 mei 2004). In deze bestemmingsplannen is op dit moment geen ruimte voor windturbines. Een aanpassing van dit bestemmingsplan, in het onderhavige geval door middel van een inpassingsplan, zal dus nodig zijn om het Windpark De Drentse Monden ruimtelijk mogelijk te maken.

Structuurvisie Borger-Odoorn

Op 9 december 2010 heeft de gemeenteraad van Borger-Odoorn de Structuurvisie Borger-Odoorn, Verbinding geeft perspectief, vastgesteld. Hierin wordt ten aanzien van windenergie in het hoofdstuk betreffende een integrale gebiedsvisie aangegeven, dat weliswaar de provincie Drenthe in de Omgevingsvisie het veenkoloniale gebied in het zuidoosten van Drenthe als zoekgebied heeft aangewezen, maar dat de gemeente hiertegen bezwaren heeft vanwege de wens de kenmerkende grootschalige openheid te behouden⁹.

⁹ Structuurvisie Borger-Odoorn, 12 november 2010, pagina 29.

3 VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN

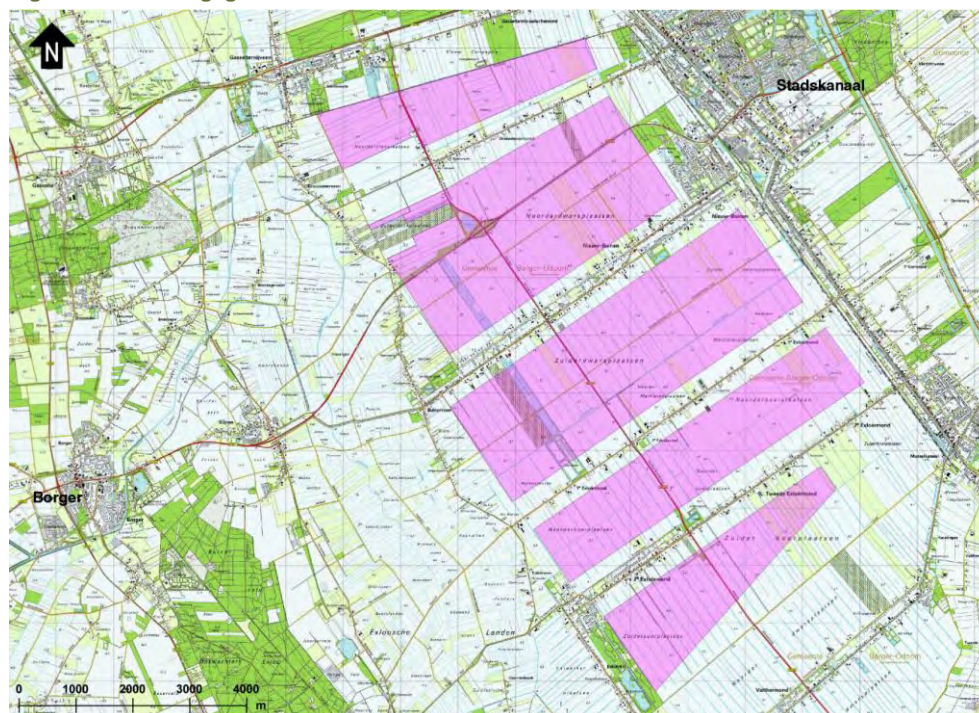
3.1 Voornemen

De voorgenomen activiteiten betreffen de bouw en aanleg van een windpark inclusief de daarbij behorende infrastructuur, en aansluitend de exploitatie hiervan. De tijdsduur van bouw en aanleg beslaat naar verwachting een periode van ongeveer twee jaar na aanvang van de werkzaamheden, onder andere afhankelijk van de uiteindelijk omvang van het windpark. De exploitatie heeft een permanent karakter (24-uurs bedrijfsvoering) en is bedoeld voor onbepaalde tijd.

Het beoogde windpark betreft een opstelling van verschillende lijnen met windturbines in het veenkoloniale gebied rondom Eerste en Tweede Exloërmond, Nieuw Buinen en Drouwenersmond. In het MER wordt het beoogde windpark nader gedefinieerd en vastgelegd en worden ook varianten ontwikkeld die in het MER met elkaar vergeleken worden.

In figuur 3.1 is een kaart opgenomen met daarin globaal gearceerd aangegeven de vlakken waarbinnen de lijnopstellingen - de varianten in het MER - gepositioneerd zullen worden: de plaatsingsgebieden. Voortschrijdende inzichten kunnen nog leiden tot aanpassingen van deze plaatsingsgebieden. Gezien de huidige inrichting (bebouwingsstructuur en verkaveling) van het gebied ligt het voor de hand de lijnen van noordoost naar zuidwest te laten lopen. De exacte positionering van de lijnen is nog niet bekend, maar afhankelijk van nader te onderzoeken omgevingsaspecten zoals geluid, slagschaduw, landschap, beïnvloeding van Lofar¹⁰ etc.

Figuur 3.1 Plaatsingsgebieden windturbines

Legenda: Plaatsingsgebied windturbines

¹⁰ Voor een beschrijving van het Lofar radiotelescoopproject zie paragraaf 4.1.

Aantal turbines en vermogen van het windpark

Het totale elektrische opgestelde vermogen van het windpark is afhankelijk van het aantal windturbines en het vermogen per turbine. Uitgangspunten bij de invulling is een onderlinge afstand tussen de turbines van circa 5 keer de rotordiameter. In het geval van een 3 MW turbine kunnen naar verwachting 100 tot 110 turbines geplaatst worden op ongeveer 11 lijnen. Hiermee zou dit een opgesteld vermogen van 300 tot 330 MW bereikt worden.

Ook kunnen door grotere onderlinge afstanden tussen de lijnen aan te houden mogelijk zwaardere windturbines toegepast worden. Er passen dan minder lijnen in het gebied. Bij het toepassen van turbines met een vermogen van bijvoorbeeld 5 MW kunnen naar verwachting 55 tot 65 turbines geplaatst worden. Het opgestelde vermogen komt daarmee op 275 tot 350 MW. Bij het toepassen van turbines met nog meer vermogen, bijvoorbeeld 7,5 MW per turbine, op ongeveer dezelfde onderlinge afstand, komt het opgestelde vermogen van het windpark bij 50 turbines op 375 MW, bij 60 turbines op 450 MW.

In het MER zullen ook andere varianten benoemd worden met een afwijkend aantal lijnen, andere onderlinge afstanden en andere type turbines, waarmee aantal turbines en vermogen ook zal verschillen (zie ook paragraaf 3.2).

Turbines en infrastructuur

Tot het windpark en de infrastructuur van het park behoort onder andere (geen uitputtende opsomming):

- windturbines met fundering;
- toegangswegen tot de windturbines;
- opstelplaats voor een kraan per windturbine;
- transformatorstations;
- bekabeling (inclusief kunstwerken bij kruising van watergangen en wegen) van turbines naar transformatorstation(s) en van het windpark naar de hoogspanningsnetaansluiting (aldaar eveneens een transformator- en/of schakelstation).

De te plaatsen windturbines zullen gecertificeerd en van een commercieel beschikbaar type zijn. Het exacte turbinetype is nu nog niet bekend. Gezien de snelle ontwikkelingen die windturbines op dit moment ondergaan en de vaak lange doorlooptijd van procedures om een windpark te kunnen gaan bouwen, is het op dit moment niet mogelijk om reeds voor een specifiek type turbine te kiezen. Om een goede afweging te kunnen maken, zal het MER daarom uitgaan van turbineklassen, waarbinnen voorbeeldturbines als uitgangspunt kunnen worden genomen. In principe wordt uitgegaan van twee klassen: klasse 3 tot 5 MW en klasse 5 MW en meer (bijvoorbeeld begrensd door circa 7,5 tot 8 MW op basis van de huidige stand der techniek). Hieronder (tabel 3.1) worden de afmetingen van turbines uit de twee klassen weergegeven; dit betreft een voorbeeld, in het MER zullen de klassen definitief vastgesteld worden. In figuur 3.2 is een foto van een voorbeeldturbine uit beide klassen opgenomen. Naast dit voorbeeld kunnen natuurlijk ook andere fabrikanten/ types worden gekozen.

Tabel 3.1 Turbineklassen

	Klasse 3 tot 5 MW	Klasse 5 MW en hoger
Vermogen (MW)	3 tot 5	5 en hoger
Ashoogte (meter)	80 -110	110 -135
Rotordiameter (meter)	80 -112	110 -130

Elke turbine heeft drie rotorbladen en is in de grond verankerd middels een fundament. Dit fundament bestaat uit heipalen en een betonnen fundering van circa 18 bij 18 meter (afhankelijk van het turbintype).

Figuur 3.2 Voorbeeldturbines voor de twee klassen

Klasse 3-5 MW
(afgebeeld type: Enercon E-82; 3 MW)

Klasse 5 MW en hoger
(afgebeeld type: Enercon E-126; 7,5 MW)

De windturbines worden door middel van een ondergrondse kabel verbonden met een transformatorstation en vervolgens aangesloten op het elektriciteitsnetwerk. In de turbines zijn faciliteiten geplaatst voor de eerste transformatie (naar 10/33 kV), zodat geen apart transformatorhuisje gebouwd hoeft te worden voor iedere turbine. Tevens zullen één of twee transformatorstation(s) (naar verwachting bij één station circa 200-350 MVA; of bij twee stations 100-175 MVA) worden gebouwd bij het windpark, alsmede een aansluitfaciliteit bij het aansluitpunt op het landelijke hoogspanningsnetwerk van netbeheerder TenneT. De geproduceerde elektrische energie wordt via deze stations aan het net geleverd. De netaansluiting vormt een belangrijk punt in de voorbereiding van het windpark. Gezien de omvang van het aan het net te leveren vermogen, kan dit niet zonder meer worden aangesloten op ieder hoogspanningstation. Hierover zullen met TenneT afspraken worden gemaakt.

Tevens zijn wegen en kraanopstelplaatsen nodig voor de bouw en het onderhoud van de turbines. Voor periodiek onderhoud en storings zullen service- en onderhoudsbusjes ingezet worden. Voor een goede bereikbaarheid worden (deels tijdelijke) bouw- en servicewegen aangelegd. Gedeeltelijk kan gebruik gemaakt worden van openbare en bestaande infrastructuur.

3.2 Locatiealternatieven en inrichtingsalternatieven

In het kader van het MER wordt een aantal alternatieven vergeleken met het voornemen. Onderscheid kan gemaakt worden tussen het nulalternatief, locatiealternatieven en inrichtingsalternatieven. Onderstaand wordt hierop ingegaan.

Referentie of nul-alternatief

Beschrijving van de huidige situatie inclusief autonome ontwikkelingen is wettelijk verplicht en houdt in dat een alternatief dient te worden onderzocht waarbij het windturbinepark niet wordt gerealiseerd. Het gebied zal zich dan ontwikkelen conform vastgesteld of voorgenomen beleid, maar zonder realisatie van het voorgenomen windpark. Deze situatie dient als referentiekader voor de effectbeschrijving.

Locatiealternatieven en locatiekeuze

Een belangrijk onderdeel van de plan-m.e.r. procedure is het onderbouwen van de locatiekeuze van het beoogde windpark. In het MER zal een aantal redelijkerwijs te beschouwen alternatieve locaties worden onderzocht en vergeleken met de locatie van het voornemen zoals beschreven in paragraaf 3.1. Deze alternatieven dienen realistisch te zijn, dat wil zeggen technisch en financieel uitvoerbaar.

Bij de te onderzoeken alternatieve locaties zal het MER zich vooral richten op mogelijke locaties in de omgeving van het beoogde windpark. Door te „trechteren“ van mogelijke locaties in (Noord) Nederland naar de directe omgeving (Drents Veenkoloniaal zoekgebied windenergie) van het beoogde windpark wordt onderzocht of het om een geschikte locatie gaat. Aangezien nog veel windparken nodig zijn om de landelijke en provinciale doelstellingen te behalen, geldt daarbij dat het niet gaat om de vraag of de Veenkoloniën de beste locatie is voor een grootschalig windpark, maar of het een geschikte locatie is. Immers naast de Veenkoloniën zijn ook op andere plaatsen grootschalige windparken gewenst vanuit optiek van het bereiken van de duurzame energiedoelstellingen. Bij dit locatieonderzoek worden alleen landlocaties in overweging genomen die een project van min of meer gelijke omvang (meer dan 275 MW) mogelijk maken. Alternatieve locaties worden op een aantal relevante aspecten vergeleken, namelijk hinder, ecologie en landschap. Bij deze locatiekeuze en het beschouwen van alternatieve locaties wordt niet gedifferentieerd naar verschillende opstellingsvarianten, maar wordt uitgegaan van een mogelijk op te stellen aantal megawatts uitgaande van een gemiddelde moderne turbine en de beschikbare ruimte.

Bij het locatieonderzoek kan worden aangesloten bij de onderbouwing van het voornemen van het rijk om de Veenkoloniën als concentratiegebied voor windenergie op te nemen in een Structuurvisie Windenergie. Tevens kan worden aangesloten bij de onderbouwing van de provincie Drenthe waarbij in de recent vastgestelde Omgevingsvisie (2010) en verordening (2011) het Drentse veenkoloniaal gebied is aangewezen als zoekgebied voor windenergie in Drenthe.

Inrichtingsalternatieven

Nadat de locatieafweging heeft plaatsgevonden zullen opstellingvarianten met verschillende turbines vergeleken worden in het MER die leiden tot inrichtingsalternatieven.

Verschillende vermogens

Er zijn verschillende windturbines op de markt met verschillende vermogens, rotordiameters en ashoogten. Het vermogen van de te selecteren turbine bepaalt mede de energieopbrengst van het windpark. Op dit moment wordt uitgegaan van de best beschikbare technologie om de elektriciteitsproductie te maximaliseren, uiteraard binnen de kaders van een economisch verantwoorde exploitatie. De milieueffecten worden onderzocht vanuit scenario's met verschillende vermogensklassen.

De turbinevarianten impliceren ook opstellingsalternatieven. Turbines met een kleinere rotor kunnen namelijk dicht bij elkaar worden geplaatst dan turbines met een grotere rotor. In het MER zullen verschillende opstellingsvarianten worden vergeleken en zal een energieopbrengst optimalisatie van het park plaatsvinden door de turbinelocaties aan te passen zodat de meest gunstige opbrengst wordt gerealiseerd binnen de beschikbare ruimte. Daarnaast wordt rekening gehouden met aspecten zoals: landschappelijke structuren waarop het windpark dient aan te sluiten, (minimaal) aan te houden afstanden tot bebouwing zoals woningen, effecten op de natuur en andere belangen die in het gebied aan de orde zijn zoals die van de landbouw en ander grondgebruik.

Inrichting kabeltracé en netaansluiting

Voor de elektriciteitskabels vanaf het windpark tot aan het aansluitingspunt op het elektriciteitsnet zijn meerdere kabeltracé's en meerdere aansluitpunten mogelijk. In het MER wordt een aantal potentiële kabeltracés en aansluitpunten bekeken en onderzocht op milieueffecten.

4 MOGELIJKE EFFECTEN EN MAATREGELEN

4.1 Mogelijke effecten

In het MER zullen milieueffecten in beeld worden gebracht, die het voornemen met zich meebrengt. „Milieu’ wordt hierbij in brede zin opgevat en heeft betrekking op alle omgevingsaspecten. Het zal gaan om de volgende milieuaspecten.

Geluid

Windturbines produceren geluid. Het geluid is afkomstig van de bewegende delen in de rotor en van de rotorbladen die door de wind worden rondgedraaid. In het MER zullen de geluidseffecten kwantitatief worden vastgesteld, door de geluidbelasting te bepalen op de gevel van geluidgevoelige bestemmingen (woningen van derden) die in de buurt zijn gelegen van het windpark. Tevens zal worden aangegeven of aan de wettelijke voorschriften voor geluid kan worden voldaan.

Slagschaduw

Windturbines hebben als gevolg van de draaiende rotor een bewegende schaduw, de zogenaamde slagschaduw. Op bepaalde plaatsen en onder bepaalde omstandigheden kan de slagschaduw op een raam van een vertrek vallen en in dat vertrek een hinderlijke wisseling van lichtsterkte veroorzaken. De mate van hinder wordt onder meer bepaald door de frequentie van passeren, door de blootstellingsduur en door de intensiteit van de wisselingen in lichtsterkte. Daarnaast is de mate waarin hinder optreedt ook afhankelijk van de opstelling, het type windturbine en de kans op hinder (kans op zon en kans dat de windturbine in bedrijf is). In het MER zal de slagschaduw hinder kwantitatief worden vastgesteld, door te bepalen waar de slagschaduwcontour ligt waarbinnen sprake kan zijn van slagschaduw hinder en te bekijken of daarbinnen woningen van derden zijn gelegen. Tevens zal worden aangegeven of voldaan kan worden aan de wettelijke normen voor slagschaduw hinder.

Flora en fauna

Bekeken zal worden wat de effecten van het windpark zijn op flora en fauna. Het zal hierbij voornamelijk gaan om de risico's voor vogels en vleermuizen op aanvaring, verstoring en barrièrewerking. Ook worden de effecten op beschermde natuurgebieden in de omgeving van het windpark beschreven, zoals Natura 2000-gebieden. Indien significante effecten op Natura 2000-gebieden op basis van een voortoets niet op voorhand uit te sluiten zijn, zal een zogenaamde passende beoordeling uitgevoerd worden om de effecten nader te onderzoeken. Daarnaast signaleert de provinciale Omgevingsvisie dat het plangebied van specifiek belang is voor ganzen, zwanen en steltlopers; de invloed op deze soorten zal dan ook met name nagegaan worden.

Cultuurhistorie en archeologie

In het MER wordt aangegeven of verwacht kan worden dat archeologische relicten in de bodem ter plaatse van de windturbines aanwezig zullen zijn, en welke maatregelen genomen kunnen worden om eventuele waarden te beschermen. Voor het aspect cultuurhistorie zijn de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) en de Nota „Cultuurhistorisch Kompas’,

zoals die door de provincie Drenthe is opgesteld, richtinggevend¹¹. Daarnaast verwacht de gemeente Borger-Odoorn in 2011 een archeologisch beleid en een archeologische waardenkaart te hebben opgesteld. Deze zal betrokken worden in de bepaling van de mogelijke effecten op de archeologische waarden. Uiteindelijk dient bepaald te worden in hoeverre het windpark in conflict is met of aansluit bij het beleid en of archeologisch (voor)onderzoek nodig is.

Landschap

Het MER zal uitgebreid aandacht besteden aan de landschappelijke effecten van het windpark. Gezien het open en uitgestrekte karakter van het landschap zal de verandering die de plaatsing van windturbines met zich meebrengt, nauwkeurig in kaart moeten worden gebracht. Hiervoor zal aan de hand van onder meer fotovisualisaties vanuit verschillende posities en eventuele viewsheds¹² een indruk worden gegeven van de invloed op het landschap van het voornemen en de verschillende alternatieven. Om meer grip te krijgen op het veelomvattende aspect landschap wordt dit onderverdeeld in deelaspecten zoals invloed op landschappelijke structuur, invloed op de rust (dat wil zeggen hoe „druk’ oogt het windpark - geluid wordt separaat onderzocht), invloed op lokale openheid etc.

Waterhuishouding

Voor het windpark worden enkele verhardingen aangebracht die effect op de waterhuishouding kunnen hebben, te weten fundatieoppervlak, transformatorstation(s) en de infrastructurele ontsluiting van het windpark. De waterhuishouding zal in het MER beoordeeld worden op een aantal punten en worden verwoord in de watertoets. Deze punten zijn grondwater, oppervlaktewater, hemelwaterafvoer en afvalwater.

Veiligheid

Om de veiligheid van de omgeving van het windpark te kunnen garanderen zal worden onderzocht welke veiligheidseffecten het plaatsen en in werking hebben van windturbines heeft. Het MER zal beschrijven hoe de veiligheid van omwonenden, verkeersdeelnemers en van personen die in de onmiddellijke omgeving werken gewaarborgd is of kan worden. Onder andere aan de hand van het Handboek Risicozonering Windturbines zal worden gekeken welke veiligheidscontouren rondom de windturbines moeten worden aangehouden. Onder dit aspect wordt ook naar de mogelijke beïnvloeding van straalpaden voor telecommunicatie gekeken, al is dit strikt genomen meer een hinder- dan een veiligheidsaspect.

Duurzame energieopbrengst en vermeden emissies

Eén van de belangrijkste redenen om windinitiatieven te realiseren is het opwekken van duurzame energie. Van de te onderscheiden alternatieven wordt daarom in het MER berekend hoeveel energie wordt opgewekt. Ook zal worden bepaald welke uitstoot van schadelijke stoffen door het windpark vermeden worden, in vergelijking met de situatie dat dezelfde hoeveelheid energie wordt opgewekt op conventionele wijze, zoals verbranding van steenkool en aardgas. Het gaat daarbij om de vermeden uitstoot van CO₂, NO_x en SO₂.

¹¹ Cultuurhistorisch Kompas, vastgesteld juni 2009 door provinciale staten Drenthe (zie: <http://www.provincie.drenthe.nl/publish/pages/25914/seo09061002rapportculthistkompas.pdf>)

¹² Een viewshed geeft grafisch (op kaart) weer vanaf welke locaties in de omgeving van een windpark de windturbines gedurende welke periode per jaar te zien zijn.

Sociaal-economische aspecten

Doordat de agrariërs uit het gebied initiatiefnemer zijn, draagt het initiatief bij aan de economie van het gebied. Zowel inkomensverruiming als werkgelegenheid zullen in het MER worden beschreven.

Licht en duisternisbeleving

In het kader van luchtvaartveiligheid moeten windturbines vaak worden voorzien van verlichting. Deze heeft invloed op de duisternis en flora- fauna in het gebied. Het MER beschrijft de noodzakelijke verlichting en de effecten hiervan op de omgeving.

Beïnvloeding van LOFAR

In de gemeente Borger-Odoorn is ten westen van de windparklocatie het LOFAR radiotelescoopproject in uitvoering. Dit project bestaat uit een achttiental kleine antennevelden van elk circa 2 hectare, verspreid liggend in het kerngebied van LOFAR met een omvang van 400 hectare (zone 1), ten westen van de windparklocatie. Daaromheen bevindt zich een ruimere zone (zone 2) waarbinnen het gewenst is dat overleg over te ontplooiën activiteiten plaatsvindt en waarvoor de provincie Drenthe in haar omgevingsvisie aangeeft dat windmolens het LOFAR-project niet mogen hinderen. In zone 2 en ver daarbuiten bevinden zich de antennevelden van de buitenstations. De buitenstations (ieder circa 2 á 3 hectare groot) zijn verspreid over met name de noordelijke provincies van Nederland. Ook daarbuiten bevinden zich antennevelden over een gebied met een diameter van 100 kilometer. De antennevelden zijn gekoppeld aan een supercomputer via een uitgestrekt glasvezelnetwerk; gezamenlijk vormen zij de radiotelescoop. Voor ieder van deze stations wordt een aparte planologische procedure gevolgd. Binnen zone 2 ligt een deel van het plangebied voor Windpark De Drentse Monden. Windturbines hebben mogelijk een negatieve invloed op de waarnemingsmogelijkheden van de radiotelescoop. Beoordeeld zal worden in welke mate beïnvloeding optreedt. Er zal worden bezien of en zo ja in hoeverre er mogelijkheden zijn om deze negatieve invloeden uit te filteren, te voorkomen of anderszins te mitigeren. Voor het onderzoek naar de beïnvloeding en mogelijke mitigatie ervan zal relevante onafhankelijke deskundigheid ingeschakeld worden.

4.2 Effectbeoordeling

De omvang van het studiegebied – het gebied waarbinnen zich mogelijke effecten kunnen voordoen – verschilt per milieuaspect. In het algemeen is het studiegebied (aanzienlijk) groter dan het plangebied: het gebied waarbinnen zich de voorgenomen activiteit afspeelt.

De verwachte effecten worden beschreven en beoordeeld. Het nulalternatief fungeert als referentie voor de beoordeling van de effecten. De effectbeschrijving zal waar mogelijk en zinvol met cijfers onderbouwd worden. Indien het niet mogelijk is om de effecten te kwantificeren, zal de beschrijving kwalitatief zijn.

Naast blijvende effecten wordt ook aandacht besteed aan tijdelijke en/of omkeerbare gevolgen. Ook wordt, waar zinvol, aangegeven of cumulatie met andere effecten en plannen kan optreden.

De effecten worden per milieuaspect beschreven aan de hand van beoordelingscriteria. Soms is dit een harde parameterwaarde die door de overheid is aangewezen als een norm (getal),

bijvoorbeeld de grenswaarde voor geluidhinder. Echter, vaak zijn de geëigende parameters niet zo duidelijk omschreven. Deze moeten dan worden herleid uit het voorgenomen beleid inzake de verschillende milieuaspecten. In tabel 4.1 is per milieuaspect aangegeven welke criteria worden gebruikt en de wijze waarop de effecten worden beschreven en beoordeeld (kwantitatief en/of kwalitatief).

Tabel 4.1 Beoordelingscriteria per milieuaspect

Aspecten	Beoordelingscriteria	Effectbeoordeling
Geluid	<ul style="list-style-type: none"> Aantal geluidgevoelige objecten binnen de wettelijk toegestane geluidcontour 	Kwantitatief
Slagschaduw	<ul style="list-style-type: none"> Het aantal woningen binnen de wettelijk toegestane schaduwduurcontour 	Kwantitatief
Flora en fauna	<ul style="list-style-type: none"> Beschermde gebieden Beschermde soorten Aantasting ecologische relaties 	Kwalitatief en kwantitatief (soorten)
Cultuurhistorie en archeologie	<ul style="list-style-type: none"> Aantasting cultuurhistorische waarden Aantasting archeologische waarden 	Kwalitatief
Landschap	<ul style="list-style-type: none"> Invloed op landschappelijke structuur Herkenbaarheid opstellingen Invloed op de rust Invloed op lokale openheid Invloed op regionale openheid 	Kwalitatief
Waterhuishouding	<ul style="list-style-type: none"> Grondwater (kwaliteit) Oppervlaktewater (aanwezigheid, kwaliteit) Hemelwaterafvoer Afvalwater 	Kwalitatief
Veiligheid	<ul style="list-style-type: none"> Bebouwing Wegen Industrie Ondergrondse transportleidingen en kabels Bovengrondse leidingen Hoogspanningsleidingen Dijklichamen en waterkeringen Straalpaden t.b.v. telecommunicatie Vliegverkeer 	Kwantitatief (aantal objecten binnen de veiligheidscontour)
Duurzame Energieopbrengst en vermeden emissies	<ul style="list-style-type: none"> Opbrengst CO₂-emissiereductie Vermeden zuurequivalenten 	Kwantitatief, resp. in MWh, Kton en Kton
Sociaal-economisch	<ul style="list-style-type: none"> Gevolgen lokale inkomens Gevolgen werkgelegenheid 	Kwantitatief en kwalitatief
Verlichting en duisternis	<ul style="list-style-type: none"> Benodigde luchtvaartverlichting Effecten op duisternis en flora en fauna 	Kwalitatief
Beïnvloeding van LOFAR	<ul style="list-style-type: none"> Beïnvloeding van de waarnemingsmogelijkheden van de LOFAR radiotelescoop (mogelijk opgesplitst in criteria voor verschillende beïnvloedingsaspecten) 	Kwalitatief (mogelijk ook deels kwantitatief)

Om de effecten van de alternatieven per aspect te kunnen vergelijken, worden deze op basis van een + / - score beoordeeld. Hiervoor wordt de volgende beoordelingsschaal gehanteerd:

Tabel 4.2 Beoordelingsschaal

Score	Oordeel ten opzicht van de referentiesituatie (nulalternatief)
-------	--

--	Het voornemen leidt tot een sterk merkbare negatieve verandering
-	Het voornemen leidt tot een merkbare negatieve verandering
0	Het voornemen onderscheidt zich niet van de referentiesituatie
+	Het voornemen leidt tot een merkbare positieve verandering
++	Het voornemen leidt tot een sterk merkbare verbetering van het milieu

Indien de effecten marginaal zijn, wordt dit in de voorkomende gevallen aangeduid met 0/+ (marginaal positief) of 0/- (marginaal negatief).

4.3 Mitigerende maatregelen

De in het MER aan te geven milieueffecten kunnen door middel van het uitvoeren van mitigerende maatregelen verzacht worden of teniet worden gedaan. In het MER worden deze maatregelen genoemd en beschreven.

4.4 Leemten in kennis

In het MER zal worden aangegeven welke belangrijke informatie ontbreekt en welke gevolgen dit heeft voor de effectvoorspelling. Waar mogelijk zal worden aangegeven welke aanvullende onderzoeken deze leemten kunnen wegnemen.

4.5 Evaluatie

In het MER zal aangegeven worden welke milieuaspecten tijdens en na het realiseren van het voornemen gemonitord en geëvalueerd dienen te worden, teneinde na te gaan wat de daadwerkelijk optredende milieueffecten zijn. Eventueel kunnen op basis daarvan maatregelen getroffen worden.

5 PROCEDURES EN BESLUITVORMING

5.1 M.e.r.-procedure

In hoofdstuk 1 is aangegeven dat de wet voorschrijft dat de procedures voor het project-m.e.r. en het plan-m.e.r. gecombineerd en gelijktijdig moeten worden doorlopen en ook dat in beginsel één gecombineerd MER wordt gemaakt¹³. In deze paragraaf wordt weergegeven welke stappen daarbij worden doorlopen.

Mededeling van voornemen aan bevoegd gezag

Omdat in de combinatieprocedure sprake is van een m.e.r.-plichtig besluit op aanvraag (i.c. de m.e.r.-plichtige vergunning), vereist artikel 7.27, eerste lid, Wm dat de initiatiefnemer mededeling doet aan het bevoegd gezag van het voornemen om een aanvraag te doen voor een m.e.r.-plichtig besluit. Het desbetreffende bevoegde gezag is het bevoegd gezag voor de vergunning.

Openbare kennisgeving

De bevoegde gezagen geven openbaar kennis van het voornemen om een m.e.r.-plichtig besluit voor te bereiden. Daarin staat dat stukken ter inzage worden gelegd, waar en wanneer dit gebeurt, dat er gelegenheid is zienswijzen in te dienen, aan wie, op welke wijze en binnen welke termijn en of de Commissie voor de milieueffectrapportage (Commissie m.e.r.) om advies zal worden gevraagd over de voorbereiding van het plan.

Raadpleging adviseurs en betrokken bestuursorganen over reikwijdte en detailniveau

Het bevoegd gezag raadpleegt de adviseurs en de overheidsorganen die bij de voorbereiding van het plan moeten worden betrokken over de reikwijdte en het detailniveau van het MER. Het raadplegen van de Commissie m.e.r. is niet verplicht, maar wordt vrijwillig gedaan om zodoende een onafhankelijk advies op de inhoud van het op te stellen MER te hebben. Raadpleging gebeurt door de nu voorliggende concept notitie reikwijdte en detail, waarin de reikwijdte en het detailniveau van het op te stellen MER wordt beschreven, naar de adviseurs, betrokken bestuursorganen en de Commissie m.e.r. te verzenden.

Zienswijzen indienen

De concept notitie reikwijdte en detail wordt in het kader van de bovengenoemde openbare kennisgeving ter inzage gelegd zodat door eenieder zienswijzen kunnen worden ingebracht.

Vaststellen reikwijdte en detailniveau van het MER

Alhoewel niet verplicht, ligt het voor de hand om de definitieve notitie reikwijdte en detailniveau, voor het op te stellen MER vast te stellen. Daarbij zullen de ingekomen zienswijzen, het advies van de betrokken overheidsorganen en het advies van de Commissie m.e.r. worden meegenomen. De initiatiefnemer is verantwoordelijk voor het project-m.e.r.-deel van de notitie en het Rijk voor het plan-m.e.r.-deel.

¹³ zie artikel 3.35, zesde lid van de Wet ruimtelijke ordening en artikel 14.4b van de Wet milieubeheer

Opstellen MER

Het gaat hier dus om een gecombineerd plan- en project-MER. De eisen waaraan het MER moet voldoen zijn beschreven in artikel 7.7 en artikel 7.23, eerste lid, Wm (en uiteraard de definitieve notitie reikwijdte en detail). Samengevat moet het MER in elk geval bevatten/beschrijven:

- het doel van het project;
- een beschrijving van het project en de „redelijkerwijs in beschouwing te nemen” alternatieven, zowel (bijvoorbeeld) qua ligging als qua uitvoeringswijze;
- welke plannen er eerder voor deze activiteit zijn vastgesteld en welke alternatieven daarin waren opgenomen;
- voor welk(e) besluit(en) het MER wordt gemaakt en welke besluiten met betrekking tot het project al aan het MER vooraf zijn gegaan;
- een beschrijving van de „huidige situatie en de autonome ontwikkeling” in het plangebied;
- Welke gevolgen het project en de alternatieven hebben voor het milieu en een motivering van de manier waarop deze gevolgen zijn bepaald en beschreven en een vergelijking van die gevolgen met de „autonome ontwikkeling”;
- effectbeperkende c.q. mitigerende maatregelen;
- leemten in kennis;
- een publiekssamenvatting.

Openbaar maken van het MER en raadpleging Commissie m.e.r.

Het MER wordt ter inzage gelegd en voor advies verzonden aan de Commissie m.e.r.. De ter inzage legging gebeurt in principe gelijktijdig met de ter inzage legging van het ontwerp-inpassingsplan en de ontwerpvergunning.

Zienswijzen indienen

Iedereen kan zienswijzen indienen op het MER, ontwerp-inpassingsplan en de ontwerpvergunningen. De termijn daarvoor is 6 weken.

Advies Commissie m.e.r.

De Commissie m.e.r. geeft eveneens een advies op de inhoud van het MER (toetsingsadvies) waarbij zij de ingekomen zienswijzen betreft. Eventueel geven de zienswijzen en het advies van de Commissie m.e.r. aanleiding tot het maken van een aanvulling op het MER, bijvoorbeeld om een aantal zaken wat verder uit te diepen of nadere accenten te leggen.

Vaststellen plan inclusief motivering

Het bevoegd gezag stelt het definitieve plan alsmede de vergunningen vast en geeft daarbij aan hoe rekening is gehouden met de in het MER beschreven milieugevolgen en wat de overwegingen zijn met betrekking tot de in het MER beschreven alternatieven, de zienswijzen en het advies van de Commissie m.e.r.

Bekendmaken plan

De definitieve plannen worden bekendgemaakt. Daarna start de fase van een mogelijk beroep bij de Afdeling bestuursrechtspraak Raad van State.

Evaluatie

Het bevoegd gezag evalueert de werkelijk optredende milieugevolgen en neemt zo nodig maatregelen om de gevolgen voor het milieu te beperken.

5.2 Reeds genomen besluiten

Op 2 juli 2010 hebben provinciale staten de nieuwe Omgevingsvisie Drenthe vastgesteld en op 9 maart 2011 de Verordening Ruimtelijk Omgevingsbeleid. Hierin is windenergie onder voorwaarden als mogelijke ruimtelijke ontwikkeling opgenomen voor het plangebied.

5.3 Nog te nemen besluiten

Voordat met de uitvoering van de voorgenomen activiteiten kan worden begonnen zijn er nog verschillende besluiten nodig.

Voor het planologisch mogelijk maken van het windpark, inclusief transformatorstations, is een nieuw ruimtelijk kader (het inpassingsplan) nodig in het kader van de Wro. Op grond van onder andere het MER zal hierover een besluit genomen worden.

Voor de aanleg van het windpark is een omgevingsvergunning nodig, waarin vergunningen voor diverse aspecten zijn opgenomen (bouw, milieu, etc.). Ruimtelijk plan en vergunningen zullen middels de rijkscoördinatieregeling gecoördineerd in procedure gaan.

5.4 Informatie en inspraak

Bij dit project zijn twee formele inspraakmomenten: tijdens de terinzagelegging van de concept notitie reikwijdte en detail en bij de terinzagelegging van het ontwerp-inpassingsplan en de ontwerp-besluiten. De plaatsen en tijden van deze terinzageleggingen zullen bekend gemaakt worden door middel van publicatie in één of meerdere dag-, nieuws- of huis-aan-huisbladen of op een andere geschikte wijze. Na verwerking van de zienswijzen zullen de definitieve besluiten worden vastgesteld. Tegen die besluiten kan beroep worden ingesteld bij de Raad van State.

Schriftelijke reacties kunnen gedurende de terinzagelegging onder vermelding van „Concept notitie reikwijdte en detail, Windpark De Drentse Monden’ worden gestuurd naar:

Inspraakpunt Windpark De Drentse Monden
Bureau Energieprojecten
Postbus 223
2250 AE VOORSCHOTEN

Meer informatie over het project is te vinden op de website www.windparkdedrentsemonden.nl of te verkrijgen bij:

Raedthuys Windenergie BV
T.a.v. Dhr. A.P. Vermeulen
Postbus 3141
7500 DC Enschede
Telefoon: 053 4341200
Email: info@raedthuys.nl

Stichting Duurzame Energieproductie Exloërmond
T.a.v. Dhr. H.W. ten Have
1e Exloërmond 122
9573 PG Eerste Exloërmond
Telefoon: 06 49718612
Email: h.w.ten.have@gmail.com

Bijlage 1 Gebruikte afkortingen en begrippen

Alternatief

Andere wijze dan de voorgenomen activiteit om (in aanvaardbare mate) tegemoet te komen aan de doelstelling(en). De Wet milieubeheer schrijft voor, dat in een MER alleen alternatieven moeten worden beschouwd, die redelijkerwijs in de besluitvorming een rol kunnen spelen.

Ashoogte

De hoogte van de rotor-as, waaraan de rotorbladen van de windturbine zijn bevestigd, ten opzichte van het maaiveld.

Autonome ontwikkeling

Veranderingen, die zich in het milieu zullen voltrekken als noch de voorgenomen activiteit, noch een van de alternatieven worden gerealiseerd. Zie ook „nulalternatief” en „referentiesituatie”.

Bevoegd gezag

In het kader van de Wet Milieubeheer en de Wet op de ruimtelijke ordening: één of meer overheidsinstanties die bevoegd zijn om over de activiteit van de initiatiefnemer het besluit te nemen waarvoor het Milieueffectrapport wordt opgesteld.

Commissie voor de milieueffectrapportage (Commissie m.e.r.)

Commissie van onafhankelijke deskundigen die het bevoegd gezag adviseert over de gewenste inhoud van het milieueffectrapport en in een latere fase in het toetsingsadvies over de kwaliteit van het milieueffectrapport.

Initiatiefnemer

Degene die een m.e.r.-plichtige activiteit wil ondernemen, in dit geval Stichting Duurzame Energieproductie Exloërmond en Raedthuys Windenergie BV.

Mitigatie

Het verminderen van nadelige effecten (op het milieu) door het treffen van bepaalde maatregelen.

Milieueffectrapportage (m.e.r.)

De procedure van milieueffectrapportage; een hulpmiddel bij de besluitvorming, dat bestaat uit het maken, beoordelen en gebruiken van een milieueffectrapport en het evalueren achteraf van de gevolgen voor het milieu van de uitvoering van de activiteit waarvoor een milieueffectrapport is opgesteld.

MER

Milieueffectrapport. Een openbaar document waarin van een voorgenomen activiteit van redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven of varianten de te verwachten gevolgen voor het milieu in hun onderlinge samenhang op systematische en zo objectief mogelijke wijze worden beschreven.

MW

Megawatt = 1.000 kilowatt = 1.000 kW. kW is een eenheid van vermogen.

Nul-alternatief

Bij dit alternatief wordt uitgegaan van de bestaande situatie en de autonome ontwikkeling. Dit alternatief dient als referentiekader voor de effectbeschrijving van de andere alternatieven.

Plangebied

Het gebied, waarbinnen de voorgenomen activiteit of een van de alternatieven kan worden gerealiseerd. Vergelijk: studiegebied.

Referentiesituatie

Zie „Nul-alternatief“.

Richtlijnen

Document waarin het bevoegd gezag aangeeft wat er in het MER tenminste moet worden onderzocht.

Rotordiameter

De diameter van de denkbeeldige cirkel die door de rotorbladen (wieken) van de windturbine worden bestreken.

Studiegebied

Het gebied, waarbinnen de milieugevolgen dienen te worden beschouwd. De omvang van het studiegebied kan per milieuaspect verschillen. Vergelijk: plangebied.

Tiphoogte

Maat die voor windturbines wordt gebruikt om de maximale hoogte vanaf de grond aan te geven wanneer een rotorblad verticaal staat. De tiphoogte is gelijk aan de ashoogte + halve rotordiameter.

Varianten

Mogelijkheid om via (een) iets andere deelactiviteit(en) de doelstelling(en) in redelijke mate te realiseren. Dit wordt niet als complete activiteit beschreven in het MER (want dan zou er sprake zijn van een alternatief).

Wettelijke adviseurs

Adviseurs die geraadpleegd worden door het bevoegd gezag teneinde een advies te krijgen over het plan en het MER. Veelal gaat het hierbij om de Regionale Inspectie van het Ministerie van I&M, de lokale afdeling van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, het waterschap en eventueel buurgemeenten en provincie(s).

711020
11 januari 2012

Concept Notitie
Reikwijdte en Detailniveau

Windpark Oostermoer
en samenhang met
Windpark De Drentse Monden

Ministerie van Economische Zaken,
Landbouw en Innovatie

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Documenttitel	Concept Notitie Reikwijdte en Detailniveau Windpark Oostermoer en samenhang met Windpark De Drentse Monden
Soort document	Definitief 11 januari 2012
Projectnaam	Windpark Oostermoer en samenhang met Windpark De Drentse Monden
Projectnummer	711020
Auteurs	Pondera Consult BWN Partners

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING EN ACHTERGROND	1
1.1	Inleiding	1
1.2	De initiatieven voor windparken De Drentse Monden en Oostermoer	1
1.3	De m.e.r-procedure	4
1.4	De m.e.r-procedure windparken De Drentse Monden en Oostermoer	5
1.5	Initiatiefnemer, bevoegd gezag en andere overheden	8
1.6	Deze startnotitie	10
1.7	Leeswijzer	10
2	DOELSTELLINGEN EN UITGANGSPUNTEN	11
2.1	Nut en noodzaak windenergie en doelstellingen	11
2.2	Uitgangspunten	13
2.3	Ontwikkeling in samenhang met het initiatief De Drentse Monden	14
3	VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN	15
3.1	Voorstellen	15
3.2	Alternatieven	18
4	MOGELIJKE EFFECTEN EN MAATREGELEN	21
4.1	Mogelijke effecten	21
4.2	Effectbeoordeling	24
4.3	Mitigerende maatregelen	26
4.4	Leemten in kennis	26
4.5	Evaluatie	26
5	PROCEDURES EN BESLUITVORMING	27
5.1	Rijkscoördinatieregeling en rijksinpassingsplan	27
5.2	M.e.r.-procedure	27
5.3	Nog te nemen besluiten	29
5.4	Informatie en inspraak	30
Bijlage 1	Gebruikte afkortingen en begrippen	31

1 INLEIDING EN ACHTERGROND

1.1 Inleiding

Op 12 oktober 2011 is het initiatief voor windpark Oostermoer aangemeld voor de zogenaamde rijkscoördinatieregeling. Per brief van 7 november 2011 heeft de minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) rijkscoördinatie toegezegd voor windpark Oostermoer. Dit betekent dat de vergunningverlening voor het project door het Rijk wordt gecoördineerd en dat het ruimtelijk besluit over het project door het Rijk wordt genomen in een (rijks)Inpassingsplan. Hiervoor dient de procedure van een milieueffectrapportage (m.e.r.) doorlopen te worden.

In juni 2011 is reeds de formele procedure gestart voor de milieueffectrapportage voor het windpark De Drentse Monden, gelegen in de gemeente Borger-Odoorn in de Drentse Veenkoloniën. Daarnaast is nu dus in de aangrenzende gemeente Aa en Hunze eveneens een initiatief ontstaan voor realisatie van windpark Oostermoer. Daarop hebben het bevoegd gezag en de bij de beide windparken betrokken partijen besloten één gemeenschappelijk milieueffectrapport (MER¹) op te stellen waarin beide initiatieven en hun onderlinge samenhang worden onderzocht.

Voor u ligt de concept notitie reikwijdte en detail die hierna korthedshalve aangeduid wordt als „startnotitie”, voor het windpark Oostermoer. In het kader van de procedure die tot een gemeenschappelijk MER moet leiden is deze startnotitie een aanvulling op de concept „Notitie reikwijdte en detail” voor windpark De Drentse Monden die op 23 juni 2011 is gepubliceerd in Staatscourant nr. 11122 en in de periode van 24 juni 2011 tot en met 4 augustus 2011 voor zienswijzen ter inzage heeft gelegen. Onderhavige startnotitie gaat in op het initiatief van windpark Oostermoer en de samenhang tussen windpark Oostermoer en windpark De Drentse Monden. In dit inleidende hoofdstuk worden beide initiatieven, hun samenhang en de voorgestelde procedure toegelicht. Aan het slot van het hoofdstuk treft u een leeswijzer voor de rest van dit document.

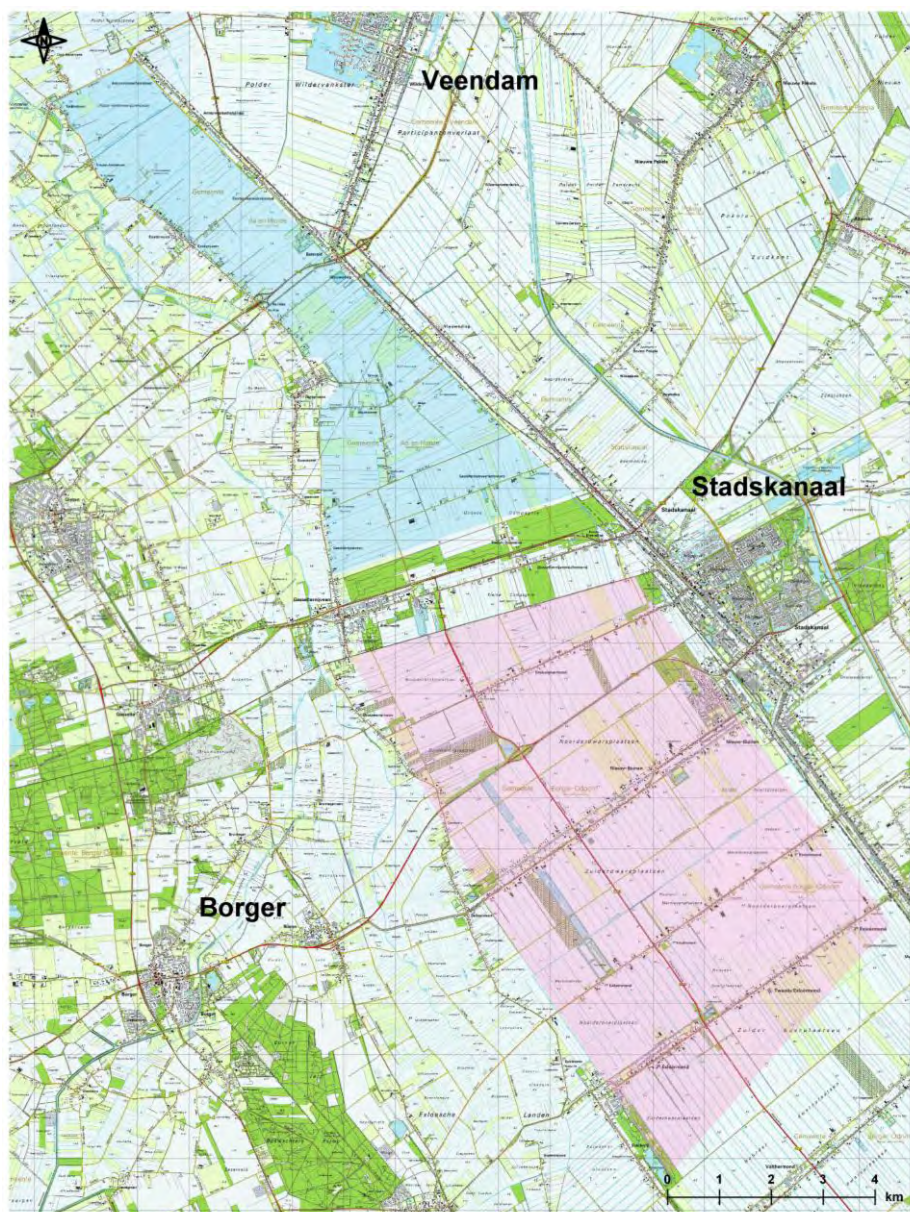
1.2 De initiatieven voor windparken De Drentse Monden en Oostermoer

Ligging

De plangebieden voor windparken De Drentse Monden en Oostermoer liggen, van zuid naar noord, in elkaars verlengde in het Drentse veenkoloniale gebied, ingeklemd tussen de provinciegrens met Groningen en de Hondsrug (zie figuur 1.1). De plangebieden bestrijken in totaal zo'n 8.600 hectare, waarvan circa 5.800 hectare in de gemeente Borger-Odoorn (windpark De Drentse Monden, ten zuiden van de N387) en circa 2.800 hectare in de gemeente Aa en Hunze (windpark Oostermoer, ten noorden van de N387). Beide plangebieden liggen in het zoekgebied voor windenergie, zoals in juni 2010 vastgesteld in de Omgevingsvisie van de provincie Drenthe (zie paragraaf 2.1).

¹ Met het MER in hoofdletters wordt het rapport bedoeld (Milieu Effect Rapport), met de m.e.r. de procedure van de milieueffectrapportage.

Figuur 1.1 De plangebieden voor de windparken De Drentse Monden en Oostermoer

Legenda:

- Plangebied Windpark Oostermoer
- Plangebied Windpark De Drentse Monden

Windpark De Drentse Monden

Windpark De Drentse Monden is een initiatief voor de ontwikkeling van een windpark met een geïnstalleerd vermogen van ongeveer 300 tot 450 MW. Achter de ontwikkeling van het windpark staan twee initiatiefnemers, namelijk een groep agrarische ondernemers/ grondeigenaren, verenigd in Duurzame Energieproductie Exloërmond BV en Raedthuys Windenergie BV.

Aanleiding om dit windpark in het veenkoloniale gebied nabij Eerste en Tweede Exloërmond, Nieuw-Buinen en Drouwenermond te gaan ontwikkelen, is voor de initiatiefnemers in de eerste plaats de exploitatie van het windpark. Daarnaast willen de initiatiefnemers bijdragen aan het versterken van de regionale economie en de doelstelling om het aandeel duurzame energie te

verhogen. Het initiatief is op 29 december 2009 (zuidelijk deel) en 19 mei 2010 (aangevuld met noordelijk deel) aangemeld in het kader van de rijkscoördinatie-regeling (RCR). Op 8 juli 2010 heeft de Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) per brief bevestigd dat de RCR van toepassing is. Dat betekent dat het ruimtelijk besluit over het project genomen wordt in een (rijks)inpassingsplan en de verlening van de voor het windpark benodigde vergunningen door het Rijk wordt gecoördineerd (zie hierna en paragraaf 5.1).

Windpark Oostermoer

Oostermoer is een initiatief van een groep agrariërs en grondeigenaren, in samenwerking met Windunie Development. Het gaat hierbij, afhankelijk van het type windturbine en de mogelijke opstellingen, om ongeveer 120 tot 150 MW geïnstalleerd vermogen.

Het initiatief is ontstaan vanuit de wens van een aantal agrarische ondernemers om gezamenlijk een windpark te ontwikkelen en te exploiteren, in een door de provincie Drenthe in de Omgevingsvisie (juni 2010) aangewezen zoeklocatie voor windenergie. De betrokken agrarische ondernemers en andere grondeigenaren hebben zich verenigd om de ontwikkeling van dit windpark op te pakken en hebben daarbij samenwerking gezocht met Windunie Development BV als medeontwikkelaar. Het windpark Oostermoer bestaat uit twee deelgebieden met elk hun eigen projectorganisatie. De twee gebieden worden gescheiden door de N33, waarbij het gebied Greveling aan de noordkant ligt en het gebied Boerveen aan de zuidkant. Tezamen wordt dit aangeduid met de naam Windpark Oostermoer. Het initiatief is op 12 oktober 2011 aangemeld in het kader van de rijkscoördinatie-regeling. Op 7 november 2011 heeft de Minister van EL&I per brief bevestigd dat de RCR van toepassing is.

Samenhang

De windparken De Drentse Monden en Oostermoer worden gescheiden door de N378 (Stadskanaal-Gasselte) en het daarlangs gelegen bosgebied. Beide parken liggen in elkaars verlengde en vanuit ruimtelijk perspectief is er sprake van een samenhangend gebied. Vanuit diverse plekken in de omgeving zal zicht bestaan op zowel het park De Drentse Monden als op het park Oostermoer. Ook voor andere milieuaspecten zoals ecologie zal in meer of mindere mate sprake zijn van samenhangende en cumulatieve effecten (zie nader hoofdstuk 4). Door deze samenhang van beide projecten is het opstellen van een gezamenlijke milieueffectrapportage nodig teneinde de milieueffecten ook in gezamenlijkheid te beschouwen.

Overige initiatieven in de omgeving

In de omgeving is ten oosten van windpark Oostermoer eveneens een initiatief voor een grootschalig windpark in ontwikkeling, nabij Veendam en Menterwolde langs de rijksweg N33. De dichtstbijzijnde windturbine van dit initiatief zal zich naar verwachting op circa vijf kilometer afstand van windpark Oostermoer bevinden, waarna het park zich in noordoostelijke richting uitstrekt.

Bij het beoordelen van de effecten van de verschillende alternatieven en varianten in het MER voor Oostermoer en De Drentse Monden zal ook de cumulatie van milieueffecten met windpark N33 in beeld worden gebracht.

Eén ruimtelijke afweging

Gelet op het voorgaande zijn de betrokken bevoegde gezagen (EL&I en IenM) van mening dat het wenselijk is om ten behoeve van de besluitvorming een ruimtelijke afweging te kunnen

maken, waarbij windpark Oostermoer en windpark De Drentse Monden in onderlinge samenhang kunnen worden gezien. Daarom is besloten voor deze beide projecten gezamenlijk één milieueffectrapport op te stellen. In dat milieueffectrapport kunnen de gecombineerde effecten van beide projecten in beeld worden gebracht en alternatieven onderzocht die met de genoemde samenhang rekening houden (zie hoofdstuk 3). Mede op basis van dat MER kan dan vervolgens een integrale ruimtelijke afweging worden gemaakt met betrekking tot de inpassing van beide projecten.

Overigens is in deze fase nog niet besloten of deze integrale ruimtelijke afweging ook zal worden vertaald in één inpassingsplan voor beide projecten, of dat twee afzonderlijke inpassingsplannen worden gehanteerd. Beide opties zijn mogelijk, mits de samenhang tussen beide projecten voldoende tot zijn recht komt.

Het op te stellen MER dient, naast de onderbouwing van de ruimtelijke afweging, overigens ook ter onderbouwing van de omgevingsvergunningen (voormalige bouw- en milieuvergunningen) voor beide parken (zie volgende paragraaf).

1.3 De m.e.r-procedure

Voor de realisatie van de windparken is een aantal vergunningen vereist, zoals omgevingsvergunningen. Ook moeten de windparken ruimtelijk mogelijk gemaakt worden in het kader van de Wet ruimtelijke ordening door het vaststellen van een (rijks)inpassingsplan. Ter onderbouwing van het inpassingsplan en de omgevingsvergunning wordt een milieueffectrapportage (m.e.r.) doorlopen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt naar plan-m.e.r. en project-m.e.r.

Kader 1.1 Het milieueffectrapport

Het milieueffectrapport (MER) is het eindresultaat van de m.e.r.-procedure. In het MER worden de milieueffecten van een plan of project beschreven. Op grond van de Wet milieubeheer is vereist dat voor bepaalde activiteiten een MER wordt opgesteld. Dit heeft tot doel om de milieueffecten van een activiteit een volwaardige plaats te geven in de besluitvorming over een plan of project (bijvoorbeeld in het kader van de vergunning of het bestemmingsplan). In de Wet milieubeheer is voorgeschreven hoe de procedure voor de m.e.r. dient te verlopen.

Het MER geeft inzicht in de effecten op het milieu en in dit geval zal het voornamelijk gaan over de effecten op landschap, natuur (met name vogels), energieopbrengst, geluid en slagschaduw. In het MER wordt tevens aangegeven hoe eventueel optredende effecten verminderd of teniet gedaan kunnen worden door zogenaamde mitigerende maatregelen te benoemen.

Plan-m.e.r.

De procedure van de plan-m.e.r. wordt doorlopen ter onderbouwing van het ruimtelijk plan waarin de locatie wordt aangewezen voor de activiteit in kwestie, in dit geval twee windparken met de bijbehorende infrastructuur en netaansluiting. Het ruimtelijk plan is in dit geval een inpassingsplan van het rijk, als bedoeld in artikel 3.28 van de Wet ruimtelijke ordening (zie nader paragraaf 5.1). Het inpassingsplan zal worden vastgesteld door de Ministers van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) en van Infrastructuur en Milieu (IenM).

Project-m.e.r.

De procedure van de project-m.e.r. wordt doorlopen ter onderbouwing van een of meer vergunningen die de realisatie van een activiteit, in dit geval de twee windparken met toebehoren, mogelijk maken. Het gaat daarbij in dit geval om twee of meer

omgevingsvergunningen. Bevoegd gezag voor die vergunningen zijn de colleges van burgemeester en wethouders van de gemeente Borger-Odoorn (voor De Drentse Monden) en van de gemeente Aa en Hunze (voor Oostermoer). Er is sprake van een ‚m.e.r.-beoordelingsplicht‘, wat inhoudt dat er alleen een project-MER gemaakt hoeft te worden als het bevoegd gezag dat nodig acht. De initiatiefnemers hebben er echter voor gekozen om de beoordeling door het bevoegd gezag niet af te wachten, maar direct de procedure van een m.e.r. te starten.

De procedure

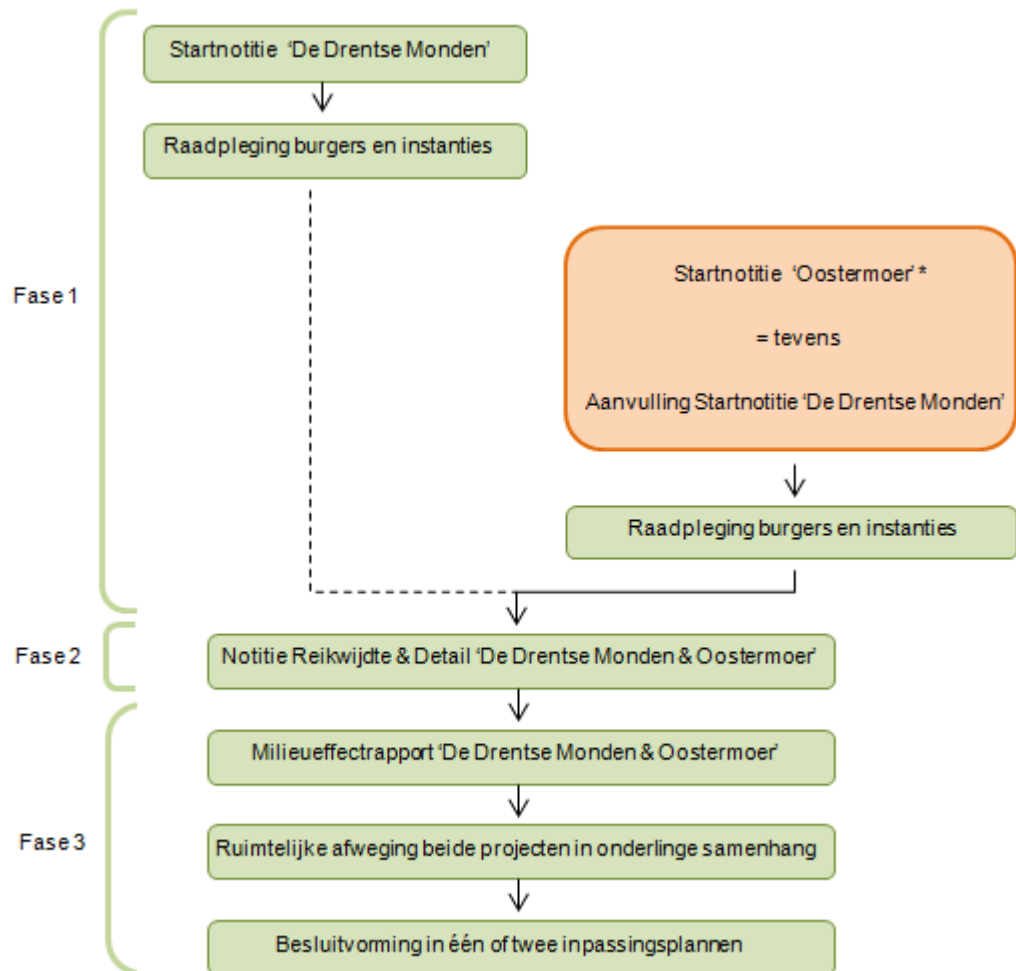
De procedure van een milieueffectrapportage (m.e.r.) vereist dat, voordat een milieueffectrapport (MER) wordt opgesteld, partijen worden geraadpleegd over de aanpak van het m.e.r.-onderzoek (de reikwijdte en het detailniveau). Het is gebruikelijk hiertoe een document (concept notitie reikwijdte en detail, ook wel ‚startnotitie‘ genoemd) ter inzage te leggen, zodat eenieder daarop zijn zienswijze kan geven. Ook worden betrokken overheden geraadpleegd en wordt advies gevraagd aan de Commissie voor de m.e.r. (zie de nadere toelichting op de m.e.r.-procedure in paragraaf 5.2). Het resultaat van die raadpleging wordt vervolgens neergelegd in een (definitieve) notitie reikwijdte en detail (hierna ook wel ‚notitie R&D‘ genoemd), waarin wordt aangegeven hoe met de ontvangen reacties rekening wordt gehouden. Zo is voor iedereen duidelijk wat de uitgangspunten zijn voor het MER. Op basis van de notitie R&D wordt vervolgens het MER opgesteld.

Op grond van een wettelijke verplichting wordt in dit geval de plan- en project-m.e.r.-procedure gelijktijdig doorlopen en wordt één MER opgesteld dat beide doelen dient. Bovendien is het, zoals gezegd, de intentie de m.e.r.-procedure voor de twee windparken De Drentse Monden en Oostermoer te integreren. In de volgende paragraaf wordt toegelicht hoe.

1.4 De m.e.r.-procedure windparken De Drentse Monden en Oostermoer

Zoals in hierboven aangegeven, is de m.e.r.-procedure voor windpark De Drentse Monden al eerder gestart, namelijk met de terinzagelegging van een startnotitie (van 24 juni tot 4 augustus 2011). In die startnotitie is nog geen melding gemaakt van het project windpark Oostermoer en van het voornemen om voor beide projecten gezamenlijk één MER te maken, aangezien hiervan op dat moment nog geen sprake was. Inmiddels heeft het initiatief voor windpark Oostermoer zich zodanig ontwikkeld dat besloten is een gezamenlijk MER op te stellen. Daarom is het wenselijk om de aparte m.e.r.-procedure voor De Drentse Monden ‚om te vormen‘ naar een gecombineerde m.e.r.-procedure voor windparken De Drentse Monden en Oostermoer gezamenlijk. Het voornemen is daarvoor de procedure te volgen, zoals weergegeven in figuur 1.2. In deze figuur zijn ten behoeve van de overzichtelijkheid, zaken als advisering door de Commissie voor de milieueffectrapportage en de omgevingsvergunningen buiten beschouwing gelaten. De procedure wordt hierna toegelicht.

Figuur 1.2 m.e.r.-procedure windparken De Drentse Monden en Oostermoer

*Startnotitie Oostermoer is het onderhavige document

Fase 1

Windpark De Drentse Monden

In dit geval is de eerste stap voor het project De Drentse Monden als zodanig al gezet: een startnotitie heeft ter inzage gelegen en zienswijzen zijn ingediend. Ook de betrokken overheden en de Commissie voor de m.e.r. hebben op die startnotitie gereageerd.

Normaal gesproken zou de volgende fase in de procedure zijn dat een definitieve notitie R&D wordt opgesteld. In dit geval wordt echter géén aparte notitie R&D opgesteld voor windpark De Drentse Monden. In plaats daarvan worden de ontvangen reacties verwerkt en besproken in de definitieve notitie R&D voor de beide projecten gezamenlijk, zoals hierna wordt beschreven.

Tijdens de periode van terinzagelegging van onderhavige startnotitie kunt u zienswijzen indienen over windpark Oostermoer en/of de samenhang van windparken Oostermoer en De Drentse Monden. Er is al gelegenheid geweest om zienswijzen in te dienen op de startnotitie voor windpark De Drentse Monden.

M.e.r.-procedure windparken De Drentse Monden en Oostermoer

Voordat een notitie R&D voor beide projecten gezamenlijk kan worden opgesteld, moet een ieder in de gelegenheid worden gesteld zich uit te spreken over het voornemen met betrekking tot het windpark Oostermoer, en over het plan om beide m.e.r.-procedures samen te voegen. De startnotitie die nu voor u ligt, dient dat doel.

Ten eerste wordt in deze startnotitie het project windpark Oostermoer geïntroduceerd, en wordt een voorstel gedaan voor de aanpak van het m.e.r.-onderzoek daarvoor. Ten tweede wordt in deze startnotitie toegelicht hoe de projecten windparken De Drentse Monden en Oostermoer samenhangen, dat er één MER zal worden opgesteld, en hoe het gecombineerde m.e.r.-onderzoek zal worden aangepakt.

Inspraak

Deze startnotitie wordt ter inzage gelegd in het hele gebied waarop beide projecten betrekking hebben. Op deze wijze wordt eenieder in de gelegenheid gesteld om zich uit te spreken over het voornemen met betrekking tot windpark Oostermoer en over het voornemen om voor beide projecten gezamenlijk één MER op te stellen, alsmede over de aanpak van de bijbehorende effectbeoordeling (zie hoofdstuk 3). Deze startnotitie moet wat dat laatste betreft dan ook worden gezien als een aanvulling op de startnotitie voor Windpark De Drentse Monden. Ook de diverse betrokken overheden en de Commissie m.e.r. worden geraadpleegd over deze startnotitie. Op deze manier is „fase 1” voor de nieuwe m.e.r.-procedure windparken De Drentse Monden en Oostermoer compleet.

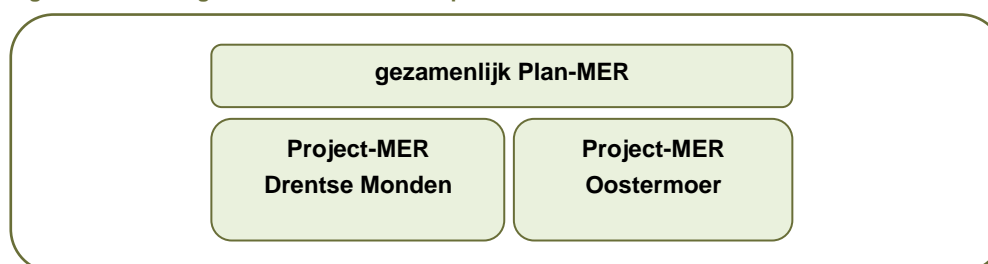
Fase 2

Na de terinzagelegging van deze startnotitie en de raadpleging van instanties zal een definitieve notitie R&D windparken De Drentse Monden en Oostermoer worden opgesteld die betrekking heeft op beide projecten in onderlinge samenhang bezien („fase 2”). Uitgangspunt voor die definitieve notitie R&D vormen de beide startnotities evenals de zienswijzen, reacties en adviezen die zijn ontvangen, zowel naar aanleiding van de startnotitie voor windpark De Drentse Monden als naar aanleiding van de onderhavige startnotitie.

Fase 3

Op basis van de definitieve notitie R&D windparken De Drentse Monden en Oostermoer wordt vervolgens het gecombineerde milieueffectrapport opgesteld („fase 3”). Daarin is dus, ten behoeve van een geïntegreerde ruimtelijke besluitvorming, één plan-MER opgenomen voor beide projecten, alsmede een project-MER (ten behoeve van de omgevingsvergunningen) voor elk project afzonderlijk (figuur 1.3).

Figuur 1.3 Fase 3: gecombineerd MER windparken De Drentse Monden en Oostermoer

Met de hiervoor beschreven werkwijze wordt gewaarborgd dat bij de totstandkoming van het (uiteindelijke) milieueffectrapport windparken De Drentse Monden en Oostermoer alle wettelijk voorgeschreven stappen zijn doorlopen en betrokkenen optimaal de gelegenheid is geboden zich over de aanpak uit te laten.

Kader 1.2 m.e.r.-procedure

Waarom is niet meteen voor een gezamenlijke m.e.r.-procedure gekozen?

De vraag kan worden gesteld waarom niet direct, in de zomer van 2011, is gestart met één gezamenlijke m.e.r.-procedure in plaats van met een afzonderlijke startnotitie voor De Drentse Monden. De reden hiervoor is eenvoudigweg dat op dat moment nog niet voldoende zekerheid bestond over de aard, omvang en planning van het project windpark Oostermoer om, ten eerste, hiermee naar buiten te treden en, ten tweede, dit initiatief procedureel te koppelen aan windpark De Drentse Monden. Hier is nu alsnog voor gekozen omdat het initiatief voor Oostermoer nu wel voldoende helder is uitgekristalliseerd, samenhang met De Drentse Monden duidelijk aanwezig is, en de m.e.r.-procedure van De Drentse Monden zich nog in een dusdanig vroeg stadium bevindt dat een „natuurlijk samenvoegen” van de procedures mogelijk is.

1.5 Initiatiefnemer, bevoegd gezag en andere overheden

De gecombineerde plan- en project-m.e.r.-procedure is een gezamenlijke inspanning van de initiatiefnemer(s) en het bevoegd gezag. Dit zijn in dit geval de volgende partijen:

Initiatiefnemers

Windpark De Drentse Monden

De initiatiefnemers van Windpark De Drentse Monden bestaan uit twee partijen die zich verenigd hebben om gezamenlijk de ontwikkeling van het windpark op te pakken. De twee partijen zijn Duurzame Energieproductie Exloërmond BV en Raedthuys Windenergie BV. Hieronder zijn de contactgegevens van beide partijen weergegeven.

Tabel 1.1 Contactgegevens initiatiefnemers windpark De Drentse Monden

Initiatiefnemer	Duurzame Energieproductie Exloërmond BV	Raedthuys Windenergie BV
Contactpersoon	Dhr. H.W. ten Have	Dhr. A.P. Vermeulen
Adres	1e Exloërmond 122	Postbus 3141
Postcode	9573 PG	7500 DC
Plaats	Eerste Exloërmond	Enschede
Telefoonnummer	06 49 718 612	053 434 12 00

Windpark Oostermoer

De initiatiefnemers van Windpark Oostermoer zijn een aantal agrarische ondernemers en grondeigenaren in samenwerking met Windunie Development. Hieronder zijn de contactgegevens weergegeven.

Tabel 1.2 Contactgegevens initiatiefnemers windpark Oostermoer

Initiatiefnemer	Vereniging Windpark Oostermoer	
Contactpersoon	Dhr. E. Bots (Windunie Development)	Dhr. J.A.M. Mentink
Adres	Postbus 5381	Bosje 2
Postcode	3502 HB	9511 TD
Plaats	Utrecht	Gieterveen
Telefoonnummer	+31 (0) 30 753 31 00	

Bevoegd gezag*Bevoegd gezag plan-MER.*

Het plan-MER dient ter onderbouwing van het rijksinpassingsplan van de ministers van EL&I en IenM, die daarmee ook het bevoegd gezag zijn in het kader van de plan-m.e.r.-procedure. Het ministerie van EL&I is aanspreekpunt.

Tabel 1.2 Contactgegevens Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie

Bevoegd gezag	Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie	
Contactpersoon	Dhr. A.M. Bruin	
Adres	Postbus 20101	
Postcode	2500 EC	
Plaats	Den Haag	
Telefoonnummer	070 – 379 72 26	

Bevoegd gezag project-MER.

De gemeenten Borger-Odoorn en Aa en Hunze zijn bevoegd gezag voor de omgevingsvergunningen waarvoor een project-MER wordt gemaakt. Zij zijn daarom bevoegd gezag voor de project-m.e.r.-procedure.

Tabel 1.3 Contactgegevens gemeente Borger-Odoorn (Windpark De Drentse Monden)

Bevoegd gezag	gemeente Borger-Odoorn	
Contactpersoon	Dhr. H. Brink	
Adres	Hoofdstraat 50	
Postcode	7875 AD	
Plaats	Exloo	
Telefoonnummer	0591 53 53 53	

Tabel 1.4 Contactgegevens gemeente Aa en Hunze (Windpark Oostermoer)

Bevoegd gezag	gemeente Aa en Hunze	
Contactpersoon	Peter van der Veen	
Adres	Spiekersteeg 1	
Postcode	9461 BH	
Plaats	Gieten	
Telefoonnummer	0592 26 77 57	

1.6 Deze startnotitie

Gelet op het voorgaande komen in de rest van deze startnotitie twee zaken aan bod.

- Ten eerste wordt het initiatief windpark Oostermoer in meer detail geïntroduceerd, en wordt toegelicht hoe het m.e.r.-onderzoek voor dit project zal worden aangepakt.
- Ten tweede wordt toegelicht hoe het m.e.r.-onderzoek voor de initiatieven voor de windparken De Drentse Monden en Oostermoer in onderlinge samenhang zal worden aangepakt.

Niet meer aan bod komt, in deze startnotitie, een verdere projectbeschrijving van windpark De Drentse Monden en een beschrijving van de m.e.r.-aanpak voor zover die specifiek betrekking heeft op De Drentse Monden. Deze zaken zijn reeds beschreven in de startnotitie voor windpark De Drentse Monden die al ter inzage heeft gelegen. Zienswijzen die op de startnotitie voor windpark De Drentse Monden zijn ingediend hoeven niet opnieuw te worden ingediend. Zoals hiervoor aangegeven, worden de reacties die ontvangen zijn naar aanleiding van die eerdere startnotitie betrokken bij de definitieve notitie R&D die voor beide projecten gezamenlijk wordt opgesteld.

Deels zijn de zienswijzen ook al betrokken bij het opstellen van deze startnotitie. Het gaat dan om reacties die aanleiding gaven tot aanscherping van de methodiek, voor zover die ook relevant waren voor de aanpak ten aanzien van Oostermoer en/of de initiatieven in onderlinge samenhang bezien.

1.7 Leeswijzer

Deze startnotitie bestaat uit vijf hoofdstukken. In hoofdstuk 2 worden het doel en de uitgangspunten van het initiatief beschreven. Hoofdstuk 3 geeft inzicht in het initiatief en de te onderscheiden alternatieven. Hoofdstuk 4 bespreekt de mogelijke effecten die het initiatief teweeg brengt en geeft een eerste beoordelingskader waarop het initiatief wordt beoordeeld in het MER. Hoofdstuk 5 geeft tot slot een overzicht van de procedure die wordt gevolgd om tot realisatie van het windpark te komen. In bijlage 1 treft u een verduidelijking aan van de in deze notitie gebruikte begrippen en afkortingen.

2 DOELSTELLINGEN EN UITGANGSPUNTEN

2.1 Nut en noodzaak windenergie en doelstellingen

Eén van de doelstellingen van het nationale en internationale milieubeleid is het beperken van de uitstoot van broeikasgassen, zoals kooldioxide (CO₂). Dit om klimaatverandering als gevolg van de uitstoot van deze gassen te beperken.

EU- en rijksdoelstellingen

De energiesector is in Nederland verantwoordelijk voor meer dan twintig procent van de uitstoot van broeikasgassen. De uitstoot van broeikasgassen als gevolg van de energiebehoefte kan worden beperkt door energiebesparing en door grootschalige inzet van duurzame energiebronnen. Een dergelijke omschakeling in de Nederlandse energievoorziening betekent een forse inspanning. Het Kabinet Rutte heeft voor wat betreft de doelstelling op het gebied van duurzame energie aansluiting gezocht bij de taakstelling die in Europees verband is geformuleerd. Deze EU-taakstelling voor duurzame energie bedraagt voor Nederland 14% van het energiegebruik in 2020.

Windenergie op land speelt een belangrijke rol bij het behalen van de doelstellingen op korte termijn voor Nederland, omdat deze optie vergeleken met andere duurzame opties relatief kosteneffectief is en ook significant kan bijdragen aan het realiseren van de Europese taakstelling. In diverse plannen van de rijksoverheid en de lagere overheden zijn doelstellingen voor windenergie vastgelegd. De ambitie is om in 2020 voor 6.000 MW vermogen aan windenergie op land gerealiseerd te hebben. Anno 2011 is ongeveer 2.200 MW aan windenergie op land gerealiseerd.² Momenteel worden per provincie nieuwe ambities geformuleerd om uiteindelijk de nationale ambitie van 6.000 MW vermogen aan windenergie gerealiseerd te krijgen in 2020.

Het voormalige ministerie van VROM (nu IenM) heeft ruim een jaar geleden een ambtelijke notitie (Nationaal Ruimtelijk Perspectief Windenergie op land) uitgebracht waarin locaties zijn benoemd voor de ontwikkeling van grootschalige windenergie. Daaronder valt ook het veenkoloniaal gebied in Drenthe. In reactie daarop is op 28 februari 2011 een brief gestuurd door het Interprovinciaal Overleg (IPO) naar de verantwoordelijke ministers. Hierin wordt aangegeven welke ruimtelijke reserveringen de provincies hebben gemaakt voor het inrichten van windparken op land. Het veenkoloniaal gebied in Drenthe als kansrijke locatie voor grootschalige windenergie wordt ook daarin weer bevestigd waarbij de provincie Drenthe zich in de brief committeert aan een minimum opgesteld vermogen van 200 MW in 2020. De provincies zijn gezamenlijk bereid om resultaatafspraken aan te gaan voor 3.350 MW in 2020; hetgeen betekent dat er nog een groot gat ligt tot de beoogde 6000 MW. De ministers van EL&I en IenM hebben per brief van 17 mei 2011 (kenmerk LOK2011044666) een reactie op de brief van het IPO gegeven. Hierin wordt gesteld dat het Rijk met de provincies invulling wil geven aan de gezamenlijke ambitie om ruimte te maken voor de doorgroei naar minimaal 6.000 MW windenergie op land in 2020. De ruimtelijke reserveringen die de provincies hebben gemaakt, zoals aangegeven in de brief van het IPO, wil het Rijk benutten als basis voor het aanwijzen van concentratiegebieden voor grootschalige windenergie.

² www.windenergie-nieuws.nl

Gezien het feit dat er nog een groot gat ligt tussen de 3.350 MW waarover de provincies resultaatafspraken willen aangaan en de benodigde 6.000 MW als rijksdoelstelling, zal de ruimte in kansrijke gebieden zoals de Drentse veenkoloniën optimaal moeten worden benut. Voor dat gebied zijn er nu twee initiatieven voor een windpark: De Drentse Monden en Oostermoer. Bij elkaar kunnen deze projecten een aanzienlijke bijdrage leveren aan het behalen van de landelijke doelstelling.

Structuurvisie Wind op land

Het ministerie van IenM is bezig met het voorbereiden van een Structuurvisie Windenergie op land (zie brief van 14 juli 2011 van de minister van IenM aan de Tweede Kamer, IenM/BSK-2011/89644). Deze structuurvisie wordt het kaderstellende beleidsinstrument, als uitwerking van de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte. Het wordt een ruimtelijk referentiekader bij (rijks)inpassingsplannen. De Structuurvisie Windenergie op land zal een kaart bevatten met zo concreet mogelijk begrensde gebieden en specifieke locaties waar grootschalige windparken mogelijk zijn. Voor deze structuurvisie wordt een plan-m.e.r. gemaakt. De plan-m.e.r. procedure wordt naar verwachting in begin 2012 opgestart.

Doelstellingen Provincie Drenthe

Op basis van het klimaatakkoord tussen Rijk, provincies en gemeenten, gesloten in januari 2009, heeft de provincie Drenthe een doelstelling van 60 MW in de landelijke taakstelling voor windenergie op land in 2020. Op dit moment zijn er in Drenthe vijf windturbines opgesteld, één met een vermogen van 800 kilowatt in Nijeveen, één met een vermogen van 2 MW in Coevorden en drie met een vermogen van 3 MW eveneens in Coevorden. Daarnaast zijn op dit moment diverse initiatieven in verschillende fasen van ontwikkeling, onder andere nabij Emmen/Coevorden waar 60 á 70 MW voorzien is.

In juni 2010 heeft de provincie Drenthe de Provinciale Omgevingsvisie vastgesteld³. Dit document benoemt de randvoorwaarden voor ruimtelijke ontwikkelingen in de provincie voor de komende jaren. Windenergie in Drenthe is mogelijk op verschillende zoeklocaties (opgenomen in bijlage kaart 8a van de Omgevingsvisie). De onderhavige projectlocatie(s) valt binnen het zoekgebied. In de Omgevingsvisie richt de provincie zich op 60 MW windenergie op land in 2020, maar inmiddels heeft Gedeputeerde Staten in het kader van het interprovinciaal overleg (IPO) een aanbod gedaan van 200-280 MW. Er is echter expliciet geen maximum aantal megawatt aan windenergie in de provincie benoemd⁴. Het beleid in de omgevingsvisie is ook overgenomen in de omgevingsverordening die door de provincie in 2011 is vastgesteld⁵.

Het voorgaande geldt zowel voor Oostermoer als voor De Drentse Monden. Om de rijksdoelstelling van 6000 MW te realiseren, is optimale benutting van het kansrijke windgebied nodig, binnen de grenzen van milieunormen en landschappelijk draagvermogen. De combinatie van beide initiatieven tot één ruimtelijk inpassingsvraagstuk sluit hier bij aan.

³ Omgevingsvisie Drenthe, vastgesteld op 2 juni 2010.

⁴ Vergadering van Provinciale Staten van 2 juni 2010; Amendement A 2010-13 betreffende statenstuk 2010-429 Omgevingsvisie (Windenergie) (nr: 2010/375).

⁵ Provinciale Staten van Drenthe hebben op 9 maart 2011 de Verordening Ruimtelijk Omgevingsbeleid vastgesteld (besluit 2011-464-1). De verordening wordt als hoofdstuk 3 ingevoegd in de Provinciale Omgevingsverordening.

Gemeente Aa en Hunze

De gemeente Aa en Hunze is bezig met de ontwikkeling van een duurzaamheidsvisie waarvan duurzame energieambities een onderdeel vormen. Uit een concept van dit plan blijkt dat de gemeente inzet op energiebesparing, energieopwekking middels biomassa en windenergie alsmede toepassingen van zonne-energie en warmte-koudeopslag. De gemeenteraad heeft op dit moment geen concreet beleid ten aanzien van windenergie en heeft derhalve nog geen standpunt ingenomen over dit onderwerp. Vanuit het college is het principestandpunt dat men positief kijkt naar windenergie.

Daarnaast werkt de gemeenteraad, in samenwerking met gemeente Borger-Odoorn en de provincie Drenthe aan een gebiedsvisie windenergie, waarin het zoekgebied voor het plaatsen van windturbines wordt verfijnd. Het voornemen is dat de visie zal ingaan op concrete plaatsingsgebieden en voorwaarden voor het plaatsen van windturbines. De exacte inhoud en afrondingsdatum van deze visie is tot op heden onbekend.

2.2 Uitgangspunten

Het voornemen kent een aantal uitgangspunten en randvoorwaarden die voornamelijk afkomstig zijn uit wet- en regelgeving en vastgesteld beleid. Aangezien de Minister van EL&I en de Minister van IenM bevoegd gezag zijn voor het vaststellen van het ruimtelijke plan, zijn zij niet gebonden aan het beleid van gemeente en provincie. Echter, uitgangspunt zal zijn om zoveel mogelijk in onderling overleg en waar mogelijk rekening houdend met vastgesteld decentraal beleid, te komen tot een goede inpassing van de windparken.

Algemene uitgangspunten

De windparken zullen aan de algemene randvoorwaarden moeten voldoen die gelden voor alle windparken. Er is onderscheid te maken tussen harde normen waar te allen tijde aan voldaan dient te worden, zoals bijvoorbeeld voor slagschaduw en richtlijnen waarvan eventueel afgeweken kan worden, zoals bij een aantal veiligheidsafstanden uit het handboek Risicozonering Windturbines het geval is.

Hieronder worden enkele algemene voorwaarden beschreven:

- Het handboek Risicozonering Windturbines (SenterNovem, 2005) geeft de (methode voor het berekenen van de) minimale afstanden tot (bedrijfs)woningen en gevoelige objecten. De windturbines zullen worden bekeken op afstanden die worden bepaald op basis van het handboek.
- De windparken zullen tevens moeten voldoen aan de geluidsnorm, $L_{den}47/L_{night}41$, middels de Wijziging milieuregels windturbines (sinds 1 januari 2011 in werking) opgenomen in het Besluit algemene regels voor inrichtingen milieubeheer (Activiteitenbesluit).
- De beleidsregel voor het plaatsen van windturbines in, op of over Rijkswaterstaatswerken, van het ministerie van IenM bepaalt de minimaal aan te houden afstand tot wegen en vaarwegen.
- Voor plaatsing van windturbines in de nabijheid van een buisleiding dient toestemming verkregen te worden van de eigenaar. Door het plangebied van windpark Oostermoer lopen meerdere hogedruk aardgasleidingen, eigendom van Gasunie. Hiervoor zal een risicoanalyse uitgevoerd worden.
- Door Defensie, Inspectie Verkeer en Waterstaat en Luchtverkeersleiding Nederland worden beperkingen gesteld aan de plaatsing van windturbines, vanwege de veiligheid

van de luchtvaart. Het betreft “funnels” bij (militaire) luchtvaartterreinen, laagvliegroutes, laagvlieggebieden en luchtvaartbeveiligingszones (LVB-zones).

- Andere algemene voorwaarden voor windparken hebben betrekking op de afstand tot hoogspanningsleidingen en spoorwegen. In het MER zal aansluiting worden gezocht op het Handboek Risicozonering Windturbines (SenterNovem, 2005).

Criteria Provincie Drenthe: Omgevingsvisie 2010

Omgevingsvisie en omgevingsverordening

In de Omgevingsvisie (en deels ook in de Provinciale Omgevingsverordening) zijn enkele voorwaarden en criteria opgenomen voor windenergieprojecten, welke binnen het aangewezen zoekgebied kunnen worden gerealiseerd. De belangrijkste worden hieronder weergegeven⁶:

- Het vermogen van een windmolen dient ten minste 3 MW te bedragen;
- Solitaire windmolens zijn niet toegestaan. Molens dienen ten minste in een cluster van 5 te worden gerealiseerd;
- Windmolens worden in LOFAR-zone 1 uitgesloten en mogen in LOFAR-zone 2 het LOFAR-project niet hinderen;
- Er dient rekening te worden gehouden met laagvliegroutes;
- Er dient aan de natuur- en milieuwetgeving te worden voldaan (o.a. Natura 2000, rode lijstsoorten, geluid, veiligheid);
- De kernkwaliteiten dienen zoveel als mogelijk behouden te blijven.

De provincie stimuleert daarbij c.q. vraagt initiatiefnemers te werken met organisatievormen waarin ook bewoners (kunnen) participeren. Ook ziet de provincie de ontwikkeling van windenergieprojecten door landbouwbedrijven als een kansrijke tweede tak voor deze sector.

Criteria gemeente Aa en Hunze

Aangezien de gemeente Aa en Hunze nog geen officieel standpunt ten aanzien van windenergie heeft geformuleerd, zijn op dit moment vanuit de gemeente geen directe randvoorwaarden voor het plaatsen van windturbines gesteld. Wel wordt er gewerkt aan een duurzaamheidsvisie, waarin het standpunt ten aanzien van duurzame energie wordt geformuleerd. Ook werkt de gemeente, in samenwerking met gemeente Borger-Odoorn en de provincie Drenthe mee aan het tot stand komen van een gebiedsvisie windenergie, waarin een aantal mogelijkheden zullen worden omschreven voor de ontwikkeling van windenergie in het gebied. Uitgangspunt is om indien mogelijk hiermee in het MER rekening te houden. De exacte inhoud alsmede de afrondingsdatum van deze gebiedsvisie windenergie is nog onbekend.

2.3 Ontwikkeling in samenhang met het initiatief De Drentse Monden

Zoals in hoofdstuk 1 aangegeven, zal ten behoeve van de windparken De Drentse Monden en Oostermoer in onderlinge samenhang een ruimtelijke afweging worden gemaakt, op basis van één plan-MER. Dit vertaalt zich in de werkwijze in het m.e.r. waarin niet alleen effecten zichtbaar zullen worden gemaakt van de initiatieven afzonderlijk, maar ook van de initiatieven in samenhang bezien. Dit geldt ook voor het alternatievenonderzoek (zie verder hoofdstuk 3 en 4).

⁶ Omgevingsvisie Drenthe, 8 juli 2010, pagina 53.

3 VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN ALTERNATIEVEN

3.1 Voornemen

De voorgenomen activiteit betreft de realisatie van twee windparken in de gemeenten Borger-Odoorn en Aa en Hunze. Voor het Windpark De Drentse Monden in Borger-Odoorn is deze zomer reeds een startnotitie verschenen. In de onderhavige startnotitie wordt daarom (zie ook paragraaf 1.6) met name ingezoomd op het noordelijker gelegen Windpark Oostermoer, in de gemeente Aa en Hunze, en op de samenhang tussen beide windparken.

Windpark Oostermoer betreft een nader te bepalen opstelling van windturbines in het gebied tussen Eexterveen en Annerveenschekanaal in het noorden tot aan Gasselternijveen en Gasselternijveenschemond in het zuiden. Het totaal geïnstalleerde vermogen van het windpark is afhankelijk van het te kiezen windturbintype en het aantal windturbines, en zal naar verwachting ongeveer liggen tussen de 120 en 150 MW. In het MER wordt het beoogde windpark nader gedefinieerd en vastgelegd en worden tevens, in samenhang met Windpark De Drentse Monden, inrichtingsalternatieven ontwikkeld die in het MER met elkaar worden vergeleken. Hierbij wordt uitgegaan van verschillende windturbineklassen en opstellingsvarianten die voor beide windparken, in onderlinge samenhang bezien, worden ontwikkeld (zie 3.2).

De voorgenomen activiteiten betreffen, naast de bouw en aanleg van een windpark, tevens de daarbij behorende infrastructuur, waaronder de elektrische infrastructuur voor beide windparken, en aansluitend de exploitatie van het park. De bouw en aanleg beslaat naar verwachting een periode van ongeveer twee jaar na aanvang van de werkzaamheden, onder andere afhankelijk van de uiteindelijke omvang van het windpark. De exploitatie heeft een permanent karakter (24-uurs bedrijfsvoering) en is bedoeld voor onbepaalde tijd.

In figuur 3.1 is een kaart opgenomen met daarin globaal gearceerd aangegeven de vlakken waarbinnen de opstellingen - de varianten in het MER - gepositioneerd zullen worden: de plaatsingsgebieden. Figuur 3.2 laat de plaatsingsgebieden zien voor zowel Windpark Oostermoer als Windpark De Drentse Monden en geeft tevens weer dat beide delen van het Drents veenkoloniale gebied landschappelijk op elkaar aansluiten. Voortschrijdende inzichten kunnen nog leiden tot aanpassingen van deze plaatsingsgebieden. Gezien de huidige inrichting (bebouwingsstructuur en verkaveling) van het gebied zijn verschillende lijnopstellingen mogelijk. De exacte positionering van de lijnen is echter nog niet bekend, maar afhankelijk van nader te onderzoeken omgevingsaspecten zoals geluid, slagschaduw, landschap, mogelijke beïnvloeding van Lofar⁷ etc.

Windturbines

De te plaatsen windturbines zullen gecertificeerd en van een commercieel beschikbaar type zijn. Het exacte turbintype is nu nog niet bekend, maar uitgegaan wordt van moderne windturbines van minimaal 3 MW vermogen. Gezien de snelle ontwikkelingen die windturbines op dit moment ondergaan en de vaak lange doorlooptijd van procedures om een windpark te kunnen gaan bouwen, is het op dit moment niet mogelijk om reeds voor een specifiek type turbine te kiezen. Elke turbine heeft drie rotorbladen en is in de grond verankerd met een fundament.

⁷ Voor een beschrijving van het Lofar radiotelescoopproject zie paragraaf 4.1.

Elektrische werken

De windturbines worden met een ondergrondse elektriciteitskabel verbonden met het aansluitpunt op het elektriciteitsnetwerk. In de turbines zijn faciliteiten geplaatst voor de eerste transformatie (naar 10/33 kV), zodat geen apart transformatorhuisje gebouwd hoeft te worden voor iedere turbine. Er zullen naar verwachting één of enkele transformatorstation(s) worden gebouwd voor de Windparken Drentse Monden en Oostermoer, nabij de windparken, voor de omzetting van de spanning naar een niveau dat geschikt is voor het landelijke hoogspanningsnet. Tevens zal een aansluitfaciliteit bij het aansluitpunt op het landelijke hoogspanningsnetwerk van netbeheerder TenneT worden gebouwd. Voor deze aansluiting zal samenwerking worden gezocht met Windpark N33 nabij Veendam en Menterwolde. De geproduceerde energie wordt op deze wijze aan het net geleverd en getransporteerd naar de gebruikers. De al dan gecombineerde elektrische aansluiting van beide parken is een aspect dat in het MER aan bod zal komen.

Civiele werken

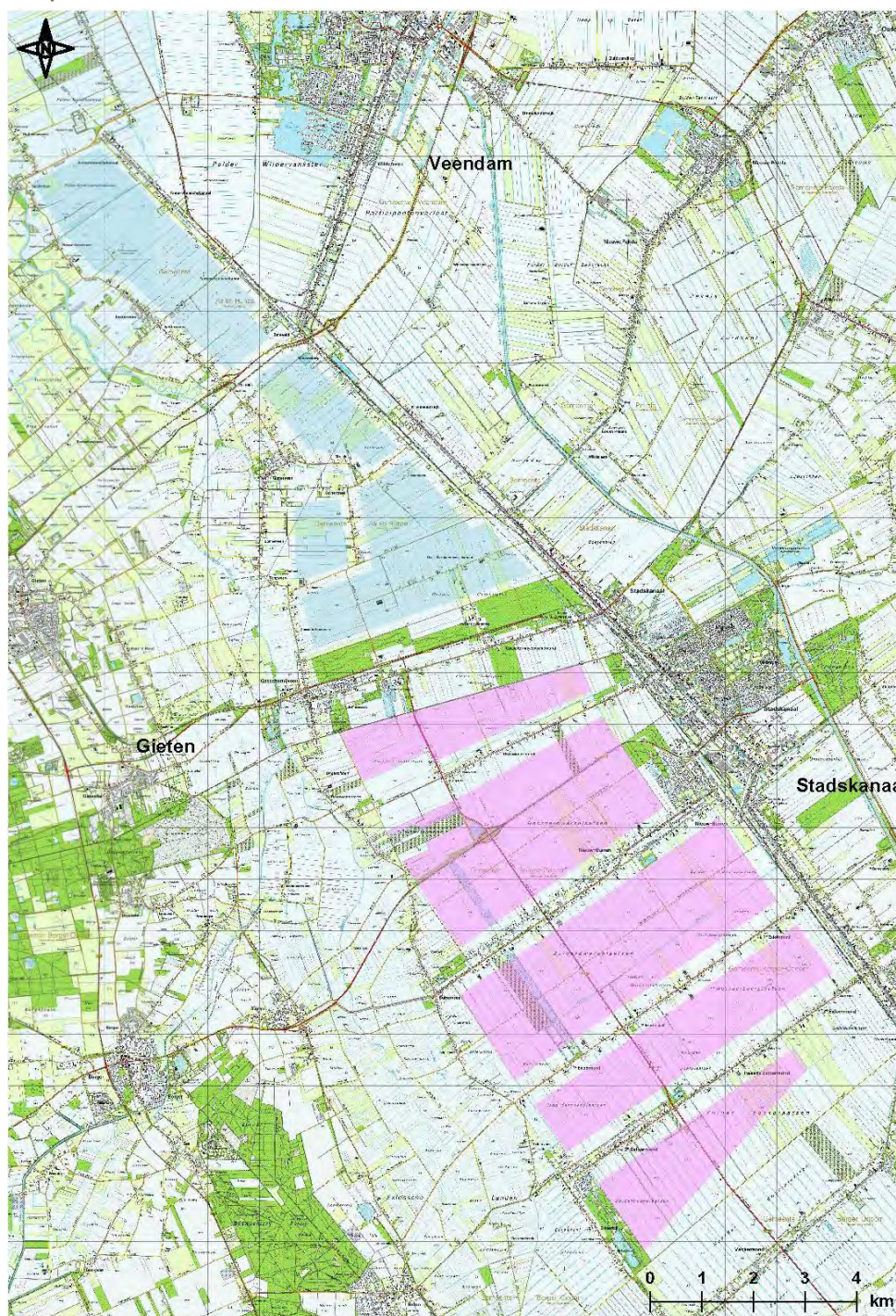
Ook zijn wegen nodig voor de bouw en het onderhoud van de turbines. Voor periodiek onderhoud en storingen zullen service- en onderhoudsbusjes ingezet worden. Voor een goede bereikbaarheid zullen mogelijk (tijdelijke) werkwegen worden aangelegd. Gedeeltelijk kan gebruik gemaakt worden van openbare en bestaande infrastructuur. Per windturbine wordt een opstelplaats aangelegd, die dienst doet als ruimte voor een bouwkraan ten behoeve van aanleg en eventueel onderhoud van de windturbine.

Figuur 3.1 Mogelijke plaatsingsgebieden windturbines (globaal aangeduid) voor windpark Oostermoer.

Legenda: Mogelijke plaatsingsgebieden windturbines Windpark Oostermoer

Figuur 3.2 Mogelijke plaatsingsgebieden (globaal aangeduid) voor windpark Oostermoer en windpark De Drentse Monden

Legenda: Mogelijke plaatsingsgebieden Windpark Oostermoer
 Mogelijke plaatsingsgebieden Windpark De Drentse Monden

3.2 Alternatieven

In het kader van het MER wordt een aantal alternatieven vergeleken met het voornemen. Onderscheid kan gemaakt worden tussen het nulalternatief, locatiealternatieven en inrichtingsalternatieven. Onderstaand wordt hierop ingegaan.

Referentie- of nul-alternatief

Beschrijving van de huidige situatie inclusief autonome ontwikkelingen is wettelijk verplicht en houdt in dat een alternatief dient te worden onderzocht waarbij de windturbineparken niet wordt gerealiseerd. Het gebied zal zich dan ontwikkelen conform vastgesteld of voorgenomen beleid, maar zonder realisatie van het voorgenomen windpark. Deze situatie dient als referentiekader voor de effectbeschrijving.

Locatiealternatieven en locatiekeuze

Een belangrijk onderdeel van de plan-m.e.r. is het onderbouwen van de locatiekeuze vanuit het oogpunt van milieueffecten. In het MER zal een aantal redelijkerwijs te beschouwen alternatieve locaties worden onderzocht en vergeleken met de locatie van het voornemen zoals beschreven in paragraaf 3.1. Deze alternatieven moeten realistisch zijn. Dat wil zeggen: technisch en financieel uitvoerbaar.

Gezamenlijke windparken

Bij de te onderzoeken alternatieve locaties wordt in het MER ingegaan op alternatieve locaties voor het gehele gebied (Oostermoer & De Drentse Monden), alsmede op alternatieve locaties voor de afzonderlijke deelgebieden. Bij de zoektocht naar alternatieven voor het gehele gebied kan dit op twee manieren worden ingestoken:

1. Er wordt gezocht naar locaties met een zelfde op te stellen totaalvermogen (circa 420 - 600 MW);
2. Daarnaast wordt gekeken naar alternatieve locaties die meerdere kleinere windparken van minimaal circa 150 MW per locatie mogelijk maken, waarbij deze gezamenlijk tot eenzelfde op te stellen totaalvermogen van circa 420 tot 600 MW komen.

Bij de te onderzoeken alternatieve locaties, gaat het niet om de vraag of de locatie van de huidige beoogde windparken Drentse Monden en Oostermoer in de gemeenten Borger-Odoorn en Aa en Hunze de *beste* locatie is voor grootschalige windparken, maar of de locatie *geschikt* is. Immers naast deze locatie zijn ook op andere plaatsen grootschalige windparken gewenst vanuit de optiek van het bereiken van de duurzame energiedoelstellingen. Voor het alternatievenonderzoek worden alleen locaties op land onderzocht en kan worden aangesloten bij de onderbouwing van het voornemen van het rijk om de veenkolonien als concentratiegebied voor windenergie op te nemen in een Structuurvisie Windenergie. Tevens kan worden aangesloten bij de onderbouwing van de provincie Drenthe waarbij in de recent vastgestelde Omgevingsvisie (2010) het Drentse veenkoloniaal gebied is aangewezen als zoekgebied voor windenergie.

Vanuit het voorgaande, maar ook vanuit de regionale binding van de initiatiefnemers, zal het MER zich richten op locaties in Noord-Nederland. Door „trechtering” van mogelijke locaties in Noord-Nederland naar de directe omgeving (Drents veenkoloniaal zoekgebied windenergie) van het beoogde windpark, wordt onderzocht of het om een geschikte locatie gaat.

Bij dit locatieonderzoek zal aansluiting worden gezocht bij de criteria die worden genoemd in de brief van minister Verhagen en minister Schultz van Haegen (met kenmerk

LOK2011044666), zoals aansluiting bij grootschalig agrarisch productielandschap, grote wateren en industrieterreinen en havencomplexen. Bestaande initiatieven van windparken worden niet beschouwd als alternatieven; dit zijn initiatieven waarvan een verzoek tot het opstellen van een ruimtelijk plan in behandeling is genomen door het bevoegd gezag.

Beoordeling van locatie-alternatieven

Alternatieve locaties worden op een aantal relevante aspecten vergeleken, namelijk hinder, ecologie en landschap. Bij deze locatiekeuze en het beschouwen van alternatieve locaties wordt niet gedifferentieerd naar verschillende opstellingsvarianten, maar wordt uitgegaan van een mogelijk op te stellen aantal megawatts uitgaande van een gemiddelde moderne turbine en de beschikbare ruimte. Op het moment dat gekeken wordt naar meerdere kleinere locatiealternatieven voor windpark Oostermoer en Drentse Monden, zal in het kader van cumulatieve effecten ook worden gekeken naar de mogelijke gecombineerde effecten en samenhang van deze alternatieve locaties.

Inrichtingsalternatieven

Nadat de locatiealternatieven zijn onderzocht zullen voor de locatie van windpark Oostermoer en windpark De Drentse Monden verschillende opstellingsvarianten met verschillende turbines in het MER worden vergeleken. Hiervoor zal, na het bepalen van de randvoorwaarden die vanuit beleid en regelgeving gelden, een landschapsanalyse worden uitgevoerd die de basis vormt voor de ontwikkeling van inrichtingsmodellen. In het MER worden deze modellen ontwikkeld en voor beide windparken (Oostermoer en De Drentse Monden) in onderlinge samenhang uitgewerkt. Deze modellen (bijvoorbeeld: raster, lijn, zwerm) zullen kwalitatief worden getoetst om tot een passende inrichting van het gebied te komen. Hierbij wordt aansluiting gezocht bij de aanwezige landschappelijke kwaliteiten van het gebied. Mogelijk zal gezien de schaalgrootte van de windparken, dit uiteindelijk kunnen leiden tot het ontstaan van een nieuw „energielandschap”.

Vanuit de beargumenteerde keuze voor één of enkele modellen worden enkele opstellingsalternatieven ontwikkeld, die rekening houden met verschillende turbinevarianten en de eerder genoemde onderlinge samenhang tussen de beide parken. Deze opstellingsalternatieven zullen in het MER zowel kwalitatief als kwantitatief worden getoetst op de verschillende, relevante milieuaspecten (zie hoofdstuk 4) om tot een keuze voor een voorkeursalternatief te komen.

Verschillende vermogens

Er zijn verschillende windturbines op de markt met verschillende vermogens. De trend is dat windturbines steeds groter en efficiënter worden met een steeds groter wordend vermogen. Uitgangspunt is een onderlinge afstand tussen de turbines van circa 4 tot 5 keer de rotordiameter.

Er wordt voor gekozen om in het MER te werken met turbineklassen in plaats van turbintypes. Onafhankelijkheid ten opzichte van turbineleveranciers en keuzevrijheid in een later stadium vormen hiervoor de argumenten. Daarnaast komen er met enige regelmaat nieuwe windturbintypes op de markt, die mogelijk interessant zijn voor toepassing. Werken met turbineklassen sluit nieuwe turbintypes niet uit, mits ze binnen de reikwijdte van de effecten van de onderzochte turbineklassen vallen.

In principe wordt uitgegaan van twee klassen: klasse 3 tot 5 MW en klasse 5 MW en hoger. In figuur 3.3 is een foto van een voorbeeldturbine uit beide klassen opgenomen. Hieronder (tabel 3.1) worden de afmetingen van turbines uit de twee klassen weergegeven; dit betreft een voorbeeld, in het MER zullen de klassen definitief vastgesteld worden. In plaats van het indelen van turbines in klassen naar vermogen, kan er ook voor gekozen worden een indeling te hanteren die uitgaat van de grootte van de rotor in combinatie met bepaalde ashoogten..

Tabel 3.1 Turbineklassen

	Klasse 3 tot 5 MW	Klasse 5 MW en hoger
Vermogen (MW)	3 tot 5	5 en hoger
Ashoogte (meter)	80 -135	110 -135
Rotordiameter (meter)	80 -112	110 -130

Inrichting kabeltracé en netaansluiting

Voor de elektriciteitskabels vanaf het windpark tot aan het aansluitingspunt op het elektriciteitsnet zijn meerdere kabeltracé's en meerdere aansluitpunten mogelijk. In het MER wordt een aantal potentiële kabeltracés en aansluitpunten bekeken en onderzocht op milieueffecten.

Figuur 3.3 Voorbeeldturbines voor de twee klassen (onderling niet op schaal)

Klasse 3 tot 5 MW

(afgebeeld type: Enercon E-101; 3 MW)

Klasse 5 MW en hoger

(afgebeeld type: Enercon E-126; 7,5 MW)

4 MOGELIJKE EFFECTEN EN MAATREGELLEN

4.1 Mogelijke effecten

In het MER zullen de milieueffecten die het voornemen, alsmede de milieueffecten die de gezamenlijke initiatieven met zich meebrengen, in beeld worden gebracht. Het gaat om de hierna te noemen milieuaspecten. Hierbij moet worden opgemerkt dat niet alle milieuaspecten relevant zijn als het gaat om de samenhang tussen beide initiatieven. Zo is bijvoorbeeld het beschermd dorpsgezicht bij het windpark Oostermoer niet van belang in het kader van de onderlinge samenhang. Derhalve wordt in het MER, als het gaat om de samenhang tussen beide windparken, geen aandacht besteed aan de milieuaspecten waarop deze samenhang niet van invloed is.

Leefomgeving

Ter voorkoming van onaanvaardbare effecten op de leefomgeving van mensen zijn normen voor windturbines opgesteld voor het toelaatbare geluidsniveau dat door de turbines wordt geproduceerd en de slagschaduw die de bewegende rotoren kunnen veroorzaken. Elektromagnetische velden van enige omvang zijn niet aan de orde, gezien het voltageniveau van de elektriciteitskabels en de ligging ondergronds. Eventuele elektromagnetische straling van de windturbines zelf is verwaarloosbaar, zeker gezien het feit dat aan te houden afstanden tot woningen vanwege slagschaduw en geluid vele malen groter zijn en daarmee bepalend. In het MER wordt daarom alleen aandacht besteed aan geluid en slagschaduw.

Geluid

Windturbines produceren geluid. Het geluid is afkomstig van de bewegende delen in de rotor en van de rotorbladen die door de wind worden rondgedraaid. In het MER worden de geluidseffecten kwantitatief vastgesteld, door de geluidscontouren van het windpark vast te stellen en het aantal geluidgevoelige bestemmingen (woningen van derden) binnen de contouren te bepalen. Voor de geluidscontouren wordt uitgegaan van de wettelijke geluidsnorm voor windturbines. Aangegeven zal worden of aan de wettelijke voorschriften voor geluid kan worden voldaan. Daarnaast zal ook aandacht besteed worden aan de geluidsbelasting van woningen buiten de bovengenoemde wettelijke geluidscontouren.

Slagschaduw

Windturbines hebben als gevolg van de draaiende rotor een bewegende schaduw, de zogenaamde slagschaduw. Op bepaalde plaatsen en onder bepaalde omstandigheden kan de slagschaduw op een raam van een vertrek vallen en in dat vertrek een hinderlijke wisseling van lichtsterkte veroorzaken. De mate van hinder wordt onder meer bepaald door de opstelling, door de blootstellingsduur en door de intensiteit van de wisselingen in lichtsterkte. In het MER wordt de slagschaduwhinder kwantitatief vastgesteld, door de slagschaduwcontouren te bepalen. Daarbij wordt uitgegaan van de contour van de wettelijke norm voor slagschaduw en wordt bepaald of en hoeveel woningen van derden binnen de contouren aanwezig zijn. Tevens wordt aangegeven of, eventueel door het treffen van maatregelen in de vorm van stilstand voorzieningen, voldaan kan worden aan de wettelijke normen voor slagschaduwhinder.

Flora en fauna

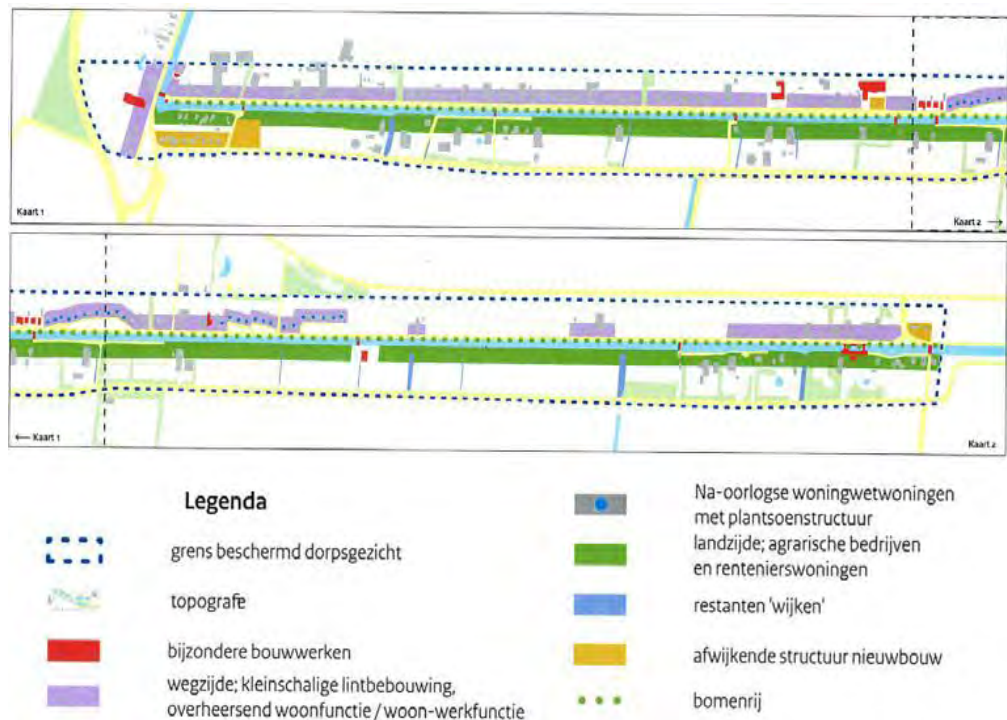
Bekeken zal worden wat de effecten van de windparken zijn op flora en fauna. Het zal hierbij voornamelijk gaan om de risico's voor vogels en vleermuizen op aanvaring, verstoring en

barrièrewerking. Ook worden de effecten op beschermde natuurgebieden in de omgeving van het windpark beschreven, zoals Natura 2000-gebieden. Indien significante effecten op Natura 2000-gebieden op basis van een voortoets niet op voorhand uit te sluiten zijn, zal een passende beoordeling uitgevoerd worden om de effecten nader te onderzoeken.

Cultuurhistorie en archeologie

In het MER wordt aangegeven of verwacht kan worden dat archeologische waarden in de bodem ter plaatse van de windturbines aanwezig zijn en welke maatregelen genomen kunnen worden om eventuele waarden te beschermen. Voor het aspect cultuurhistorie zijn de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW), de Nota „Cultuurhistorisch Kompas’, opgesteld door de provincie Drenthe, en de gemeentelijke „Archeologische Beleids- en Advieskaart’, richtinggevend.⁸ Tevens wordt in het MER aandacht besteed aan het beschermd dorpsgezicht Annerveenschekanaal en Eexterveenschekanaal (Aanwijzingsbesluit, 2009) dat aan de noordkant van het plangebied is gelegen. Dit dorpsgezicht geniet een beschermde status binnen de grenzen zoals aangegeven in het bestemmingsplan Kanaaldorpen (2011), weergegeven in onderstaande figuur.

Figuur 4.1 Beschermd dorpsgezicht Annerveenschekanaal en Eexterveenschekanaal

Bron: Bestemmingsplan Kanaaldorpen (13-07-2011)

Landschap

Het MER besteedt aandacht aan de invloed van de windparken op het landschap. Aan de hand van visualisaties vanuit verschillende posities en eventuele *viewsheds*⁹ zal op objectieve wijze een indruk worden gegeven van de aanwezigheid van de windparken in het landschap. Dit zal gebeuren voor de verschillende inrichtingsvarianten.

⁸ Cultuurhistorisch Kompas, vastgesteld juni 2009 door provinciale staten Drenthe (zie: <http://www.provincie-drenthe.nl/publish/pages/25914/seo09061002rapportculthistkompas.pdf>)

⁹ Een *viewshed* geeft grafisch (op kaart) weer vanaf welke locaties in de omgeving van een windpark de windturbines gedurende welke periode per jaar te zien zijn.

Om meer grip te krijgen op de effecten van een windpark op het landschap wordt gewerkt met deelaspecten zoals invloed op landschappelijke structuur, invloed op de rust (dat wil zeggen hoe „druk’ oogt het windpark - geluid wordt separaat onderzocht), invloed op lokale openheid, etc. In het MER worden de toetsingscriteria voor deze verschillende deelaspecten nader gedefinieerd. Deze criteria worden gebruikt om de verschillende inrichtingsvarianten onderling te vergelijken en te beoordelen.

Afhankelijk van de grootte van de turbines en het oordeel hieromtrent van de Inspectie Verkeer en Waterstaat zal vanwege de luchtvaartveiligheid verlichting op de gondel van de turbines dienen te worden aangebracht. Dit aspect wordt eveneens meegenomen in het MER als het effect op zichtbaarheid wordt behandeld. Uiteraard wordt ruim aandacht besteed aan de windparkontwikkelingen in de nabijheid van het voornemen en in het bijzonder aan windpark De Drentse Monden, aangezien windparken Oostermoer en De Drentse Monden in onderlinge ruimtelijke samenhang ontwikkeld zullen worden. Windmolens zijn van relatief grote afstand zichtbaar. Daarom zal het onderzoek ten aanzien van het aspect landschap zich niet beperken tot uitsluitend het grondgebied van de gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn.

Waterhuishouding

Voor de windparken worden enkele verhardingen aangebracht die effect op de waterhuishouding kunnen hebben, te weten fundatieoppervlak, transformatorstation, het inkoopstation en de infrastructuur van het windpark. De waterhuishouding wordt in het MER beoordeeld op een aantal punten en verwoord in de watertoets. Deze punten zijn grondwater, oppervlaktewater, hemelwaterafvoer en afvalwater.

Veiligheid

Om de veiligheid van de omgeving van de windparken te kunnen garanderen zal worden onderzocht welke veiligheidseffecten het plaatsen en in werking hebben van windturbines heeft. Het MER zal beschrijven hoe de veiligheid van omwonenden, verkeersdeelnemers (tevens zweefvliegverkeer van zweefvliegveld te Borgercompagnie) en van personen die in de onmiddellijke omgeving werken gewaarborgd is of kan worden. Onder andere aan de hand van het Handboek Risicozonering Windturbines zal worden gekeken welke veiligheidscontouren rondom de windturbines moeten worden aangehouden.

Onder het aspect veiligheid wordt ook naar de mogelijke beïnvloeding van straalpaden voor telecommunicatie gekeken, al is dit strikt genomen meer een hinder- dan een veiligheidsaspect.

Duurzame energieopbrengst en vermeden emissies

De belangrijkste reden om windinitiatieven te realiseren, is het opwekken van duurzame energie. Van de te onderscheiden alternatieven wordt daarom in het MER berekend hoeveel duurzame energie wordt opgewekt en welke bijdrage het kan leveren aan het behalen van de landelijke doelstelling van 6000 MW opgesteld vermogen. Ook wordt bepaald welke uitstoot van schadelijke stoffen het windpark vermijdt in vergelijking met de situatie dat dezelfde energie wordt opgewekt volgens conventionele wijze. Een vergelijking wordt gemaakt met de emissies van de huidige brandstofmix die wordt gebruikt in Nederland voor opwekking van elektriciteit. In het MER wordt tevens aandacht besteed aan hoeveel energie het kost om turbines te produceren en te plaatsen. Waar zinvol worden voor de verschillende inrichtingsvarianten de effecten zoals geluidsproductie, vogelslachtoffers, etc. gerelateerd aan de opgewekte energie (effect/kWh).

Verlichting en duisternis

In het kader van luchtvaartveiligheid moeten windturbines vaak worden voorzien van verlichting. Het MER beschrijft de noodzakelijke verlichting en de effecten hiervan op de omgeving. Verlichting heeft invloed op de duisternis en kan flora en fauna in het gebied beïnvloeden. Ook heeft dit aspect een effect op de zichtbaarheid van het park (en de windparkontwikkelingen in de nabijheid), hetgeen in het kader van de beoordeling van de effecten op het landschap aldaar wordt behandeld.

Beïnvloeding van LOFAR

In de gemeente Borger-Odoorn is ten zuidwesten van de windparklocatie het LOFAR radiotelescoopproject in uitvoering. Dit project bestaat uit een achttiental kleine antennevelden van elk circa 2 hectare, verspreid liggend in het kerngebied van LOFAR met een omvang van 400 hectare (zone 1), ten zuidwesten van de windparklocatie. Daaromheen bevindt zich een ruimere zone (zone 2) waarbinnen het gewenst is dat overleg over te ontplooiën activiteiten plaatsvindt en waarvoor de provincie Drenthe in haar omgevingsvisie aangeeft dat windmolens het LOFAR-project niet mogen hinderen. In zone 2 en ver daarbuiten bevinden zich de antennevelden van de buitenstations. De buitenstations (ieder circa 2 á 3 hectare groot) zijn verspreid over met name de noordelijke provincies van Nederland. Ook daarbuiten bevinden zich antennevelden over een gebied met een diameter van enkele honderden kilometers. De antennevelden zijn gekoppeld aan een supercomputer via een uitgestrekt glasvezelnetwerk; gezamenlijk vormen zij de radiotelescoop. Voor ieder van deze stations wordt een aparte planologische procedure gevolgd. Hoewel het plangebied voor windpark Oostermoer niet in zone 1 of 2 van het LOFAR-project is gelegen, kan mogelijk de aanwezigheid van een antennestation ten noorden van het plangebied relevant zijn. Onderzocht zal worden in welke mate beïnvloeding optreedt. Er zal worden bezien of en zo ja in hoeverre er mogelijkheden zijn om mogelijke negatieve invloeden uit te filteren, te voorkomen of anderszins te mitigeren. Voor het onderzoek naar de beïnvloeding en mogelijke mitigatie ervan zal relevante onafhankelijke deskundigheid ingeschakeld worden.

4.2 Effectbeoordeling

De omvang van het studiegebied – het gebied waarbinnen zich mogelijke effecten kunnen voordoen – verschilt per milieuaspect. In het algemeen is het studiegebied (aanzienlijk) groter dan het plangebied: het gebied waarbinnen zich de voorgenomen activiteit afspeelt.

De verwachte effecten worden beschreven en beoordeeld aan de hand van beoordelingscriteria. Soms is dit een harde parameterwaarde die door de overheid is aangewezen als een norm (getal). Bijvoorbeeld de grenswaarde voor geluidshinder. Het nulalternatief fungeert als referentie voor de beoordeling van de effecten. De effectbeschrijving zal waar mogelijk en zinvol met cijfers onderbouwd worden. Waar effecten niet cijfermatig kunnen worden getoetst, gebeurt dit kwalitatief door deskundigen op basis van het relevante wettelijke- en beleidskader. Naast blijvende effecten wordt ook aandacht besteed aan tijdelijke en/of omkeerbare gevolgen. Ook wordt, waar relevant, aangegeven of cumulatie met andere effecten en plannen kan optreden.

In tabel 4.1 is het concept beoordelingskader weergegeven dat in het MER definitief vastgesteld zal worden. Per milieuaspect is aangegeven welke criteria worden gebruikt en de wijze waarop de effecten worden beschreven en beoordeeld (kwantitatief en/of kwalitatief).

Tevens is aangegeven in de laatste kolom of verwacht kan worden dat er sprake is of zou kunnen zijn van (cumulatie van) effecten vanuit de samenhang tussen windpark Drentse Monden en Oostermoer.

Tabel 4.1 Beoordelingscriteria per milieuaspect

Aspecten	Beoordelingscriteria	Effectbeoordeling	Samenhang
Geluid	<ul style="list-style-type: none"> Aantal geluidgevoelige objecten binnen geluidsniveaucontouren 	Kwantitatief	Nee
Slagschaduw	<ul style="list-style-type: none"> Aantal woningen binnen schaduwduurcontouren 	Kwantitatief	Nee
Flora en fauna	<ul style="list-style-type: none"> Beschermde gebieden Beschermde soorten Aantasting ecologische relaties 	Kwalitatief en kwantitatief (soorten)	Ja
Cultuurhistorie en archeologie	<ul style="list-style-type: none"> Aantasting cultuurhistorische waarden Aantasting archeologische waarden 	Kwalitatief	Nee
Landschap	<ul style="list-style-type: none"> Invloed op landschappelijke structuur Herkenbaarheid opstellingen Invloed op de rust Invloed op lokale openheid Invloed op regionale openheid Zichtbaarheid 	Kwalitatief	Ja
Waterhuishouding	<ul style="list-style-type: none"> Grondwater (kwaliteit) Oppervlaktewater (aanwezigheid, kwaliteit) Hemelwaterafvoer Afvalwater 	Kwalitatief	Nee
Veiligheid	<ul style="list-style-type: none"> Bebouwing Wegen (weg, water, rail) Industrie Ondergrondse transportleidingen en kabels Bovengrondse leidingen Hoogspanningsleidingen Dijklichamen en waterkeringen Straalpaden t.b.v. telecommunicatie Vliegverkeer Zweefvliegveld Borgercompagnie 	Kwantitatief (aantal objecten binnen de veiligheidscontour)	Mogelijk
Duurzame Energieopbrengst en vermeden emissies	<ul style="list-style-type: none"> Opbrengst CO₂-emissiereductie Vermeden zuurequivalenten 	Kwantitatief, resp. in MWh, Kton en Kton	Ja
Verlichting en duisternis	<ul style="list-style-type: none"> Benodigde luchtvaartverlichting Effecten op duisternis en flora en fauna 	Kwalitatief	Ja
Beïnvloeding van LOFAR	<ul style="list-style-type: none"> Beïnvloeding van de waarnemingsmogelijkheden van de LOFAR radiotelescoop (mogelijk opgesplitst in criteria voor verschillende beïnvloedingsaspecten) 	Kwalitatief (mogelijk ook deels kwantitatief)	Mogelijk

Om de effecten van de alternatieven per aspect te kunnen vergelijken, worden deze op basis van een + / - score beoordeeld. Hiervoor wordt de volgende beoordelingsschaal gehanteerd:

Tabel 4.2 Beoordelingsschaal

Score	Oordeel ten opzicht van de referentiesituatie (nulalternatief)
--	Het voornemen leidt tot een sterk merkbare negatieve verandering
-	Het voornemen leidt tot een merkbare negatieve verandering
0	Het voornemen onderscheidt zich niet van de referentiesituatie
+	Het voornemen leidt tot een merkbare positieve verandering
++	Het voornemen leidt tot een sterk merkbare verbetering van het milieu

Indien de effecten marginaal zijn, wordt dit in de voorkomende gevallen aangeduid met 0/+ (marginaal positief) of 0/- (marginaal negatief).

4.3 Mitigerende maatregelen

De in het MER aan te geven milieueffecten kunnen door middel van het uitvoeren van mitigerende maatregelen verzacht worden of teniet worden gedaan. In het MER worden deze maatregelen genoemd en beschreven. Een voorbeeld van een mitigerende maatregel is het stilzetten van de turbine op momenten dat er slagschaduw hinder optreedt.

4.4 Leemten in kennis

In het MER zal worden aangegeven welke belangrijke informatie ontbreekt en welke gevolgen dit heeft voor de effectvoorspelling. Waar mogelijk zal worden aangegeven welke aanvullende onderzoeken deze leemten kunnen wegnemen.

4.5 Evaluatie

In het MER zal aangegeven worden welke milieuaspecten tijdens en na het realiseren van het voornemen gemonitord en geëvalueerd dienen te worden, teneinde na te gaan wat de daadwerkelijk optredende milieueffecten zijn. Eventueel kunnen op basis daarvan maatregelen getroffen worden.

5 PROCEDURES EN BESLUITVORMING

5.1 Rijkscoördinatierегeling en rijksinpassingsplan

In artikel 9b, eerste lid van de Elektriciteitswet 1998, is bepaald dat “de procedure, bedoeld in artikel 3.35, eerste lid, aanhef en onder c, van de Wet ruimtelijke ordening” van toepassing is op windenergieprojecten met een vermogen van tenminste 100 MW. Deze procedure wordt kortweg aangeduid met de term rijkscoördinatierегeling (RCR). Met behulp van de rijkscoördinatierегeling zorgt de rijksoverheid bij projecten van nationaal belang voor de ruimtelijke besluitvorming. Dit betekent dat het onderhavige windenergieproject een door het rijk gecoördineerde ruimtelijke procedure doorloopt. Hierbij stellen de ministers van EL&I en IenM het rijksinpassingsplan op dat de plaatsing van windturbines en bijbehorende infrastructuur en netaansluiting mogelijk moet maken. Een rijksinpassingsplan is een ruimtelijk besluit van het Rijk, dat vergelijkbaar is met een bestemmingsplan. Als tweede onderdeel van de rijkscoördinatierегeling is coördineert het rijk de procedures voor de vergunningen en andere besluiten. Er is altijd een minister die als projectminister optreedt. Bij energieprojecten is dat de minister van EL&I.

In de rijkscoördinatierегeling worden het rijksinpassingsplan en de overige besluiten (vergunningen) die voor een project nodig zijn, tegelijkertijd en in onderling overleg voorbereid. Alle besluiten voor een project worden tegelijkertijd in ontwerp ter inzage gelegd. Op dat moment kan iedereen daarop een reactie geven, ook wel 'zienswijze' genoemd. De overheden nemen daarna de definitieve besluiten ook weer tegelijkertijd, rekening houdend met de ontvangen adviezen en zienswijzen. Als een burger of organisatie het niet eens is met één of meer van de besluiten, kan hij/zij in beroep gaan bij de Raad van State. De Ministers van EL&I en IenM stellen samen het rijksinpassingsplan vast. Verder blijven bij rijkscoördinatie de verantwoordelijkheden voor de verlening van de vergunningen (de bevoegdheid) ongewijzigd:

- De initiatiefnemers blijven verantwoordelijk voor een goede projectvoorbereiding en het aanvragen van alle benodigde vergunningen;
- De vergunningen, ook wel 'uitvoeringsbesluiten' genoemd, blijven de verantwoordelijkheid van dezelfde overheden als wanneer het project niet door het rijk gecoördineerd zou worden. De projectminister bepaalt echter in overleg met de betrokken overheden wanneer alle ontwerpbesluiten en definitieve besluiten genomen worden. Ook verzorgt de projectminister de terinzagelegging.

5.2 M.e.r.-procedure

In hoofdstuk 1 is aangegeven dat de wet voorschrijft dat de procedures voor het project-m.e.r. en het plan-m.e.r. gecombineerd en gelijktijdig moeten worden doorlopen en ook dat in beginsel één gecombineerd MER wordt gemaakt.¹⁰ Ook is de m.e.r.-procedure reeds kort beschreven. In deze paragraaf wordt uitgebreider weergegeven welke stappen in een m.e.r.-procedure worden doorlopen.

Mededeling van voornemen aan bevoegd gezag

Omdat in de combinatieprocedure sprake is van een m.e.r.-beoordelingsplichtig besluit op aanvraag (i.c. de m.e.r.-beoordelingsplichtige omgevingsvergunning), vereist artikel 7.27, eerste lid, Wm dat de initiatiefnemer mededeling doet aan het bevoegd gezag van het

¹⁰ zie artikel 3.35, zesde lid van de Wet ruimtelijke ordening en artikel 14.4b van de Wet milieubeheer.

voornemen om een aanvraag te doen voor een m.e.r.-beoordelingsplichtig besluit en daarmee automatisch voor een plan-m.e.r. Het desbetreffende bevoegd gezag is het bevoegd gezag voor de vergunning.

Openbare kennisgeving

De bevoegde gezagen geven openbaar kennis van het voornemen om een m.e.r.-plichtig besluit voor te bereiden. Daarin staat dat stukken ter inzage worden gelegd, waar en wanneer dit gebeurt, dat er gelegenheid is zienswijzen in te dienen, aan wie, op welke wijze en binnen welke termijn en of de Commissie voor de milieueffectrapportage (Commissie m.e.r.) om advies zal worden gevraagd over de voorbereiding van het plan.

Raadpleging adviseurs en betrokken bestuursorganen over reikwijdte en detailniveau

Het bevoegd gezag raadpleegt de adviseurs en de overheidsorganen die bij de voorbereiding van het plan moeten worden betrokken over de reikwijdte en het detailniveau van het MER. Het raadplegen van de Commissie m.e.r. is niet verplicht, maar wordt vrijwillig gedaan om zodoende een onafhankelijk advies op de inhoud van het op te stellen MER te hebben. Raadpleging gebeurt door de nu voorliggende concept notitie reikwijdte en detail, waarin de reikwijdte en het detailniveau van het op te stellen MER wordt beschreven, naar de adviseurs, betrokken bestuursorganen en de Commissie m.e.r. te verzenden.

Zienswijzen indienen

De concept notitie reikwijdte en detail wordt in het kader van de bovengenoemde openbare kennisgeving ter inzage gelegd zodat door eenieder zienswijzen kunnen worden ingebracht.

Vaststellen reikwijdte en detailniveau van het MER

Alhoewel niet verplicht, ligt het voor de hand om de definitieve notitie reikwijdte en detailniveau, voor het op te stellen MER vast te stellen. Daarbij zullen de ingekomen zienswijzen, het advies van de betrokken overheidsorganen en het advies van de Commissie m.e.r. worden meegenomen. De initiatiefnemer is verantwoordelijk voor het project-m.e.r.-deel van de notitie en het Rijk voor het plan-m.e.r.-deel.

Opstellen MER

Het gaat hier dus om een gecombineerd plan- en project-MER. De eisen waaraan het MER moet voldoen zijn beschreven in artikel 7.7 en artikel 7.23, eerste lid, Wm (en uiteraard de definitieve notitie reikwijdte en detail). Samengevat moet het MER in elk geval bevatten/beschrijven:

- het doel van het project;
- een beschrijving van het project en de „redelijkerwijs in beschouwing te nemen” alternatieven, zowel (bijvoorbeeld) qua ligging als qua uitvoeringswijze;
- welke plannen er eerder voor deze activiteit zijn vastgesteld en welke alternatieven daarin waren opgenomen;
- voor welk(e) besluit(en) het MER wordt gemaakt en welke besluiten met betrekking tot het project al aan het MER vooraf zijn gegaan;
- een beschrijving van de „huidige situatie en de autonome ontwikkeling” in het plangebied;
- Welke gevolgen het project en de alternatieven hebben voor het milieu en een motivering van de manier waarop deze gevolgen zijn bepaald en beschreven en een vergelijking van die gevolgen met de „autonome ontwikkeling”;
- effectbeperkende c.q. mitigerende maatregelen;
- leemten in kennis;

- een publiekssamenvatting.

Openbaar maken van het MER en raadpleging Commissie m.e.r.

Het MER wordt ter inzage gelegd en voor advies verzonden aan de Commissie m.e.r.. De ter inzage legging gebeurt in principe gelijktijdig met de ter inzage legging van het ontwerp-inpassingsplan en de ontwerpvergunningen.

Zienswijzen indienen

Iedereen kan zienswijzen indienen op het MER, ontwerp-inpassingsplan en de ontwerpvergunningen. De termijn daarvoor is 6 weken.

Advies Commissie m.e.r.

De Commissie m.e.r. geeft eveneens een advies op de inhoud van het MER (toetsingsadvies) waarbij zij de ingekomen zienswijzen betreft. Eventueel geven de zienswijzen en het advies van de Commissie m.e.r. aanleiding tot het maken van een aanvulling op het MER, bijvoorbeeld om een aantal zaken wat verder uit te diepen of accenten te leggen.

Vaststellen plan inclusief motivering

Het bevoegd gezag stelt de definitieve plannen alsmede de vergunningen vast en geeft daarbij aan hoe rekening is gehouden met de in het MER beschreven milieugevolgen en wat de overwegingen zijn met betrekking tot de in het MER beschreven alternatieven, de zienswijzen en het advies van de Commissie m.e.r.

Bekendmaken plan

De vastgestelde plannen en vergunningen worden bekendgemaakt. Daarna start de fase van een mogelijk beroep bij de Afdeling bestuursrechtspraak Raad van State. Behandeling van bezwaren bij een rechtbank wordt bij toepassing van de rijkscoördinatie-regeling overgeslagen.

Evaluatie

Het bevoegd gezag evalueert de werkelijk optredende milieugevolgen en neemt zo nodig maatregelen om de gevolgen voor het milieu te beperken.

5.3 Nog te nemen besluiten

Voordat met de uitvoering van de voorgenomen activiteiten kan worden begonnen zijn er nog verschillende besluiten nodig.

Voor het planologisch mogelijk maken van het windpark is een nieuw ruimtelijk kader (het inpassingsplan) nodig in het kader van de Wro. Op grond van onder andere het MER zal hierover een besluit genomen worden (zie paragraaf 5.1).

Voor de aanleg van het windpark is een omgevingsvergunning nodig, waarin vergunningen voor diverse aspecten zijn opgenomen (bouw, milieu, etc.). Mogelijk is eveneens een vergunning in het kader van de Natuurbeschermingswet en de Waterwet nodig. Ruimtelijk plan en vergunningen zullen middels de rijkscoördinatie-regeling gecoördineerd (tegelijktijd) in procedure gaan.

5.4 Informatie en inspraak

Voor dit project zijn er twee formele inspraakmomenten. De eerste inspraakperiode volgt op de publicatie van deze notitie. Het is dan voor ieder mogelijk voorstellen te doen voor aspecten of alternatieven die in het MER aan de orde moeten komen. De tweede inspraakperiode vindt plaats na de terinzagelegging van het ontwerp-inpassingsplan, de ontwerpbesluiten en het bijbehorend MER. De plaatsen en tijden van deze terinzageleggingen zullen bekend gemaakt worden door middel van publicatie in één of meerdere dag-, nieuws- of huis-aan-huisbladen of op een andere geschikte wijze. Na verwerking van de zienswijzen zullen de definitieve besluiten worden vastgesteld. Belanghebbenden die een zienswijze hebben ingediend op een of meerdere ontwerpbesluiten kunnen beroep instellen bij de Raad van State.

Zienswijzen kunnen gedurende de terinzagelegging onder vermelding van „Startnotitie windpark Oostermoer” worden gestuurd naar Bureau Energieprojecten. Voor windpark De Drentse Monden heeft de concept notitie reikwijdte en detail van 24 juni tot 4 augustus 2011 ter inzage gelegen. Zienswijzen die in deze periode ten aanzien van de startnotitie windpark De Drentse Monden zijn ingediend, hoeven niet opnieuw te worden ingediend.

Adresgegevens voor het indienen van schriftelijke zienswijzen:

Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt Windpark Oostermoer en windpark De Drentse Monden
Postbus 223
2250 AE Voorschoten

Meer informatie over het initiatief is te verkrijgen bij:

Windpark Oostermoer

T.a.v. Dhr. E. Bots
Postbus 4098
3502 HB Utrecht
+31 (0) 30 753 31 00
Eelco.bots@windunie.nl

Dhr. J.A.M. Mentink
Bosje 2
9511 TD Gierterveen

Windpark De Drentse Monden

Dhr. H.W. ten Have
1e Exloërmond 122
9573 PG Eerste Exloërmond
+31 (0) 6 497 186 12
h.w.ten.have@gmail.com

Dhr. A. Vermeulen
Postbus 3141
7500 DC Enschede
+31 (0) 53 434 12 00
a.vermeulen@raedthuys.nl

Bijlage 1 Gebruikte afkortingen en begrippen

Alternatief

Andere wijze dan de voorgenomen activiteit om (in aanvaardbare mate) tegemoet te komen aan de doelstelling(en). De Wet milieubeheer schrijft voor, dat in een MER alleen alternatieven moeten worden beschouwd, die redelijkerwijs in de besluitvorming een rol kunnen spelen.

Ashoogte

De hoogte van de rotor-as, waaraan de rotorbladen van de windturbine zijn bevestigd, ten opzichte van het maaiveld.

Autonome ontwikkeling

Veranderingen, die zich in het milieu zullen voltrekken als noch de voorgenomen activiteit, noch een van de alternatieven worden gerealiseerd. Zie ook „nulalternatief” en „referentiesituatie”.

Bevoegd gezag

In het kader van de Wet milieubeheer en de Wet op de ruimtelijke ordening: één of meer overheidsinstanties die bevoegd zijn om over de activiteit van de initiatiefnemer het besluit te nemen waarvoor het Milieueffectrapport wordt opgesteld.

Commissie voor de milieueffectrapportage (Commissie m.e.r.)

Commissie van onafhankelijke deskundigen die het bevoegd gezag adviseert over de gewenste inhoud van het milieueffectrapport en in een latere fase in het toetsingsadvies over de kwaliteit van het milieueffectrapport.

Concept notitie R&D

Zie bij „Notitie R&D”.

Initiatiefnemer

Degene die een m.e.r.-plichtige activiteit wil ondernemen, in dit geval (voor Oostermoer) Windunie Development en twee groepen agrariërs en grondeigenaren.

Mitigatie

Het verminderen van nadelige effecten (op het milieu) door het treffen van bepaalde maatregelen.

Milieueffectrapportage (m.e.r.)

De procedure van milieueffectrapportage; een hulpmiddel bij de besluitvorming, dat bestaat uit het maken, beoordelen en gebruiken van een milieueffectrapport en het evalueren achteraf van de gevolgen voor het milieu van de uitvoering van de activiteit waarvoor een milieueffectrapport is opgesteld.

MER

Milieueffectrapport. Een openbaar document waarin van een voorgenomen activiteit van redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven of varianten de te verwachten gevolgen

voor het milieu in hun onderlinge samenhang op systematische en zo objectief mogelijke wijze worden beschreven.

MW

Megawatt = 1.000 kilowatt = 1.000 kW. kW is een eenheid van elektrisch vermogen.

Notitie R&D

Dit staat voor „notitie reikwijdte en detail(niveau)”. Deze notitie wordt vastgesteld op basis van de concept notitie reikwijdte en detail(niveau) (ook wel „startnotitie” genoemd) en de daarop ontvangen zienswijzen, reacties en adviezen. Inhoudelijk geeft de notitie reikwijdte en detailniveau aan wat (reikwijdte) en met welke diepgang (detailniveau) onderzocht en beschreven dient te worden in het milieueffectrapport (het MER).

Nul-alternatief

Bij dit alternatief wordt uitgegaan van de bestaande situatie en de autonome ontwikkeling. Dit alternatief dient als referentiekader voor de effectbeschrijving van de andere alternatieven.

Plangebied

Het gebied, waarbinnen de voorgenomen activiteit of een van de alternatieven kan worden gerealiseerd. Vergelijk: studiegebied.

Referentiesituatie

Zie „Nul-alternatief”.

Richtlijnen

Document waarin het bevoegd gezag aangeeft wat er in het MER tenminste moet worden onderzocht.

Rotordiameter

De diameter van de denkbeeldige cirkel die door de rotorbladen (wieken) van de windturbine worden bestreken.

Studiegebied

Het gebied, waarbinnen de milieugevolgen dienen te worden beschouwd. De omvang van het studiegebied kan per milieuaspect verschillen. Vergelijk: plangebied.

Tiphoogte

Maat die voor windturbines wordt gebruikt om de maximale hoogte vanaf de grond aan te geven wanneer een rotorblad verticaal staat. De tiphoogte is gelijk aan de ashoogte + halve rotordiameter.

Varianten

Mogelijkheid om via (een) iets andere deelactiviteit(en) de doelstelling(en) in redelijke mate te realiseren. Dit wordt niet als complete activiteit beschreven in het MER (want dan zou er sprake zijn van een alternatief).

Wettelijke adviseurs

Adviseurs die geraadpleegd worden door het bevoegd gezag teneinde een advies te krijgen over het plan en het MER. Veelal gaat het hierbij om de Regionale Inspectie van het

Ministerie van IenM, de lokale afdeling van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, het waterschap en eventueel buurgemeenten en provincie(s).

4. Overzicht en samenvatting van zienswijzen, inclusief reactie

Inleiding

Dit onderdeel bevat een overzicht en een samenvatting van de ontvangen zienswijzen en reacties, en de beantwoording daarvan. Daarbij wordt niet of slechts beperkt ingegaan op de elementen uit de zienswijzen en reacties die al zijn verwerkt in het advies van de commissie voor de m.e.r. of elementen die al in de concept notitie reikwijdte en detailniveau aan de orde zijn gesteld. Deze elementen komen immers al aan de orde in de notitie of worden door het integraal overnemen van dit advies in de definitieve notitie reikwijdte en detail geadresseerd.

Vooraf wordt verder opgemerkt dat veel insprekers aangeven dat in het MER aandacht moet worden besteed aan andere opties, zoals een gemeentelijk energiebedrijf en dat ook de beoordelingskaders voor onder andere geluid en slagschaduw (wet- en regelgeving) ter discussie zouden moeten staan. Het MER wordt voor specifiek dit project (windpark) opgesteld, waarbij wordt getoetst aan de vigerende wettelijke kaders. Het onderzoeken van mogelijke andere opties of het aanpassen van wet- en regelgeving valt dan ook geheel buiten de reikwijdte en doel van dit MER. Wel zal in het plan-MER worden ingegaan op de keuze voor windenergie ten opzichte van andere duurzame energievormen.

Ten aanzien van de elementen uit de zienswijzen en reacties die niet zijn meegenomen in het advies van de commissie voor de m.e.r. wordt in de beantwoording

aangegeven en toegelicht of deze zullen worden meegenomen in het MER.

Opzet

De in de zienswijzen genoemde elementen worden hieronder per deelonderwerp behandeld.

De unieke zienswijzen en reacties van privé personen en bedrijven, evenals van betrokken overheden die binnen de inspraaktermijn zijn binnengekomen zijn bekeken en gesorteerd naar

de volgende onderwerpen:

1. Algemeen;
2. Procedure en proces;
3. Nut en noodzaak windenergie;
4. Locatiekeuze;
5. Economische effecten;
6. Leefomgeving;
7. Natuur;
8. Landschappelijke en cultuurhistorische kenmerken;
9. Veiligheid;
10. LOFAR;
11. Overige punten.

Allereerst wordt de (een element van de) **zienswijze (Z)** samengevat weergegeven, waarna per samengevatte zienswijze een **reactie (R)** wordt gegeven. Hieronder zijn allereerst de zienswijzen van privé personen en bedrijven beantwoord. De reacties van overheden zijn vervolgens in een afzonderlijk hoofdstuk beantwoord.

Zienswijzen en reacties van privé personen en bedrijven

Algemeen

Z1: In het MER dient ook aandacht te worden besteed aan de interactie van het beoogde windpark met andere in het gebied aanwezige of geplande activiteiten, onder andere met windpark N33.

R1: Interactie, interferentie en cumulatie van effecten zal in lijn met het advies van de commissie voor de m.e.r. in het MER in kaart worden gebracht. Specifiek voor het thema landschap zal een integrale landschappelijke visie worden opgesteld voor het Drents-Groningse Veenkoloniaal gebied waarin de windparken N33, De Drentse Monden en Oostermoer zijn geprojecteerd.

Z2: In zienswijzen wordt gevraagd om een onafhankelijk onderzoek naar draagvlak en dat dit aspect onderdeel moet zijn van het MER. Ook wordt aangegeven dat de enquête (uit 2008) van Raedthuys over de aanwezigheid van draagvlak in de concept notitie reikwijdte en detailniveau van windpark De Drentse Monden misleidend is en niet klopt.

R2: In de concept notitie reikwijdte en detail is vanwege de impact die windmolens op de leefomgeving kunnen hebben ter illustratie door de initiatiefnemers de enquête genoemd. In het MER worden de milieueffecten van het windpark in beeld gebracht. Draagvlak is geen milieueffect en maakt derhalve geen onderdeel uit van het MER. Zie verder voor draagvlak onder R3.

Z3: In zienswijzen wordt gevraagd welke maatregelen worden genomen om de acceptatie en daarmee het draagvlak van windmolens door omwonenden te vergroten. Tevens wordt gevraagd om de paragraaf bewonersparticipatie meer gewicht te geven door criteria op te nemen om bewoners van het gebied actief te informeren over de mogelijkheden tot participeren en de aspecten waar zij wel en geen invloed op hebben. Ook zou duidelijk kunnen worden gemaakt welke invloed het participeren meebrengt.

R3: Het is bij het Rijk en de initiatiefnemers algemeen bekend dat door het aanbieden van participatiemogelijkheden de acceptatie voor windenergie kan worden vergroot. In het Energieakkoord wordt aan dit aspect de nodige aandacht besteed. Ook de betrokken initiatiefnemers hebben hier oog voor en er wordt dan ook gewerkt aan een participatiemodel voor onder andere omwonenden. In het kader van (financiële) participatie worden informatiebijeenkomsten voor omwonenden georganiseerd.

Procedure en proces

Z4: In zienswijzen wordt aangegeven dat de Rijksoverheid qua procedure onzorgvuldig, onbehoorlijk en niet democratisch handelt en dat er onvoldoende rechtvaardiging is om de Crisis- en herstelwet (Chw) toe te passen op het voorgenomen initiatief. De rijkscoördinatie-regeling (RCR) biedt volgens enkele zienswijzen geen ruimte voor voldoende dialoog met alle betrokken partijen. Tot slot wordt in zienswijzen aangegeven dat men opnieuw inspraak wenst vanwege onjuiste en onvoldedige voorlichting.

R4: De rijkscoördinatie-regeling (RCR) is een procedure die is opgenomen in de Wet ruimtelijke ordening. Op grond van artikel 9b, eerste lid, aanhef en onder a, van de Elektriciteitswet 1998 is deze van toepassing op windparken met een vermogen van meer dan 100 MW. De RCR heeft tot doel een versnelling te bewerkstelligen bij projecten van nationaal belang met een lange doorlooptijd. Uitgangspunt daarbij is dat dit niet ten koste mag gaan van de zorgvuldigheid. Daartoe zijn in de wetgeving de nodige waarborgen ingebouwd. Zo is in deze procedure de inspraak van burgers en rechtsbescherming gewaarborgd. Dit laat onverlet de mogelijkheden die initiatiefnemers zelf hebben om met belanghebbenden de dialoog aan te gaan.

De Crisis- en herstelwet is een wet die van rechtswege van toepassing is op daarin aangewezen projecten om er voor te zorgen dat in deze wet genoemde projecten versneld doorgang kunnen vinden.

De Ministers van EZ en van IenM zijn verantwoordelijk voor het vaststellen van het inpassingsplan.

De Minister van EZ is verantwoordelijk voor de coördinatie van de vergunningverlening. De vergunningverlenende overheden, zoals gemeenten, blijven in beginsel verantwoordelijk voor het verlenen van de vergunningen.

Z5: In zienswijzen wordt aangegeven dat de Structuurvisie Windenergie op Land nog niet gereed is. Het besluitvormingsproces voor de windparken loopt daarom ten onrechte vooruit op de totstandkoming van de Structuurvisie Windenergie op Land en daardoor kan er geen goede ruimtelijke afweging worden gemaakt.

R5: Het RCR-proces is inderdaad van start gegaan voor de (definitieve) vaststelling van de Structuurvisie Windenergie op Land. Dit vloeit voort uit de Elektriciteitswet 1998. Het besluitvormingsproces omtrent het inpassingsplan voor windpark De Drentse Monden en Oostermoer moet nog plaatsvinden. Het MER vormt daarvoor een belangrijke bouwsteen.

In de in maart 2012 vastgestelde Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte is het plangebied aangewezen als gebied kansrijk voor grootschalige toepassing van windenergie.

De Structuurvisie Windenergie op land is inmiddels op 28 maart 2014 door het kabinet vastgesteld en aan de Tweede Kamer aangeboden.

Z6: In zienswijzen wordt aangegeven dat de in voorbereiding zijnde gebiedsvisie van de provincie Drenthe, de gemeenten Borger-Odoorn en Aa en Hunze het beoordelingskader dient te zijn voor windenergie.

R6: Het MER heeft tot doel milieu-informatie in beeld te brengen ten behoeve van de besluitvorming voor het inpassingsplan. Het beoordelingskader hiervoor is de landelijke wet- en regelgeving op het gebied van milieu

en ruimtelijke ordening en de daaruit voortvloeiende wettelijke normen. Daarnaast speelt het relevante beleid van Rijk, gemeenten en provincie een belangrijke rol. Dit wordt in beeld gebracht en meegewogen in de besluitvorming.

Z7: In zienswijzen wordt aangegeven dat de beoogde omvang van de windparken (420 MW-600 MW) buitensporig is en niet past binnen het provinciale bod van 200 MW-280 MW van de provincie Drenthe in IPO verband aan het Rijk in het kader van de op te stellen Structuurvisie Windenergie op Land. De omvang is tevens in strijd met de Gebiedsvisie in wording, de Duurzaamheidsvisie van de gemeente Aa en Hunze en de Structuurvisie van de gemeente Borger-Odoorn.

R7: In het MER worden alleen de milieueffecten van het voorgenomen initiatief onderzocht.

Op grond van de rijkscoördinatieregeling neemt het Rijk de benodigde ruimtelijke besluiten over windenergieprojecten met een vermogen van meer dan 100 MW. Bij de besluitvorming in het kader van het op te stellen inpassingsplan zullen de gemeentelijke en provinciale inbreng betrokken worden in de belangenafweging. De uiteindelijke beslissing wordt genomen door het Rijk, in casu de Ministers van EZ en van IenM. Tegen dit inpassingsplan kunnen belanghebbenden in beroep gaan.

Het in Drenthe voorgenomen windpark ligt in het gebied dat door deze provincie in haar Omgevingsvisie, vastgesteld op 4 juni 2010, is aangewezen als zoekgebied voor windenergie. Aan de maximale omvang van windenergie is in die visie aanvankelijk geen limiet gesteld.

De Structuurvisie Windenergie op Land is inmiddels op 28 maart 2014 door het kabinet vastgesteld en aan de Tweede Kamer aangeboden. Zie hiervoor ook hetgeen is opgenomen in de structuurvisie en de brief van 20 december 2013 van de Minister van EZ aan de Commissaris van de Koning van de provincie Drenthe inzake windpark De Drentse Monden en Oostermoer. Mede gelet op de landelijke discussie omtrent windenergie en het beleid van provincie en gemeenten is de omvang van het windpark inmiddels aanzienlijk terug gebracht. Thans is als uitgangspunt

gehanteerd de extensieve variant genoemd in bovenvermelde brief. Op basis van deze variant is verder onderzoek verricht naar een voorkeursalternatief met een omvang van 150 MW.

Z8: In zienswijzen wordt verwezen naar en gevraagd om rekening te houden met diverse (Europese en VN) Verdragen, zoals het Espoo Verdrag (VN- Verdrag voor grensoverschrijdende m.e.r.). Ook wordt gevraagd om rekening te houden met nog niet bestaand Europees beleid (herziening van het gemeenschappelijke landbouwbeleid/GIB v.a. 2013)).

R8: Verplichtingen uit verdragen, voor zo ver deze niet rechtstreeks doorwerken in de Nederlandse rechtsorde, worden in Nederlandse wet- en regelgeving opgenomen. Zo zijn bepalingen uit het Espoo-verdrag opgenomen in de Wet milieubeheer, onder paragraaf 7.11 'Activiteiten met mogelijke grensoverschrijdende milieugevolgen'. In het MER wordt daarmee op basis van de Nederlandse regelgeving rekening gehouden. Overeenkomstig het advies van de commissie voor de m.e.r. wordt het buurland Duitsland betrokken bij de m.e.r. procedure.

Z9: In zienswijzen wordt aangegeven dat in de startnotitie niet wordt toegelicht hoe er wordt gecommuniceerd met omliggende gemeenten als Hoogezand-Sappemeer, Veendam en Stadskanaal. Dit zou wel moeten gebeuren. Ook wordt aangegeven dat bewoners niet goed worden geïnformeerd.

R9: Op grond van artikel 3.28, eerste lid, van de Wet ruimtelijke ordening en artikel 3.1.1 van het Besluit ruimtelijke ordening vindt met alle betrokken bevoegde gezagen vooroverleg plaats over de ruimtelijke inpassing. In dat kader vindt ook overleg plaats met de besturen van andere betrokken gemeenten en waterschappen en met die diensten van de provincie en Rijk die betrokken zijn bij de zorg voor de ruimtelijke ordening of belast zijn met de behartiging van belangen welke in het plan in het geding zijn.

Naast de website en de informatieavonden zijn voorafgaand aan het publiceren van de startnotitie reikwijdte en detail voor windpark

Oostermoer en de samenhang met windpark De Drentse Monden, de betrokken overheden en alle personen die een zienswijze hebben ingediend op de startnotitie reikwijdte en detail voor windpark De Drentse Monden, per brief geïnformeerd over het proces. Daarnaast is er met enige regelmaat (bestuurlijk) overleg met de provincie Drenthe en de gemeenten Borger-Odoorn en Aa en Hunze waar informatie wordt verstrekt over de voortgang van het project. Voorts wordt in onder andere lokale media, wanneer er nieuwe ontwikkelingen zijn, informatie verstrekt. Inmiddels is er ook een website in de lucht waar informatie wordt verstrekt over het project. (www.drentsemondenoostermoer.nl)

Z10: In zienswijzen wordt aangegeven dat in het MER aandacht dient te worden besteed aan de interactie van de beoogde windparken met andere in het gebied aanwezige of geplande activiteiten, zowel in de provincie Drenthe als in de provincie Groningen.

R10: Interactie, interferentie en cumulatie van effecten zal in lijn met het advies van de commissie voor de m.e.r. in het MER in kaart worden gebracht.

Z11: In zienswijzen wordt gevraagd of de RCR wel van toepassing is vanwege meerdere initiatiefnemers. Wat gebeurt er als het uiteindelijk te realiseren vermogen onder de 100 MW uitkomt?

R11: De initiatieven De Drentse Monden en Oostermoer liggen in elkaars verlengde en vanuit geografische ligging, ruimtelijk en milieutechnisch perspectief is er sprake van een samenhangende ontwikkeling. Daarom is besloten om voor windpark De Drentse Monden en Oostermoer één integraal MER te maken waarbij de gecombineerde effecten van beide initiatieven in beeld worden gebracht en alternatieven te ontwikkelen die met de genoemde samenhang rekening houden. Op het moment dat er technisch gezien sprake is van een windpark beduidend onder de wettelijke grens van 100 MW is de RCR niet meer van toepassing.

Z12: In zienswijzen wordt aangegeven dat in de startnotitie windturbines met merk en type worden genoemd. Dit zou mogelijk in strijd zijn

met de Europese aanbestedingsregels die gelden voor dergelijke projecten.

R12: In de startnotitie wordt ter illustratie een merk en type (met een bandbreedte) van de turbines genoemd waarvan in het MER de milieueffecten zullen worden onderzocht. Het is de initiatiefnemer (en niet de rijksoverheid) die uiteindelijk bepaald welk merk en type windmolen wordt gekozen. Het gaat hier niet om een opdracht van een aanbestedende dienst waarbij - ingevolge de Europese regels - geen voorkeur mag worden uitgesproken voor een merk en type windmolens; de vergelijking met Europese aanbestedingsregels gaat daarom niet op. De Europese aanbestedingsregels zijn niet van toepassing. De Rijksoverheid is verantwoordelijk voor de besluitvorming in het kader van de ruimtelijke inpassing (inpassingsplan).

Z13: Verwijzend naar artikel 9b van de Elektriciteitswet 1998 wordt in zienswijzen gevraagd of er sprake is van één windpark, twee windparken of meerdere windparken c.q. productie-installaties?

R13: Er is sprake van twee initiatieven, die vallen aan te merken als één project onder de rijkscoördinatie-regeling, omdat sprake is van meerdere productie-eenheden (windturbines) die geografisch en/of technisch en/of functioneel en/of organisatorisch zodanig samenhangen dat sprake is van één productie-installatie. Dat deze productie-eenheden door meerdere exploitanten worden beheerd doet daar niet aan af.

Z14: Verwijzend naar zie artikel 9b punt 3 van de Elektriciteitswet 1998 wordt gevraagd of de initiatiefnemers gezamenlijk en/of afzonderlijk zijn aan te duiden als de producent? Waaruit blijkt dat?

R14: De initiatiefnemers zijn ieder voor zich aan te merken als een producent, omdat ieder voor zich beheerder is van een organisatorische eenheid die zich bezighoudt met het opwekken van elektriciteit door middel van een aantal windturbines.

Z15: Verwijzend naar artikel 9b punt 3 van de Elektriciteitswet 1998 wordt gevraagd op

grond waarvan het besluit is genomen om de RCR regeling van toepassing te verklaren?

R15: Er is geen besluit genomen om de RCR-regeling van toepassing te verklaren. Het van toepassing zijn van de RCR op dit project vloeit automatisch voort uit artikel 9b, eerste lid, aanhef en onder a, van de Elektriciteitswet 1998.

Z16: Initiatiefnemers die een ander windpark beogen op een locatie direct tegen het plangebied aan, vragen om hun gebied geheel te betrekken bij de opstelling van het milieueffectrapport.

R16: De initiatiefnemers van windpark De Drentse Monden en Oostermoer hebben zich verenigd en hebben een verzoek ingediend om de RCR toe te passen op de door hen gemelde initiatieven.

De initiatiefnemer die zich nu meldt maakt geen onderdeel uit van deze samenwerkende initiatiefnemers en valt daarmee ook niet binnen het onderhavige initiatief voor windpark De Drentse Monden en Oostermoer. Het initiatief voor het andere windpark kan slechts als autonome ontwikkeling in het MER worden beschouwd, voor zover het een formele status heeft.

Nut en Noodzaak windenergie

Z17: In een aantal zienswijzen wordt het belang van het beoogde windpark voor de duurzame energiedoelstelling en de klimaatverandering betwijfeld.

R17: De effecten van het beoogde windpark, waaronder de energieopbrengst, zullen in lijn met het advies van de Commissie voor de m.e.r. worden onderzocht en in het MER worden beschreven. Conform het huidige beleid is de Europese taakstelling (Richtlijn voor hernieuwbare energie) van 14% duurzame energie in 2020 leidend. Dit kabinet heeft gekozen voor een doelstelling van 14% duurzame energie in 2020 en 16% in 2023. Dit windpark zal in belangrijke mate kunnen bijdragen aan het realiseren van deze doelstelling.

De uitstoot van broeikasgassen als gevolg van de energiebehoefte kan worden beperkt door grootschalige inzet van duurzame

energiebronnen zoals windenergie op land. In het MER zal worden ingegaan op de vermeden emissies als gevolg van het windpark.

Z18: In een aantal zienswijzen wordt opgemerkt dat er naast wind ook andere (duurzame) energiebronnen zijn en dat een goede afweging tussen deze alternatieven ontbreekt. Tevens zijn er zienswijzen die opmerken dat windenergie leidt tot een verminderde efficiency van de elektriciteitsproductie elders.

R18: In het MER wordt ingegaan op het nut en de noodzaak van windenergie. Daarbij kan nu reeds in zijn algemeenheid worden aangetekend dat windenergie op land één van de meest kosteneffectieve opties is om duurzame energie op te wekken. Overigens zet de rijksoverheid in op een mix van productiemogelijkheden voor duurzame energie. Naast wind op land zijn in eerdergenoemde SDE-regeling ook subsidies opgenomen voor andere mogelijkheden om energie duurzaam op te wekken, zoals zonne-energie en biogas.

Grootschalige inzet van windenergie kan leiden tot een lager rendement van met name het bestaande grootschalige elektriciteitsproductievermogen (kolen- en gasgestookte centrales). Dit is in antwoord op een aantal recente Kamervragen ook onderkend. Daarbij is aangegeven dat dit rendementsverlies in zeer extreme situaties (bij een veel groter aandeel windenergie in de elektriciteitsvoorziening) beperkt is tot 2 – 3 %. In de praktijk zal het om een aanmerkelijk lager percentage gaan, aangezien het aandeel windenergie in de elektriciteitsvoorziening beperkt is. Het kabinet heeft aangegeven dat zij geen aanleiding ziet om haar beleid ten aanzien van windenergie op land op grond van dit effect te wijzigen.

Z19: In een aantal zienswijzen vraagt men zich af of het acceptabel is dat er subsidie voor het project wordt aangewend en of dit in verhouding staat met de opbrengsten.

R19: Het gebruik van subsidie voor de realisatie van het initiatief is geen onderwerp dat in een MER wordt behandeld. Dit aspect zal in het kader van de besluitvorming over het op

te stellen (ontwerp)inpassingsplan worden betrokken, voor zover nodig.

Z20: In een aantal zienswijzen wordt opgemerkt dat rekening moet worden gehouden met het energieverbruik en CO₂-uitstoot bij de bouw en afbraak van de turbines en dat de daadwerkelijke besparing in kaart moet worden gebracht.

R20: In het MER zal worden ingegaan op de energieproductie en de vermeden emissies ten gevolge van het initiatief, conform het advies van de commissie voor de m.e.r.. Daarbij zal ook aandacht worden besteed aan de bouw en sloopfase.

Z21: In de zienswijzen wordt verwezen naar verschillende onderzoeken, visies, studies, en beleidsstukken m.b.t. de nut en noodzaak van windenergie die in het MER meegenomen zouden moeten worden.

R21: In het MER worden de meest recente, wetenschappelijke onderzoeken, visies, studies en beleidsstukken gehanteerd, indien deze relevant zijn voor de beoordeling van de betreffende milieuaspecten.

Z22: In een aantal zienswijzen wordt opgemerkt dat voor de rechtvaardiging van een windmolenpark de energiebehoefte leidend is. Er wordt derhalve gepleit voor het in kaart brengen van de energiebehoefte in Nederland tot 2050.

R22: Voor het huidige kabinet is de doelstelling van 14% duurzame energie in 2020 leidend. Inmiddels zijn er afspraken tussen Rijk-IPO gemaakt over het realiseren van 6000 MW windenergie op land en is de Structuurvisie Windenergie op land door het kabinet vastgesteld en aan de Tweede Kamer aangeboden.

Z23: In een aantal zienswijzen wordt het windregime en de rentabiliteit van het windpark ter discussie gesteld.

R23: In het MER zal worden uitgegaan van het lokale windregime en zal worden ingegaan op de energieopbrengsten van het windpark.

Z24: In een aantal zienswijzen wordt opgemerkt dat rekening moet worden gehouden met de inzet van schaarse materialen bij het bouwen van de turbines.

R24: In het MER zal de meest actuele situatie ten aanzien van het gebruik van schaarse materialen bij de productie van windmolens worden beschreven.

Z25: Binnen het MER zou onderzocht moeten worden wat de klimaatgevolgen elders zijn als gevolg van windpark De Drentse Monden en Oostermoer.

R25: Het MER onderzoekt de gevolgen van het windpark op de nabije omgeving (studiegebied). Mogelijke klimaatgevolgen elders vallen buiten de reikwijdte van het MER.

Locatiekeuze

Z26: Een aantal insprekers is van mening dat de beoogde locatie in vergelijking met alternatieve locaties minder geschikt is voor windenergie. Daarbij worden verschillende punten naar voren gebracht, zoals het feit dat de locatie niet zo windrijk is in vergelijking met kustgebieden, er locaties zijn waar minder mensen wonen of waar minder overlast zal worden ervaren, of waar minder aantasting van de openheid van het landschap plaatsvindt. Hierbij worden soms concrete alternatieve locaties aangedragen, en wordt meer algemeen vooral gewezen op de zee en het IJsselmeer. Ook worden opmerkingen gemaakt ten aanzien van de omvang van de gebieden die vergeleken dienen te worden bij de onderbouwing van de locatiekeuze, waarbij meestal wordt aangegeven dat een vergelijking gewenst is met meerdere kleinschalige alternatieven elders. Voorts wordt gesteld dat eerst de beste locatie ontwikkeld zou moeten worden en daarna pas minder goede locaties, omdat nut en noodzaak niet afdoende is aangetoond.

R26: Voor wat betreft de locatiekeuze voor grootschalige windparken verwijzen wij u naar de Structuurvisie Windenergie op land. Verder merken wij hier nog op dat het door de initiatiefnemers beoogde windpark De Drentse Monden en Oostermoer in belangrijke mate zal kunnen bijdragen aan het realiseren van de

doelstelling duurzame energie van 14% in 2020.

In het MER worden in lijn met het advies van de commissie voor de m.e.r. de milieueffecten van de locatie van het initiatief vergeleken met de milieueffecten van alternatieve locaties. Hierbij wordt aandacht besteed aan hinder, landschap en ecologie, en komen aldus aspecten als aantal omwonenden en invloed op landschap en openheid aan de orde. Om deze vergelijking te kunnen maken verdient het de voorkeur om locaties te vergelijken die windparken van vergelijkbare omvang mogelijk kunnen maken, waarbij het kan gaan om één locatie voor een groot windpark of een aantal locaties voor een wat minder groot windpark. Een windpark groter dan 100 MW is hierbij de ondergrens. Vergelijking met veel kleinschalige locaties levert een ongelijkwaardige vergelijking op en voldoet niet aan het Rijksbeleid om te komen tot concentratiegebieden (zie de gebieden voor grootschalige windenergie zoals opgenomen in de structuurvisie).

Z27: Een aantal insprekers verzoekt rekening te houden met de gebiedsvisie windenergie die opgesteld is door de provincie Drenthe en de betrokken gemeenten. Tevens worden meer of minder concrete suggesties gedaan ten aanzien van de inrichting van het windpark, zoals aan te houden afstanden tot bewoning, grotere spreiding van windturbines over het gebied, of inperking van de schaalgrootte.

Insprekers wijzen tevens op de strijdigheid met ander beleid of de strijdigheid die bestaat tussen de agrarische bestemming van het gebied en de komst van groter windturbines die als een industriële activiteit gezien moeten worden. Ook wordt gewezen op de verschillen in windenergiebeleid in Groningen en Drenthe. Tenslotte wordt verzocht in het nulalternatief alle lokale plannen en ontwikkelingen mee te nemen.

R27: Bij het opstellen van het MER zal relevant beleid in beeld worden gebracht. Dit geldt ook voor de gebiedsvisie windenergie. Door de toenmalige Minister van Economische Zaken is toegezegd deze gebiedsvisie te betrekken bij het opstellen van het MER voor het geprojecteerde windpark. Hieraan zal inhoud worden gegeven.

Het realiseren van het windpark past niet binnen de vigerende bestemmingsplannen. Dit is ook de reden waarom, nadat in het milieueffectrapport de milieueffecten in beeld zijn gebracht, besluitvorming zal plaatsvinden of een inpassingsplan kan worden vastgesteld. Inpassingsplannen voegen zich van rechtswege in de bestaande bestemmingsplannen waardoor het planologische regime voor de in het inpassingsplan genoemde gronden gaat gelden. Het komt veelvuldig voor dat het planologisch regime voor gronden binnen gemeenten wordt gewijzigd of aangepast in verband met nieuwe voortschrijdende inzichten of gewijzigd beleid. Hierbij kan worden opgemerkt dat het planologisch beleid voor dit gebied is gewijzigd, met dien verstande dat het in beginsel geschikt wordt geacht voor het plaatsen van grootschalige windenergie.

Economische effecten

Z28: In de zienswijzen wordt door veel insprekers betoogd dat naast onderzoek naar de milieueffecten tevens een (sociaal) economische effect rapportage (SEER of EER) moet worden uitgevoerd. Hierin dient aandacht te worden besteed aan planschade, waardedaling van woningen, imagoschade en de effecten op de toeristische sector in het plangebied en de omgeving. Gevreesd wordt dat er een afname van toerisme en bestedingen door toeristen en werkgelegenheid zal optreden als gevolg van het windpark. Ook wordt gevreesd voor mogelijk verlies van banen bij Astron-LOFAR, wanneer turbines de functionaliteit van deze installatie schaden. Tevens wordt door enkele insprekers gewezen op de mogelijke daling van de WOZ waarde en de gevolgen daarvan op de inkomsten en begroting van gemeenten en waterschappen.

Tot slot wordt aangegeven dat mogelijke beperkingen voor economische ontwikkeling in de toekomst, zoals potentiële nieuwe onderzoeksgebieden voor LOFAR en mogelijkheden voor biologische landbouw, moeten worden onderzocht

R28: De Wet milieubeheer omschrijft de vereisten en onderdelen van een milieueffectrapport.

Daarnaast heeft de commissie voor de m.e.r. een aanvullend advies (richtlijnadvies) gegeven omtrent de te onderzoeken punten. Een zogenaamde SEER of EER maakt hier geen onderdeel van uit, aangezien dit geen milieugevolg is als bedoeld in de wet en valt buiten de reikwijdte van het MER. Wel zal een beschrijving worden gemaakt van mogelijke effecten op inkomen en werkgelegenheid, voor zover relevant, waarbij tevens zal worden gekeken naar de toeristische sector in het gebied en Astron-LOFAR (zie ook paragraaf over LOFAR). Hierbij wordt niet ingegaan op toekomstige, nog niet ontwikkelde of nog niet vergunde activiteiten.

Op grond van hoofdstuk 6, afdeling 6.1, van de Wet ruimtelijke ordening kan er op aanvraag planschadevergoeding worden toegekend voor zover de schade redelijkerwijs niet voor rekening van de aanvrager van de tegemoetkoming van de schade behoort te blijven en voor zover de tegemoetkoming niet voldoende anderszins is verzekerd. Er is derhalve een wettelijke regeling die erin voorziet dat planschade voor vergoeding in aanmerking komt mits wordt voldaan aan de wettelijke criteria. Mogelijke schade die reeds bij de voorbereiding van het plan optreedt komt pas voor vergoeding in aanmerking nadat het plan (onherroepelijk) is vastgesteld, omdat de schade op dat moment pas als definitief kan worden aangemerkt. Verder kan nog worden opgemerkt dat in het inpassingsplan aandacht zal worden besteed aan de uitvoerbaarheid van het project, waarbij planschade die voor rekening van de initiatiefnemer komt wordt betrokken.

Z29: Veel zienswijzen wijzen op mogelijke sociale ontwrichting, krimp en verpaupering als gevolg van het windpark. Zij vragen om een demografisch onderzoek om dit effect te bepalen. Tevens wordt gewezen op mogelijke effecten op het toekomstige welstandsbeleid ten aanzien van grootschalige industriële ontwikkelingen in het gebied.

R29: De Wet milieubeheer omschrijft de vereisten onderdelen van een milieueffectrapport. Daarnaast heeft de commissie voor de m.e.r. een aanvullend advies (richtlijnadvies) gegeven omtrent de te onderzoeken punten. Het uitvoeren van een

demografisch onderzoek, evenals het bepalen van effectiviteit van toekomstig beleid, valt niet binnen de reikwijdte van het MER.

Z30: In het kader van het MER dient onderzoek plaats te vinden naar de capaciteit van het elektriciteitsnetwerk in het gebied en de kosten van uitbreiding hiervan.

R30: Onderdeel van het MER is een onderzoek naar de mogelijke netaansluiting van het windpark, inclusief het benodigde kabeltracé naar een aansluitpunt.

Leefomgeving

Z31: In veel zienswijzen wordt ingegaan op het door de windmolens geproduceerde geluid. Daarbij wordt voor wat betreft het in kaart brengen van de geluidseffecten aandacht gevraagd voor de volgende aspecten:

- a. Houdt rekening met de overwegende windrichting in het gebied.
- b. Houdt rekening met cumulatie met andere in het gebied aanwezige geluidsbronnen.
- c. Maak duidelijk welk akoestische berekeningen worden gehanteerd.
- d. Maak onderscheid tussen dag en nacht.
- e. Houdt rekening met de clustering van windmolens in de verschillende parken (deel De Drentse Monden en deel Oostermoer).
- f. Onderzoek ook het door windmolens geproduceerde laagfrequente geluid.
- g. Houdt rekening met het geluid als gevolg van de geplande verbreding van de N33.
- h. Houdt rekening met het verschil in windsnelheid laag bij de grond en op de ashoogte van de windmolens.
- i. Houdt rekening met het "impuls"-karakter van door windmolens geproduceerd geluid.

R31: In het MER wordt het geluidseffect van een aantal verschillende opstellingsvarianten in kaart gebracht. Daarbij wordt het advies van de commissie voor de m.e.r. integraal overgenomen. Conform dat advies zal in het MER de gecumuleerde geluidbelasting op de omgeving t.g.v. windturbines worden gepresenteerd. Daarbij zal de geplande verbreding van de N33 ook cumulatief in beschouwing worden genomen.

In het MER zal worden uitgegaan van de in de wet- en regelgeving vastgelegde kaders en

normen. Dat betekent dat voor de berekening van de geluidsbelasting de normen Lden en Lnight zullen worden gehanteerd. Ook dit is in lijn met het advies van de commissie voor de m.e.r. Bij het geluidsonderzoek zal conform de in de wet- en regelgeving vastgelegde normen onderscheid worden gemaakt tussen dag en nacht. Bij het bepalen van de geluidsbelasting zal rekening worden gehouden met het effect van een cluster van meerdere windmolens.

In de wet- en regelgeving is voor windmolens een specifieke norm vastgesteld. Bij het vaststellen van de deze norm is rekening gehouden met de karakteristieken van het geluid van windmolens, omdat belevingsonderzoek aan proefpersonen is gebruikt. De norm bevat geen aparte of specifieke berekening van laagfrequent geluid. Bij de vaststelling van de normhoogte is hiermee via de integrale geluidbeleving rekening gehouden.

Conform het advies van de commissie voor de m.e.r. zullen, ondanks voorgaande overwegingen, in het MER berekeningen ten aanzien van laagfrequent geluid worden uitgevoerd. In het MER zal in kwalitatieve, en waar mogelijk in kwantitatieve, zin aandacht worden besteed aan het aspect laagfrequent geluid in relatie tot windmolens.

In de wettelijke normen voor windmolens is al rekening gehouden met het verschil in windsnelheid laag bij de grond en op de ashoogte van de windmolens. Omdat deze normen als basis voor de berekeningen in het MER worden gehanteerd wordt dit element automatisch meegenomen.

Ook ten aanzien van het in de zienswijzen benoemde "impuls"-karakter van door windmolens geproduceerd geluid wordt opgemerkt dat de in het MER te hanteren geluidsnorm specifiek is opgesteld voor windmolens en dus rekening houdt met het karakteristieke geluid van windmolens. Conform het advies van de commissie voor de m.e.r. zullen mitigerende maatregelen als niet aan de wettelijke eisen wordt voldaan en mogelijkheden om de hinder verder te beperken (ook buiten de wettelijke normen) in kaart worden gebracht.

Z32: In veel zienswijzen wordt ingegaan op de door de windmolens geproduceerde

slagschaduw. Daarbij worden voor wat betreft het in kaart brengen van deze effecten de volgende punten naar voren gebracht:

- a. Doe onderzoek naar de te verwachten slagschaduw per woning op molen niveau en cumulatief gestaffeld op windparkniveau.
- b. Houdt rekening met de hoogte van de molens in de verschillende opstellingsvarianten.
- c. Neem ook woningen mee die op grotere afstand zijn gelegen.
- d. Breng slagschaduwbeperkende maatregelen in kaart (mitigerende maatregelen).
- e. Geef aan of ook tijdens volle maan sprake is van slagschaduw.
- f. besteed aandacht aan effecten van slagschaduw op het verkeer.
- g. Houdt ook rekening met zonnstanden, ook onder de 5°.

R32: In het MER worden de effecten van slagschaduw van een aantal verschillende opstellingsvarianten in kaart gebracht. Daarbij wordt het advies van de commissie voor de m.e.r. integraal overgenomen. In lijn met dit advies zullen de contouren voor slagschaduw van alle windturbines gezamenlijk in kaart worden gebracht. Bij de berekening van de slagschaduweffecten zal worden aangesloten bij de bestaande wettelijke normen voor slagschaduw. Daarbij wordt de cumulatieve belasting van het gehele windpark op gevoelige objecten bepaald (met name woningen).

In het MER zal worden gezien of, en zo ja in hoeverre, effecten van slagschaduw op het verkeer relevant zijn. Woningen en andere gevoelige objecten worden meegenomen in het MER-onderzoek voor zover relevante slagschaduw optreedt. Conform het advies van de commissie voor de m.e.r. zullen zo nodig mitigerende maatregelen worden toegepast om aan de wettelijke eisen te voldaan. Zo kunnen molens bijvoorbeeld worden uitgerust met een stilstand voorziening.

Nachtelijke slagschaduw, ook tijdens situaties met een volle maan, worden vanwege de geringe lichtsterkte, als niet relevant beschouwd en zullen niet in het MER onderzocht worden. De berekeningen van slagschaduw zullen, conform de vereisten zoals gesteld in het Activiteitenbesluit, worden uitgevoerd. Hierbij wordt een zonnestand van minder dan 5° als niet relevant beschouwd,

aangezien het licht zeer diffuus is en de zon veelal aan het zicht onttrokken zal zijn vanwege aanwezige beplanting en bebouwing.

Z33: Enkele zienswijzen gaan in op mogelijke hinderlijke lichtschittering/reflectie van de zon op de turbinebladen.

R33: In het Activiteitenbesluit is opgenomen dat windturbinebladen voorzien dienen te zijn van een anti-reflecterende coating. Deze voorwaarde wordt afdoende geacht om de kans op lichtschittering te marginaliseren. In het MER zullen geen effecten worden onderzocht.

Z34: In veel zienswijzen wordt aandacht gevraagd voor de mogelijke gezondheidsrisico's van windmolens. Daarbij wordt met name ingegaan op de gevolgen die geluid, slagschaduw en het constante uitzicht op de molens hebben op de gezondheid. In een enkele zienswijze wordt daarbij specifiek aandacht gevraagd voor verstoring van de ontwikkeling van kinderen en voor gevolgen van windmolens voor de geestelijke gezondheid.

R34: Bij het aspect gezondheid zijn vooral de elementen geluid en slagschaduw relevant voor het MER. Ten aanzien van deze elementen zijn wettelijke normen vastgesteld. Bij het vaststellen van deze normen hebben de gezondheidsrisico's van geluid en slagschaduw een belangrijke rol gespeeld. Daarbij is rekening gehouden met de specifieke karakteristieken van windturbines. In het MER zal het beoogde windpark aan deze normen worden getoetst en tevens zullen mogelijkheden in kaart worden gebracht om onder deze normen te blijven. Daarmee worden de twee factoren die het meest bepalend zijn voor de gezondheid in het MER op voldoende wijze in kaart gebracht. Zoals gesteld bij R31 zal daarnaast in het MER in kwalitatieve, en waar mogelijk in kwantitatieve, zin aandacht worden besteed aan het aspect laagfrequent geluid in relatie tot windmolens. Het aantal (ernstig) gehinderden als gevolg van geluid zal in het MER inzichtelijk worden gemaakt, ook buiten de wettelijke norm. Op basis van literatuuronderzoek zal beschreven worden of effecten op de volksgezondheid als gevolg van geluid verwacht kunnen worden. Hierbij zal zowel gebruik worden gemaakt van

de bestaande onderzoeken van RIVM en TNO als van de laatste stand van zaken in de (internationale) wetenschappelijke literatuur. Verder zal er in het MER kwalitatief en waar mogelijk kwantitatief worden ingegaan op het door de commissie voor de m.e.r. aangehaalde briefrapport "Windturbines: invloed op beleving en gezondheid van omwonenden". Andere gesuggereerde gezondheidsrisico's, zoals verstoring van de ontwikkeling van kinderen en de geestelijke gezondheid, zullen in het MER niet worden meegenomen. Het gaat daarbij veelal om niet direct aantoonbare, niet kwantificeerbare en niet toetsbare effecten.

Z35: In een aantal zienswijzen wordt aandacht gevraagd voor de hinder door de verlichting van windmolens. Daarbij wordt specifiek het knippereffect van de lampen genoemd, welke zou worden versterkt door de draaiende rotorbladen. Ook wordt gevraagd het effect van de verlichting in kaart te brengen.

R35: In het MER zal worden onderzocht in welke mate verlichting aan of op de turbines vereist is en welke effecten dit heeft ten aanzien van lichthinder en duisternis. Daarbij zal het beschreven knippereffect worden meegenomen. Indien mitigerende maatregelen beschikbaar en nodig zijn zullen deze in beeld worden gebracht.

Z36: Een aantal insprekers willen in het MER de effecten van door windmolens veroorzaakte bodemtrillingen in kaart gebracht zien.

R36: Het is bekend dat bij windmolens alleen zeer lokaal trillingen in de ondergrond optreden. Deze trillingen zullen in het MER in beeld worden gebracht indien de turbines zich in de directe nabijheid van trillingsgevoelige objecten bevinden. Vooralsnog wordt dit echter niet verwacht aangezien op grond van andere overwegingen (zoals geluid, veiligheid), in principe dermate grote afstanden dienen te worden aangehouden dat geen relevante trillingsniveaus optreden bij trillingsgevoelige objecten.

Z37: In zienswijzen wordt aandacht gevraagd in het MER naar de effecten van het windpark op de belevingswaarde en het woongenot.

R37: Conform het advies van de commissie voor de m.e.r. zal het landschappelijke effect van het windpark in het MER in kaart worden gebracht. Voor zover belevingswaarde en woongenot daarmee samenhangen wordt daar in het MER aandacht aan besteed. Verder dan dit zal in het MER niet worden gegaan omdat belevingswaarde en woongenot subjectieve en persoonsgebonden factoren zijn, waarvoor geen toetsbare normen of regels zijn vastgelegd.

Z38: In zienswijzen wordt onderzoek gevraagd naar het zogenoemde windturbinesyndroom.

R38: Aan dit specifieke onderwerp zal in het MER geen aandacht worden besteed. Het windturbinesyndroom wordt benoemd in een Amerikaans onderzoek van de arts N. Pierpont. Het onderzoek is verricht bij het relatief kleine aantal van 38 personen, die bovendien allemaal reeds gezondheidsklachten hadden. Gelet op deze omstandigheden kunnen geen algemene conclusies aan dit onderzoek worden verbonden en wordt het niet noodzakelijk geacht om aan deze specifieke factor naast het geluid- en slagschaduwonderzoek dat wel in het kader van het MER wordt uitgevoerd aandacht te besteden. Deze benadering wordt ondersteund door een recente uitspraak van de Raad van State betreffende een (gepland) windpark in de Noordoostpolder (zaaknummer 201100875/1/R2 onder het kopje - Gezondheidseffecten -).

Z39: In een enkele zienswijze wordt gevraagd om de in de concept notitie reikwijdte en detail opgenomen stelling te onderbouwen dat elektromagnetische straling verwaarloosbaar is.

R39: In de vorm van een literatuuronderzoek zal in het MER beschouwd worden of effecten van elektromagnetische velden op de omgeving verwacht kunnen worden. Hierbij zullen zowel de windturbines als (kabel) aansluitingen betrokken worden. Conform het advies van de commissie m.e.r. zal de 0,4 µT contour van de hoogspanningsverbinding behorende bij het windpark, in beeld worden gebracht.

Natuur

Z40: In veel zienswijzen wordt aandacht gevraagd voor effecten op de natuur. Daarbij

wordt met name in gegaan op effecten op vogels en vleermuizen, maar ook een groot aantal andere soorten wordt benoemd. Tevens wordt gewezen op de mogelijke effecten op de EHS en al dan niet beschermde natuurgebieden.

R40: De commissie voor de m.e.r. besteedt in paragraaf 5.4 van haar advies aandacht aan het aspect natuur, waarbij vogels en vleermuizen expliciet worden genoemd. In het MER zullen de effecten op de natuur in lijn met het advies van de commissie voor de m.e.r. in kaart worden gebracht, waarbij aandacht zal worden besteed aan de aanleg-, exploitatie- en sloopfase van het windpark. In dit onderzoek zal ook gekeken worden naar de gevolgen voor overige diersoorten.

Met de commissie voor de m.e.r. merken wij op dat er in de directe omgeving van het plangebied geen Natura-2000 en Beschermde Natuurmonumenten liggen. Er liggen wel enkele gebieden die deel uitmaken van de Ecologische Hoofdstructuur. In navolging van het advies van de commissie voor de m.e.r. zullen de beschermde gebieden in de bredere omgeving in het MER op een overzichtkaart worden aangegeven. Daarbij zal in het MER worden nagegaan of er via externe werking toch gevolgen voor de te behouden natuurwaarden in deze gebieden kunnen zijn. Indien blijkt dat gevolgen voor de instandhoudingsdoelstellingen van Natura-2000-gebieden op voorhand niet uit te sluiten zijn zal in het MER een passende beoordeling worden gemaakt.

Z41: In een enkele zienswijze wordt aandacht gevraagd voor de effecten van windmolens op het lokale klimaat (windsnelheid, neerslag en dergelijke).

R41: Het Institute for Meteorology and Climate Research te Karlsruhe heeft het verschijnsel waar de inspreker naar verwijst (effecten op lokale klimaat), onderzocht. Het betreft volgens dit instituut een vooralsnog éénmalig voorval van mistvorming in het zog van turbines bij het Horns Rev windpark voor de kust van Denemarken. De situatie is niet alleen uniek qua klimatologische omstandigheden maar ook qua ligging in open zee op afstand van de kust en derhalve niet vergelijkbaar met Drenthe.

Daarnaast zijn geen situaties bekend waarin windturbines tot een verandering van de weersgesteldheid in een specifiek gebied hebben geleid. Referenties ontbreken om dergelijke effecten en de mate van invloed op mens natuur en milieu te vermoeden. De 'gevolgen op het lokale klimaat' valt daarom buiten de reikwijdte van de te onderzoeken milieueffecten in het MER.

Z42: Enkele insprekers vragen aandacht voor de gevolgen voor gedomesticeerde dieren zoals koeien, geiten, paarden, kippen etc. en huisdieren zoals honden, katten en parkieten. Ook wordt aandacht gevraagd voor effecten voor de duivensport, op het houden van bijen en voor effecten op een privaat vogelpark.

R42: In het MER zal worden getoetst aan de Flora- en faunawet en de Natuurbeschermingswet ten aanzien van effecten op flora en fauna. Gedomesticeerde dieren vallen daar niet onder. Het MER zal hier dan ook niet nader op ingaan.

Landschap en cultuurhistorische kenmerken

Z43: Er wordt belang gehecht aan een Cultuurhistorisch Effect Rapportage (CHER) waarin de effecten op de cultuurhistorische waarden in het gebied, inclusief de mogelijke status van Wereld erfgoed worden onderzocht.

R43: In het MER wordt aangegeven of te verwachten is dat er archeologische en cultuurhistorische waarden in het gebied aanwezig zijn en welke maatregelen genomen kunnen worden om eventuele waarden te beschermen. Invloed op het mogelijk verkrijgen van status van werelderfgoed is geen onderwerp dat binnen de reikwijdte van het MER valt.

Z44: Veel zienswijzen gaan in op de aantasting van het beschermde dorpsgezicht Annerveenschekanaal en Eexterveenschekanaal, ondanks dat de turbines buiten de in het bestemmingsplan aangegeven begrenzing zijn gepland. Ook het effect op het Groningse Kiel-Windweer dient onderzocht te worden.

R44: In het bestemmingsplan Kanaaldorpen (2011) wordt de beschermde status van de beschermde dorpsgezichten Annerveenschekanaal en Eexterveenschekanaal weergegeven. Het geplande windpark valt in principe buiten de begrenzing van deze beschermde status. Wel zal de zichtbaarheid vanuit deze dorpsgezichten op de geplande turbines inzichtelijk worden gemaakt door middel van visualisaties en zullen de effecten worden beschreven. Hetzelfde geldt voor het beschermd dorpsgezicht Kielwindweer. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) zal als wettelijk adviseur worden betrokken bij dit deel van het MER onderzoek.

Z45: In veel zienswijzen wordt gewezen op de effecten op het open karakter van het landschap, op de karakteristieke lintbebouwing en op de sfeer en beleving van het gebied.

R45: In het MER zal in het landschappelijke onderzoek aandacht worden besteed aan de karakteristieke eigenschappen van het Drentse Monden en Oostermoer gebied. Middels visualisaties en eventueel viewsheds wordt de zichtbaarheid van het windpark en daarmee de invloed op het open karakter, het zicht op de lintbebouwing en het effect op de beleving van het gebied inzichtelijk gemaakt.

Z46: In het MER moet duidelijk worden aangegeven welke criteria ten grondslag liggen aan de beoordeling van de effecten op het landschap.

R46: In het MER zal worden gewerkt met verschillende deelaspecten om inzichtelijk te maken wat de effecten van een windpark op het landschap zullen zijn. In het MER worden de toetsingscriteria nader gedefinieerd.

Z47: De zichtbaarheid van de alternatieven dienen onder verschillende omstandigheden (weer, dag/nacht, afstand) in kaart te worden gebracht, waarbij tevens de eigenschappen van de turbines in acht moeten worden genomen. Hiertoe dient een 3D-visualisatie te worden gemaakt.

R47: In de vorm van visualisaties en viewsheds zal de zichtbaarheid van het windpark inzichtelijk worden gemaakt. Dit zal gebeuren vanaf verschillende plekken, op

verschillende afstanden. Tevens is er een 3D-animatie van het windpark ontwikkeld.

Z48: In verschillende lokale, provinciale en nationale (beleids)documenten en onderzoeken wordt grote waarde gehecht aan het landschap in De Drentse Monden en Oostermoer en worden visies gegeven over hoe met dergelijke gebieden om te gaan. Hoe wordt met deze documenten omgegaan?

R48: In het MER worden alle relevante beleidsstukken in beeld gebracht, indien deze relevant zijn voor de beoordeling van de betreffende milieuaspecten.

Z49: Er dient in het MER duidelijk gemaakt te worden hoe de landschappelijke inpassing van het windpark tot stand komt en welke uitgangspunten worden gehanteerd. Speciale aandacht wordt gevraagd voor het deelgebied Grevelingen, vanwege de 'smalheid' van het gebied.

R49: In het MER wordt een hoofdstuk gewijd aan de alternatieven die in het rapport worden onderzocht. In dit hoofdstuk wordt in hoofdlijnen weergegeven hoe deze alternatieven tot stand zijn gekomen en welke uitgangspunten hieraan ten grondslag liggen. Het gebied Grevelingen wordt zoveel mogelijk in samenhang met de andere gebieden in het plangebied ingepast. Vanzelfsprekend wordt rekening gehouden met afstanden tot gevoelige objecten en het effect op het landschap. Dit geldt overigens voor het gehele windenergieproject.

Z50: Het MER dient een aanvullend onderzoek te bevatten naar de landschappelijke gevolgen voor nabijgelegen (natuur)gebieden als de Hondsrug en Torenveen, alsmede de invloed op geomorfologische (aardkundige) aspecten in het plangebied.

R50: Het studiegebied zal zich niet beperken tot enkel het plangebied. Ook vanuit omliggende gebieden zoals de Hondsrug en Torenveen zal het windpark middels visualisaties inzichtelijk worden gemaakt. Tevens wordt in het MER aandacht besteed aan aardkundige aspecten (bodem).

Z51: In het MER dient aandacht te worden besteed aan de cumulatie met andere aanwezige elementen zoals grote stallen, mestvergieters en de N33.

R51: In het MER wordt met visualisaties vanuit verschillende locaties inzichtelijk gemaakt wat het zicht op het windpark zal zijn. Waar relevant wordt tevens de interferentie met reeds aanwezige landschapselementen meegenomen.

Z52: In het MER moet een duidelijke en door de bevolking gedragen visie worden opgenomen die omwonenden aangeeft op welke wijze de ontwikkeling van grootschalige windparken past binnen de huidige dorpsvisie en bestemmingsplannen.

R52: Een dergelijke visie valt buiten de scope van het milieueffectrapport. Het MER heeft tot doel milieu-informatie in beeld te brengen ten behoeve van de besluitvorming voor het inpassingsplan.

Veiligheid

Z53: In verschillende zienswijzen wordt gevraagd onderzoek te doen naar de effecten op de (recreatieve) luchtvaart, waaronder luchtballonnen, ultralichtvliegers, zweefvliegers en andere recreatieve vormen van luchtvaart welke plaatsvindt vanaf de nabijgelegen recreatieve vliegvelden Vledderveen en zweefvliegveld Veendam. Tevens wijzen enkele zienswijzen op mogelijke verstoring van radiografisch bestuurbare vliegtuigjes. Daarnaast wordt gewezen op mogelijke effecten op de traumahelicopter van het UMC Groningen en de aanvliegeroute en radarpost van het uit te breiden vliegveld Eelde.

R53: Zoals opgenomen in de startnotitie zal in het MER worden onderzocht of en welke effecten mogelijk optreden op luchtvaart, zowel op recreatief, medisch (traumahelicopter) als op commercieel luchtvaart verkeer.

Z54: Indieners vragen om onderzoek naar de effecten van de plaatsing van windturbines op de verkeersveiligheid in het gebied, zowel tijdens de exploitatiefase, als tijdens de bouwphase (groot transport). Hierbij wordt tevens gewezen op de risico's van ijsafslag

tijdens de exploitatiefase. Voorts geven enkele indieners van zienswijzen aan dat zij vrezen voor de bereikbaarheid van het gebied wanneer de turbines worden gebouwd.

R54: Het MER zal ingaan op de effecten op de verkeersveiligheid in zowel de bouwphase als de exploitatiefase. Hierin zullen ook de effecten van transportbewegingen worden beschouwd in beide fasen en zullen de mogelijke effecten van ijsworp worden onderzocht.

Z55: Veel insprekers geven aan dat onderzoek moet worden gedaan naar de effecten van windturbines op de aanwezige hogedruk (aardgas)leidingen in het gebied. Tevens geven enkele insprekers aan dat onderzoek moet worden gedaan naar mogelijke effecten op aanwezige hoogspanningsverbinding van TenneT en op de externe veiligheidssituatie van Avebe en andere risicobronnen in de omgeving (vergiftigingstanks).

R55: In het MER zal een beschrijving worden gemaakt van de effecten op de externe veiligheidssituatie in het gebied, waarbij relevante inrichtingen en installaties worden beschouwd van de NAM, Gasunie en anderen. Dit onderzoek zal zoveel mogelijk in samenspraak met genoemde partijen worden uitgevoerd. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het Handboek Risicozonering windturbines.

Z56: Enkele insprekers wijzen op mogelijke verstoring van radio, televisie en mobiele telefonie signalen door de plaatsing van windturbines en hoogspanningsinfrastructuur.

R56: In het MER zal worden ingegaan op deze aspecten voor zover relevant voor het bepalen van de milieueffecten.

Astron / LOFAR

Z57: In zienswijzen wordt verwezen naar de criteria van de provincie Drenthe in de Omgevingsvisie 2010 ten aanzien van LOFAR (in casu windmolens worden in LOFAR-zone I uitgesloten en mogen in LOFAR zone II het LOFAR project niet hinderen). Gesteld wordt dat van rijkszijde geen voorbehoud is gemaakt bij de vaststelling van de Omgevingsvisie ten aanzien van dit punt. Voorts wordt gesteld dat er geen verstoring van windmolens op LOFAR

mag plaatsvinden c.q. dient te worden uitgesloten.

Er wordt gevraagd om bij het in beeld brengen van zowel de locatie alternatieven als de inrichtingsalternatieven de effecten van windmolens op LOFAR in beeld te brengen, inclusief de cumulatie van de ontwikkelingen (voorgenomen windpark) en de gevolgen hiervan voor de afzonderlijke LOFAR stations en voor LOFAR als totaal. Voorts wordt gevraagd om alle huidige activiteiten van LOFAR en ook toekomstige mogelijkheden hierbij te betrekken en in kaart te brengen.

Daarnaast wordt gevraagd om een alternatief te onderzoeken waarbij geen windmolens in de LOFAR zone II worden geplaatst/ LOFAR zone II wordt gevrijwaard van windmolens (windpark De Drentse Monden) en een alternatief te onderzoeken waarbij de 2 km zone rondom het *remote* station bij Oud-Annervveen en Kiel-Windeweer is vrijgehouden van windmolens (windpark Oostermoer).

Ook wordt gevraagd een kaart op te nemen, waarop de locatie van de voorgenomen windparken de plaatsingsgebieden en de LOFAR zones I en II alsmede de 2 km zone rond het station in Oud - Annervveen Kiel-Windeweer getoond worden (windpark Oostermoer).

R57: Het plangebied voor initiatief De Drentse Monden is niet gelegen in LOFAR zone I en deels gelegen in LOFAR zone II. Het plangebied voor initiatief Oostermoer is niet gelegen in de LOFAR zones I en II.

De provinciale Omgevingsverordening sluit windmolens uit in Zone I en stelt eisen aan activiteiten in zone II. Zo moet in zone II onder andere overleg plaatsvinden met Astron, teneinde te voorkomen dat het LOFAR-onderzoek wordt gehinderd.

In het kader van het MER zal een onafhankelijk onderzoek worden verricht naar de vraag of en in welke mate beïnvloeding van de voorgenomen windmolens op LOFAR optreedt. Er zal voorts worden bezien of en zo ja in welke mate beïnvloeding optreedt en in hoeverre er mogelijkheden zijn om mogelijke negatieve invloeden uit te filteren, te voorkomen of anderszins te mitigeren. Hierbij worden nog

niet ontwikkelde mogelijkheden van LOFAR buiten beschouwing gelaten.

Z58: In zienswijzen wordt verwezen naar de concept notitie reikwijdte en detail windpark De Drentse Monden. Gesteld wordt dat LOFAR niet alleen een astronomisch instrument is. Voorts wordt aangegeven dat er bij de toekenning van de Bsik subsidie voor de Nederlandse regering van belang was dat ook andere kennis- en wetenschapsgebieden een belangrijke rol zouden spelen. Twee van die wetenschapsgebieden zijn infrageluid en seismologie. Daarvoor zijn in het centrale LOFAR gebied en op diverse buitenstations rond het voorgenomen windpark infrageluid en seismische sensoren geplaatst door het KNMI, TU Delft en TNO (allen LOFAR partners). Voor het seismische gedeelte wordt de diepe ondergrond onderzocht. Aan de noordkant van het windpark Oostermoer bevindt zich naast een antenneveld een ondergrondse opstelling voor geofysisch onderzoek (LOFAR-GEO kruis). Er wordt gesteld dat de trillingen die door windmolens worden veroorzaakt in de bodem, de waarnemingen van het Annervveen array ernstig verstoren.

Er wordt gevraagd om de gevolgen van de windparken op deze niet astronomische toepassingen in het kader van het MER in beeld te brengen. Daarbij dient ook de niet astronomische LOFAR toepassing op het gebied van Infra-geluid meegenomen te worden.

R58: In het kader van het MER zal onderzoek naar gevolgen van windmolens op de radiotelescoop (LOFAR) worden uitgevoerd, al is hier in feite geen sprake van een milieueffect. Geen afzonderlijk onderzoek zal worden uitgevoerd naar de mogelijke effecten op de niet astronomische waarnemingsinstallaties van Astron en partners (infrason en seismisch onderzoek), aangezien dit geen milieueffecten zijn. In het kader van het vaststellen van het inpassingsplan zal naar verwachting wel worden gekeken naar overige belangen in het gebied, waarbij mogelijk ook deze potentiële verstoringen aan de orde komen.

Z59: In zienswijzen wordt gevraagd om de effecten van hoogspanningsverbindingen en-

stations op LOFAR in beeld te brengen, omdat dit potentiële storingsbronnen kunnen zijn.

R59: Voor zover gerelateerd aan de windparken, zal dit aspect in het MER worden beschouwd.

Z60: In zienswijzen wordt gevraagd correcte informatie over LOFAR op te nemen, namelijk LOFAR is gereed, er staan 20 antennestations in plaats van 18, de omvang per antennestations is foutief opgenomen, LOFAR stations zijn ook gebouwd in DE, SE, GB en FR over een gebied groter dan 100 km.

R60: In de definitieve notitie reikwijdte en detail zal worden uitgegaan van de feiten en cijfers zoals die op dat moment bekend zijn. Eventuele onjuistheden uit de conceptnotitie zijn gecorrigeerd.

Z61: In zienswijzen wordt verwezen naar de concept notitie reikwijdte en detail (p. 24) van windpark Oostermoer en de samenhang met windpark De Drentse Monden. Er wordt gesteld dat onder de kop "beïnvloeding van LOFAR" een onzorgvuldigheid wordt genoemd: overleg over mogelijke storing is niet alleen gewenst zoals genoemd in deze notitie maar is vereist en geboden.

R61: In het kader van het MER zal onafhankelijk onderzoek worden verricht naar de mogelijke beïnvloeding van windmolens op

LOFAR. Bij dit onderzoek wordt Astron/ LOFAR betrokken.

Overige punten

Z62: In een aantal zienswijzen wordt aandacht gevraagd voor de effecten van het windpark op de stabiliteit van het lokale elektriciteitsnet en de lokale elektriciteitsvoorziening.

R62: In het MER zullen deze aspecten worden belicht en indien relevant zullen de effecten in kaart worden gebracht.

Z63: In een enkele zienswijze wordt twijfel uitgesproken over de haalbaarheid van de businesscase van de initiatiefnemer en wordt in dat kader de vraag opgeworpen waarom bewoners worden geconfronteerd met plannen die op dit moment niet haalbaar zijn.

R63: Onderzoek naar de businesscase van de initiatiefnemer hoort niet thuis in een MER en zal derhalve niet in het MER worden meegenomen. Bij de uiteindelijke besluitvorming over het inpassingsplan zal - in het kader van de uitvoerbaarheid - de (economische) haalbaarheid van het project wel worden meegenomen. Daarbij kan nu al worden aangetekend dat veruit de grootste kostenpost in de businesscase de investeringskosten voor de te plaatsen windturbines betreft. Deze kunnen redelijk goed worden geschat en dat levert op voorhand geen onhaalbaar beeld op.

Zienswijzen en reacties van Bestuursorganen

Gemeente Stadskanaal

Z1: Welke invloed heeft het windpark op het woonklimaat langs de kernen van Stadskanaal en Musselkanaal. Hierbij wordt mede aandacht gevraagd voor de invloed van het windpark op sociaal economische en sociaal culturele ontwikkelingen, zoals de verkoopbaarheid van huizen, prijsontwikkeling onroerend goed, leegstand, bevolkingsontwikkeling en draagvlak algemene voorzieningen, ontwikkeling van het MKB en toerisme. Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de 3x3 matrix. Maak tevens een inschatting van de te verwachten planschade en financiële compensatie.

R1: De Wet milieubeheer omschrijft de vereisten en onderdelen van een milieueffectrapport. Daarnaast heeft de commissie voor de m.e.r. een advies (richtlijnadvies) gegeven omtrent de te onderzoeken punten. Het onderzoeken van mogelijke economische en sociaal-culturele effecten maakt hier geen onderdeel van uit. Aangezien dit geen milieugevolg is als bedoeld in de wet, valt dit buiten de reikwijdte van het MER. Wel zal een beschrijving worden gemaakt van mogelijke effecten op inkomen en werkgelegenheid, voor zover relevant, waarbij tevens zal worden gekeken naar de toeristische sector in het gebied. Hierbij wordt niet ingegaan op toekomstige, nog niet ontwikkelde of nog niet vergunde activiteiten.

Ten aanzien van planschade kan op grond van hoofdstuk 6, afdeling 6.1, van de Wet ruimtelijke ordening er op aanvraag planschadevergoeding worden toegekend voor zover de schade redelijkerwijs niet voor rekening van de aanvrager van de tegemoetkoming van de schade behoort te blijven en voor zover de tegemoetkoming niet voldoende anderszins is verzekerd. Er is derhalve een wettelijke voorziening die erin voorziet dat planschade voor vergoeding in aanmerking kan komen, mits wordt voldaan aan de wettelijke criteria. Mogelijke schade die reeds bij de voorbereiding van het plan optreedt komt pas voor vergoeding in aanmerking nadat het plan (onherroepelijk) is vastgesteld, omdat de schade op dat moment

pas als definitief kan worden aangemerkt. Verder kan nog worden opgemerkt dat in de besluitvorming in het kader van het inpassingsplan aandacht zal worden besteed aan de uitvoerbaarheid van het project, waarbij planschade die voor rekening van de initiatiefnemer komt wordt betrokken. Hiervan zal dan ook een inschatting worden gemaakt.

Z2: Met welke ontwerpuitgangspunten voor het windpark kan een goede kwaliteit van het nieuwe landschap worden bereikt? Hierbij dient aandacht te worden besteed aan de invloed op het bestaande landschap, de gevolgen voor de kwaliteit van het verstedelijkte gebied met directe ligging aan het grootschalige open landschap en de mogelijke barrière die het windpark zou kunnen vormen tussen de Hondsrug en Westerwolde.

R2: In het MER zal in het landschappelijke onderzoek aandacht worden besteed aan de karakteristieke eigenschappen van het Drentse Monden en Oostermoer gebied. Hierbij zal worden gewerkt met verschillende deelaspecten om inzichtelijk te maken wat de effecten van een windpark op het landschap zullen zijn. In het MER worden de toetsingscriteria nader gedefinieerd. Middels visualisaties en eventueel viewsheds wordt de zichtbaarheid van het windpark en daarmee de invloed op het open karakter, het zicht op de lintbebouwing, het effect op de overgang tussen landschapstypen en het effect op de beleving van het gebied inzichtelijk gemaakt.

Z3: Besteed aandacht aan de belevingswaarde van geluid, met name laagfrequent geluid als gevolg van resonantie, interferentie of eigen geluid van de turbines, buiten het reguliere meetbereik.

R3: In het MER wordt het geluidseffect van een aantal verschillende opstellingsvarianten in kaart gebracht. Daarbij wordt het advies van de commissie voor de m.e.r. integraal overgenomen. Conform dat advies zal in het MER de gecumuleerde geluidbelasting op de omgeving ten gevolge van windturbines worden gepresenteerd.

In het MER zal worden uitgegaan van de in de wet- en regelgeving vastgelegde kaders en normen. Dat betekent dat voor de berekening van de geluidsbelasting de normen Lden en Lnight zullen worden gehanteerd. Ook dit is in lijn met het advies van de commissie voor de m.e.r. Bij het geluidsonderzoek zal conform de in de wet vastgelegde normen onderscheid worden gemaakt tussen dag en nacht. Bij het bepalen van de geluidsbelasting zal rekening worden gehouden met het effect van een cluster van meerdere windmolens.

In de wet- en regelgeving is voor windmolens een specifieke norm vastgesteld. Bij het vaststellen van de deze norm is rekening gehouden met de karakteristieken van het geluid van windmolens, omdat belevingsonderzoek aan proefpersonen is gebruikt. De norm bevat geen aparte of specifieke berekening van laagfrequent geluid. Bij de vaststelling van de normhoogte is hiermee via de integrale geluidbeleving rekening gehouden.

Conform het advies van de commissie voor de m.e.r. zullen, ondanks voorgaande overwegingen, in het MER berekeningen ten aanzien van laagfrequent geluid worden uitgevoerd. In het MER zal in kwalitatieve, en waar mogelijk in kwantitatieve, zin aandacht worden besteed aan het aspect laagfrequent geluid in relatie tot windmolens.

Z4: Wat is de invloed van het windpark op het vliegverkeer van MLA (Micro Light Aircraft) gezien de ligging van het vliegveld in Vledderveen? Wat gebeurt er met de vliegbeweging en hoe hoog worden de bijbehorende geluidbelastingen?

R4: Zoals opgenomen in de startnotitie zal in het MER worden onderzocht of en welke effecten mogelijk optreden op luchtvaart, zowel op recreatief als op commercieel luchtvaartverkeer.

Z5: Hoe valt de CO₂ balans uit van windenergie? Besteed hierbij aandacht aan het bouwen, plaatsen, onderhouden en afbreken van de turbines en het mogelijk onrendabel draaien van de conventionele centrales?

R5: In het MER wordt ingegaan op het nut en de noodzaak van windenergie. Daarbij kan nu reeds in zijn algemeenheid worden aangetekend dat windenergie één van de meest kosteneffectieve opties is om duurzame energie op te wekken. Uit de berekeningen van ECN ten behoeve van de SDE-regeling blijkt dat de inschatting van de integrale kosten van windenergie op land varieert van 8,5 ct/kWh voor windrijkere locaties tot 9,6 ct/kWh voor minder windrijke locaties, terwijl bijvoorbeeld de in een aantal zienswijzen genoemde optie zonne-energie uitkomt op 14,8 ct/kWh¹.

Overigens zet de rijksoverheid in op een mix van productiemogelijkheden voor duurzame energie. Naast wind op land zijn in eerdergenoemde SDE-regeling ook subsidies opgenomen voor andere mogelijkheden om energie duurzaam op te wekken, zoals zonne-energie en biogas.

Grootschalige inzet van windenergie kan leiden tot een lager rendement van met name het bestaande grootschalige elektriciteitsproductievermogen (kolen- en gasgestookte centrales). Dit is in antwoord op een aantal recente Kamervragen ook onderkend. Daarbij is aangegeven dat dit rendementsverlies in zeer extreme situaties (bij een veel groter aandeel windenergie in de elektriciteitsvoorziening) beperkt is tot 2-3 %. In de praktijk zal het om een aanmerkelijk lager percentage gaan, aangezien het aandeel windenergie in de elektriciteitsvoorziening beperkt is. Het kabinet heeft aangegeven dat zij geen aanleiding ziet om haar beleid ten aanzien van windenergie op land op grond van dit effect te wijzigen.

In het MER zal worden ingegaan op de energieproductie en de vermeden emissies ten gevolge van het initiatief, conform het advies van de commissie voor de m.e.r. Daarbij zal ook aandacht worden besteed aan de bouw en sloopfase.

1

¹ Zie

<http://www.ecn.nl/docs/library/report/2011/e11054.pdf> en

<http://www.agentschapnl.nl/sites/default/files/bijlagen/Kamerberief,%208%20februari%202012,%20bevindingen%20en%20adviezen%20ECN%20en%20Kema%20over%20energie.pdf>

Tevens zal worden ingegaan op de vermeden emissies als gevolg van het windpark.

Z6: Hoe wordt bepaald of het nu aangewezen plangebied ook het meest geschikte gebied is en welke alternatieven worden in ogenschouw genomen? Kijk hierbij naar de Veenkoloniën (in zowel Drenthe als Groningen) als geheel, waarbij een verschillend provinciaal beleid dit proces niet mag hinderen.

R6: Het door de initiatiefnemers beoogde windpark De Drentse Monden en Oostermoer zal in belangrijke mate kunnen bijdragen aan het realiseren van de doelstelling duurzame energie van 14% in 2020. Voor het realiseren van deze doelstelling zijn meerdere windmolenparken in Nederland nodig. Daarbij geldt dat voor elke locatie plussen en minnen zijn te vinden, veelal vanuit verschillende perspectieven (landschap, natuur, hinder, etc.). Gezien de hoeveelheid (MW) aan windenergie dat nog gerealiseerd dient te worden, zijn meerdere windparken nodig. Per potentieel gebied (zoals in de Drentse Veenkoloniën) zal daarom een belangenafweging moeten worden gemaakt.

In het MER worden in lijn met het advies van de commissie voor de m.e.r. de milieueffecten van de locatie van het initiatief vergeleken met de milieueffecten van alternatieve locaties. Hierbij wordt aandacht besteed aan hinder, landschap en ecologie, en komen aldus aspecten als aantal omwonenden en invloed op landschap en openheid aan de orde. Om deze vergelijking te kunnen maken verdient het de voorkeur om locaties te vergelijken die windparken van vergelijkbare omvang mogelijk kunnen maken, waarbij het kan gaan om één locatie voor een groot windpark of een aantal locaties voor een wat minder groot windpark. Een windpark van 100 MW is hierbij de ondergrens. Vergelijking met veel kleinschalige locaties levert een ongelijkwaardige vergelijking op en voldoet niet aan het Rijksbeleid om te komen tot concentratiegebieden (zie de gebieden voor grootschalige windenergie zoals opgenomen in de structuurvisie).

Z7: Stel één integrale visie op voor windenergie in de Veenkoloniën en schort de procedure op totdat deze is vastgesteld.

R7: Conform het advies van de commissie voor de m.e.r. zal een dergelijke integrale landschappelijke visie worden opgesteld als onderdeel van de milieueffectrapportages van de windparken Drentse Monden, Oostermoer en N33. Er is echter geen reden om de procedure op te schorten, aangezien het schrijven van een dergelijke visie onderdeel van het milieueffectrapport zal zijn.

Gemeente Borger-Odoorn en gemeente Aa en Hunze

Z1: Het bestuur van de gemeente Borger-Odoorn heeft bezwaar tegen de realisering van een grootschalig windpark met tussen de 80 en 200 windmolens vanuit landschappelijke overwegingen. De omvang van het windpark is onacceptabel, aangezien dit strijdig is met de structuurvisie van de gemeente. Daarnaast kan mogelijke versterking bevolkingsdaling optreden. Voorgesteld wordt om het beoordelingskader van de gebiedsvisie windenergie van de Provincie Drenthe en gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn mee te nemen als beoordelingskader.

R1: Het MER heeft tot doel milieu-informatie in beeld te brengen ten behoeve van de besluitvorming voor het inpassingplan. Het beoordelingskader hiervoor is de landelijke wet- en regelgeving op het gebied van milieu en ruimtelijke ordening en de daaruit voortvloeiende wettelijke normen. Daarnaast worden relevante beleidsstukken van Rijk, gemeenten en provincie, waaronder de gebiedsvisie windenergie van provincie en gemeenten in beeld gebracht en meegewogen in de besluitvorming. Conform het advies van de commissie voor de m.e.r. zal het effect op landschap van het windpark in het MER in kaart worden gebracht. Het uitvoeren van een demografisch onderzoek, valt niet binnen de reikwijdte van het MER.

Z2: Voelt het Ministerie (EZ en IenM) zich gehouden aan het door de provincie gestelde maximum van 280 MW in de gehele provincie Drenthe? Een windpark van 420-600 MW is geen verhouding voor de schaal van Drenthe en daarmee onacceptabel. Ontwikkel derhalve ook alternatieven die in de range van het provinciale bod (200-280 MW) vallen en die

gedragen kunnen worden door het landschap zonder veel afbreuk te doen aan de sociaal economische en ruimtelijke structuur van het gebied.

R2: In het MER worden alleen de milieueffecten van de voorgenomen windparken onderzocht. Op grond van de rijkscoördinatie-regeling neemt het Rijk (Ministers van EZ en IenM) de benodigde ruimtelijke besluiten over windenergieprojecten groter dan 100 MW. De Structuurvisie Windenergie op Land is inmiddels op 28 maart 2014 door het kabinet vastgesteld en aan de Tweede Kamer aangeboden.

Z3: Voorgesteld wordt om het beoordelingskader van de gebiedsvisie windenergie van de Provincie Drenthe en gemeenten Aa en Hunze en Borger-Odoorn mee te nemen als beoordelingskader.

R3: Het MER heeft tot doel milieu-informatie in beeld te brengen ten behoeve van de besluitvorming voor het inpassingplan. Het beoordelingskader hiervoor is de landelijke wet- en regelgeving op het gebied van milieu en ruimtelijke ordening en de daaruit voortvloeiende wettelijke normen. Daarnaast wordt relevant beleid van Rijk, gemeenten en provincie in beeld gebracht in het MER, waaronder de gebiedsvisie windenergie van provincie en gemeenten.

Z4: Welke maatstaven en beoordelingskaders worden gehanteerd om te bepalen of een windpark van deze omvang op deze locatie vanuit landschappelijke overwegingen aanvaardbaar is? Naar het oordeel van de gemeente is een voorafgesteld kader voor behoud van landschappelijke kwaliteiten een vereiste, waarbij toetsingscriteria vooraf duidelijk dienen te worden gedefinieerd.

R4: In het MER zal in het landschappelijke onderzoek aandacht worden besteed aan de karakteristieke eigenschappen van het Drentse Monden en Oostermoer gebied. Hierbij zal worden gewerkt met verschillende deelaspecten om inzichtelijk te maken wat de effecten van een windpark op het landschap zullen zijn. In het MER worden de toetsingscriteria nader gedefinieerd. In de vorm

van visualisaties en eventueel viewsheds wordt de zichtbaarheid van het windpark en daarmee de invloed op het open karakter, het zicht op de lintbebouwing, het effect op de overgang tussen landschapstypen en het effect op de beleving van het gebied inzichtelijk gemaakt.

Z5: Breng behalve de voordelen ook de nadelen voor de werkgelegenheid in beeld. Besteed hierbij niet alleen aandacht aan de inkomensverruiming van agrariërs en werkgelegenheid, maar ook aan mogelijk negatieve effecten. Denk hierbij aan de effecten op woon, werk en leefklimaat voor het gebied en betrek daarin de gemeente Aa en Hunze, in ruimer opzicht dan alleen het zoekgebied.

R5: De Wet milieubeheer omschrijft de vereisten en onderdelen van een milieueffectrapport. Daarnaast heeft de commissie voor de milieueffectrapportage een aanvullend advies (richtlijnadvies) gegeven omtrent de te onderzoeken punten. Het onderzoeken van mogelijke economische en sociaal-culturele effecten maakt hier geen onderdeel van uit, aangezien dit geen milieugevolg is als bedoeld in de wet en valt buiten de reikwijdte van het MER. Wel zal een beschrijving worden gemaakt van mogelijke effecten op inkomen en werkgelegenheid, voor zover relevant, waarbij tevens zal worden gekeken naar de toeristische sector in het gebied.

Z6: Welke maatregelen worden genomen om de acceptatie van windmolens door omwonenden te vergroten?

R6: Het is bij het Rijk en de initiatiefnemers algemeen bekend dat door het aanbieden van participatiemogelijkheden voor omwonenden de acceptatie voor windenergie kan worden vergroot. Ook de betrokken initiatiefnemers hebben hier oog voor en er wordt dan ook gewerkt aan een participatiemodel. In het kader van (financiële) participatie worden informatiebijeenkomsten voor omwonenden georganiseerd.

Z7: De gemeente constateert uit de conclusies in de rapporten "hinder door geluid" van TNO en "evaluatie van de nieuwe normstelling" van het RIVM dat de ernstige hinder in het

landelijke gebied 20 % hoger zal zijn. De gemeente vraagt om artikel 3.14a lid 3 besluit wijziging milieuregels windturbines - die de mogelijkheid biedt om in verband met lokale omstandigheden maatwerkvoorschriften te stellen - toe te passen. Hierbij wordt voorgesteld een norm te hanteren die is afgestemd op het niveau van omgevingsgeluid in landelijk gebied (Lden 35 of lager).

R7: In het MER wordt het geluidseffect van een aantal verschillende opstellingsvarianten in kaart gebracht, waarbij zowel opstellingsvarianten met een hogere als een lagere geluidbelasting zullen worden bekeken. Daarbij wordt het advies van de commissie voor de m.e.r. integraal overgenomen. Conform dat advies zal in het MER de gecumuleerde geluidbelasting op de omgeving ten gevolge van windturbines worden gepresenteerd.

In het MER zal worden uitgegaan van de in de wet vastgelegde kaders en normen. Dat betekent dat voor de berekening van de geluidsbelasting de normen Lden 47 en Lnight 41 zullen worden gehanteerd. Ook dit is in lijn met het advies van de commissie voor de m.e.r. Bij het geluidsonderzoek zal conform de in de wet vastgelegde normen onderscheid worden gemaakt tussen dag en nacht. Bij het bepalen van de geluidsbelasting zal rekening worden gehouden met het effect van een cluster van meerdere windmolens.

Z8: Geef aan op grond van welke criteria of maatstaven wordt beoordeeld of de mate van aantasting van cultuurhistorische waarden nog aanvaardbaar is of niet? Vraag de Rijksdienst voor cultureel erfgoed om advies?

R8: In het MER zal worden gewerkt met verschillende deelaspecten om inzichtelijk te maken wat de effecten van een windpark op de cultuurhistorische waarden zullen zijn. In het MER worden de toetsingscriteria nader gedefinieerd. Tevens zal de RCE als wettelijk adviseur worden betrokken bij de relevante MER onderdelen. Overigens heeft de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed ook een reactie uitgebracht op de startnotie, welke in deze bundel is opgenomen.

In het kader van het - te zijner tijd - te voeren overleg als bedoeld in artikel 3.1.1. Bro zal de

Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed eveneens in de gelegenheid worden gesteld een reactie uit te brengen op het voorontwerp van het inpassingsplan en het onderliggende MER.

Gemeente Pekela

Z1: De effecten van het windpark beperken zich niet tot de grenzen van het plangebied. Houdt derhalve rekening met de invloed van het windpark op de volgende aspecten: geluid, slagschaduw, lichthinder, recreatie, landschap, toerisme, landbouw en wonen in een ruimer gebied rondom het windpark, specifiek ook op de gemeente Pekela.

R1: Zoals weergegeven in de startnotitie en het advies van de commissie voor de m.e.r. zal op de genoemde aspecten onderzoek worden gedaan in een ruimer gebied dan het plangebied, voor zover relevant voor de specifieke effecten. In het MER zal voor de beoordeling van de aspecten worden uitgegaan van de in de wet vastgelegde kaders en normen.

Gemeente Veendam

Z1: Gemeente vraagt om te motiveren waarom de drie parken niet integraal (kijkend over de provinciegrenzen heen) worden beoordeeld?

R1: Windpark De Drentse Monden en Oostermoer valt aan te merken als 1 project onder de RCR omdat sprake is van meerdere productie-eenheden (windturbines) die geografisch en/of technisch en/of functioneel en/of organisatorisch samenhangen. Het derde project, N33, kent deze samenhang niet. Om deze reden wordt de m.e.r. procedure voor de twee initiatieven in Drenthe in 1 gezamenlijke procedure doorlopen. Voor het onderdeel landschap zal, conform het advies van de commissie voor de m.e.r. een integrale landschappelijke visie worden opgesteld.

Z2: Waarom gaat u voorbij aan de adviezen van de rijksadviseur van het landschap "een choreografie voor 1000 windmolens? Waarom speelt deze visie geen rol in de MER procedure?

R2: Het advies van de Rijksadviseur voor het landschap betreft een verkennende studie naar de mogelijkheden voor grootschalige

windenergielocaties in Nederland. Voor zover relevant zal dit document, evenals andere beleidsdocumenten worden meegenomen in het MER en betrokken bij de besluitvorming.

Z3: Voor alle parken wordt niet de beste locatie gezocht maar wordt onderzocht of de gekozen locaties geschikt zijn. Wat vindt u van de gedachte om de drie parken als één megapark te beschouwen en derhalve wel degelijk op zoek te gaan naar de beste locatie voor één dergelijk grootschalig windpark in Noord Nederland? Dit kan vanaf Rijksniveau worden gecoördineerd.

R3: Het door de initiatiefnemers beoogde windpark De Drentse Monden en Oostermoer zal in belangrijke mate kunnen bijdragen aan het realiseren van de doelstelling duurzame energie van 14% in 2020. Voor het realiseren van deze doelstelling zijn meerdere (grootschalige) windmolenparken in Nederland nodig. Daarbij geldt dat voor elke locatie plussen en minnen zijn te vinden, veelal vanuit verschillende perspectieven (landschap, natuur, hinder, etc.). Gezien de hoeveelheid (MW) aan windenergie die nog gerealiseerd dient te worden, zijn meerdere windparken nodig. Per potentieel gebied (zoals in de Drentse Veenkoloniën) zal daarom een belangenafweging moeten worden gemaakt.

Z4: Er is veel onrust en onbegrip onder de bevolking. Hoe denkt u het door de overheid zo gewenste draagvlak voor deze plannen te bewerkstelligen?

R4: Het is bij het Rijk en de initiatiefnemers algemeen bekend dat door het aanbieden van participatiemogelijkheden de acceptatie voor windenergie kan worden vergroot. Ook de betrokken initiatiefnemers hebben hier oog voor en er wordt dan ook gewerkt aan een participatiemodel voor onder andere omwonenden. In het kader van (financiële) participatie worden informatiebijeenkomsten voor omwonenden georganiseerd.

Gemeente Tynaarlo

Z1: Vanwege de ligging van windpark N33 merkt de gemeente op om het onderdeel alternatieven, locatieonderzoek en de

beoordeling van de alternatieven niet te beperken tot Oostermoer en Drentse Monden, maar tevens windpark N33 in beschouwing te nemen.

R1: Windpark De Drentse Monden en Oostermoer valt aan te merken als 1 project onder de RCR omdat sprake is van meerdere productie-eenheden (windturbines) die geografisch en/of technisch en/of functioneel en/of organisatorisch samenhangen. Het derde project, N33, kent deze samenhang niet. Om deze reden wordt de m.e.r. procedure voor de twee initiatieven in Drenthe in 1 gezamenlijke procedure doorlopen. Voor het onderdeel landschap zal, conform het advies van de commissie voor de m.e.r. een integrale landschappelijke visie worden opgesteld.

Gemeente Assen

Z1: De gemeente Assen vraagt aandacht voor andere vormen van duurzame energie (windenergie is slechts één mogelijkheid). Hierbij wordt verwezen naar de duurzaamheidsvisie Aa en Hunze.

R1: In het MER wordt ingegaan op het nut en de noodzaak van windenergie. Daarbij kan nu reeds in zijn algemeenheid worden aangetekend dat windenergie één van de meest kosteneffectieve opties is om duurzame energie op te wekken. Uit de berekeningen van ECN ten behoeve van de SDE-regeling blijkt dat de inschatting van de integrale kosten van windenergie op land varieert van 8,5 ct/kWh voor windrijkere locaties tot 9,6 ct/kWh voor minder windrijke locaties, terwijl bijvoorbeeld de in een aantal zienswijzen genoemde optie zonne-energie uitkomt op 14,8 ct/kWh². Overigens zet de rijksoverheid in op een mix van productiemogelijkheden voor duurzame energie. Naast wind op land zijn in eerdergenoemde SDE-regeling ook subsidies

2

¹ Zie

<http://www.ecn.nl/docs/library/report/2011/e11054.pdf> en

<http://www.agentschapnl.nl/sites/default/files/bijlagen/Kamerberief,%208%20februari%202012,%20bevindingen%20en%20adviezen%20ECN%20en%20Kema%20over%20energie.pdf>

opgenomen voor andere mogelijkheden om energie duurzaam op te wekken, zoals zonne-energie en biogas.

Voor zover relevant zullen beleidsstukken zoals de genoemde duurzaamheidsvisie worden meegenomen in het MER en worden betrokken bij de besluitvorming.

Z2: Verder spreekt de gemeente haar zorgen uit over de grootte en omvang van de projecten en stelt voor de gebiedsvisie windenergie van de gemeente Aa en Hunze en Borger-Odoorn en de provincie Drenthe te betrekken. Hierbij wordt expliciet aandacht gevraagd voor maatschappelijke inpassing en draagvlak.

R2: Het MER heeft tot doel milieu-informatie in beeld te brengen ten behoeve van de besluitvorming voor het inpassingplan. Het beoordelingskader hiervoor is de landelijke wet- en regelgeving op het gebied van milieu en ruimtelijke ordening en de daaruit voortvloeiende wettelijke normen. Daarnaast worden relevante beleidsstukken van Rijk, gemeenten en provincie meegenomen in het MER, waaronder de gebiedsvisie windenergie van provincie en gemeenten, en worden deze stukken betrokken bij de besluitvorming. De Structuurvisie Windenergie op Land is inmiddels op 28 maart 2014 door het kabinet vastgesteld en aan de Tweede Kamer aangeboden.

Z3: De gemeente stelt voor om de paragraaf bewonersparticipatie meer gewicht te geven door criteria op te nemen om bewoners van het gebied actief te informeren over de mogelijkheden tot participeren en de aspecten waar zij wel en geen invloed op hebben. Tevens zou duidelijk kunnen worden gemaakt welke invloed het participeren met zich meebrengt.

R3: Het is bij het Rijk en de initiatiefnemers algemeen bekend dat door het aanbieden van participatiemogelijkheden de acceptatie voor windenergie kan worden vergroot. Ook de betrokken initiatiefnemers hebben hier oog voor en er wordt dan ook gewerkt aan een participatiemodel voor onder andere omwonenden. In het kader van (financiële) participatie worden informatiebijeenkomsten voor omwonenden georganiseerd.

Gemeente Menterwolde

Z1: De gemeente Menterwolde vraagt om het in beeld brengen van de cumulatieve milieueffecten van windpark N33 en De Drentse Monden-Oostermoer, met name vanuit het aspect interferentie. Hierbij wordt gesuggereerd een integrale visie voor het gehele Veenkoloniale gebied op te stellen.

R1: Windpark De Drentse Monden en Oostermoer valt aan te merken als 1 project onder de RCR omdat sprake is van meerdere productie-eenheden (windturbines) die geografisch en/of technisch en/of functioneel en/of organisatorisch samenhangen. Het derde project, N33, kent deze samenhang niet. Om deze reden wordt de m.e.r. procedure voor de twee initiatieven in Drenthe in 1 gezamenlijke procedure doorlopen. Voor het onderdeel landschap zal, conform het advies van de commissie voor de m.e.r. een integrale landschappelijke visie worden opgesteld.

Provincie Groningen

Z1: De provincie merkt op dat de Structuurvisie Wind op Land (SWOL) ontbreekt, evenals de gebiedsvisie windenergie Drenthe en het advies van Riek Bakker. Tevens is geen rekening gehouden met de afspraken tussen het Rijk en IPO van 24 juni 2010 (Minister Huizinga-Heringa) om de provinciale vastgestelde plannen over te nemen in een op te stellen SWOL. Derhalve is het POP 2009 en de Omgevingsvisie Drenthe 2010 leidend. Werk de gemaakte afspraken (zie brief IPO van 28 februari 2011) en de reactie van het Rijk (zie brief 17 mei 2011) samen met IPO uit. Op dit moment is er geen basis om een goede ruimtelijke afweging te maken.

R1: Het MER heeft tot doel milieu-informatie in beeld te brengen ten behoeve van de besluitvorming voor het inpassingplan. Het beoordelingskader hiervoor is de landelijke wet- en regelgeving op het gebied van milieu en ruimtelijke ordening en de daaruit voortvloeiende wettelijke normen. Daarnaast worden relevante beleidsstukken van Rijk, gemeenten en provincie meegenomen in het MER, waaronder de gebiedsvisie windenergie van provincie en gemeenten.

Inmiddels is op 28 maart 2014 de Structuurvisie Windenergie op land door het kabinet vastgesteld en aan de Tweede Kamer aangeboden. In deze structuurvisie zijn 11 gebieden aangewezen die in beginsel geschikt zijn voor grootschalige ontwikkeling van windenergie in Nederland. Daarbij gaat het om windparken die groter zijn dan 100 MW en van rechtswege vallen onder de rijkscoördinatieregeling. Ook bevat deze structuurvisie de afspraken Rijk- IPO over het realiseren van 6000 MW aan windenergie op land.

Het gebied waarin windpark De Drentse Monden en Oostermoer is geprojecteerd, is in de structuurvisie aangewezen als in beginsel geschikt voor grootschalige ontwikkeling van windenergie.

Z2: In de ontwerp Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) staat dat het Rijk samen met provincies voorkeursgebieden voor grootschalige energie aanwijst. Groningen blijft aandringen op samenwerking in deze. Daarnaast constateert de provincie dat het windpark niet in lijn is met het SVIR ontwerpprincipes om een zorgvuldige afweging en transparante besluitvorming toe te passen bij alle ruimtelijke plannen, onder meer door toepassing van de SER ladder. In dat licht verdient het Groningse concentratiebeleid voor windparken op en nabij grote bedrijven de voorkeur.

R2: Het proces rondom het windpark volgt de daarvoor geldende wettelijke procedures, vastgelegd in de Elektriciteitswet 1998 en de Crisis- en herstelwet. Middels het opstellen van een Milieueffectrapport en bijbehorende communicatie als onderbouwing voor een nog op te stellen inpassingsplan is een zorgvuldige afweging en transparante besluitvorming gewaarborgd. Het Groningse beleid en de daarin gemaakte keuze voor concentratie nabij bedrijven is niet van toepassing op de onderhavige projecten in Drenthe.

Z3: Opgemerkt wordt dat startnotitie onvoldoende ingaat op regionale activiteiten die provincie overschrijdend zijn (o.a. EO Wijers prijsvraag).

R3: Het MER heeft tot doel milieu-informatie in beeld te brengen ten behoeve van de besluitvorming voor het inpassingsplan voor een specifiek project. Hierbij worden activiteiten en beleidsstukken betrokken voor zover relevant voor de beoordeling van de milieueffecten.

Z4: Opgemerkt wordt dat ten onrechte wordt verwezen naar bod IPO 3350 MW. Volgens Groningen wordt in de startnotitie verzuimd melding te maken van IPO bod van minimaal 3797 MW op 12 januari 2012 en 4969 MW indien het rijk een aantal knelpunten oplost. Provincies hebben bereidheid uitgesproken om gezamenlijk voor de ontbrekende 1031 MW afspraken te maken onder de voorwaarde dat tot die tijd de gemaakte afspraken worden gerespecteerd. Verzocht wordt RCR projecten die niet passen binnen provinciaal beleid op te schorten en te wachten totdat gebiedsvisie van de provincie en de SWOL is vastgesteld.

R4: Het opgestarte RCR-proces vloeit voort uit de Elektriciteitswet 1998. Het belangrijkste doel van dit wettelijke vastgestelde proces is het bereiken van versnelling bij de ruimtelijke besluitvorming bij projecten van nationaal belang. In de wet is bepaald dat windenergieprojecten groter dan 100 MW van nationaal belang zijn. Een besluit om de start van het proces uit te stellen tot het moment dat de Rijksstructuurvisie gereed is, zou dus in strijd zijn met het genoemde doel van de wet.

Daarnaast is het gebied opgenomen in de in maart 2012 vastgestelde Rijksstructuurvisie Infrastructuur en Ruimte als kansrijk voor grootschalige toepassing van windenergie.

Inmiddels is op 28 maart 2014 de Structuurvisie Windenergie op land door het kabinet vastgesteld en aan de Tweede Kamer aangeboden. In deze structuurvisie zijn 11 gebieden aangewezen die in beginsel geschikt zijn voor grootschalige ontwikkeling van windenergie in Nederland. Daarbij gaat het om windparken die groter zijn dan 100 MW en van rechtswege vallen onder de rijkscoördinatieregeling. Ook bevat deze structuurvisie de afspraken Rijk- IPO over het realiseren van 6000 MW aan windenergie op land.

Het gebied waarin windpark De Drentse Monden en Oostermoer is geprojecteerd, is in de structuurvisie aangewezen als in beginsel geschikt voor grootschalige ontwikkeling van windenergie.

Z5: Onderzoek de effecten van het windpark op vestiging van nieuwe en het vertrek van bestaande bewoners, toerisme en recreatie (zowel Westerwolde als de Hondsrug). Het windpark Oostermoer komt te liggen nabij Natura 2000 gebied Zuidlaardermeer, welke effecten heeft dit.

R5: Conform opgenomen in de concept Notitie reikwijdte en detailniveau en het advies van de commissie voor de m.e.r. zal op de genoemde aspecten onderzoek worden gedaan in een ruimer gebied dan het plangebied, voor zover het relevante milieueffecten betreft. In het MER zal voor de beoordeling van de aspecten worden uitgegaan van de in de wet vastgelegde kaders en normen.

Z6: Onderzoek in het kader van de nieuwe omgevingswet het instrument tijdelijke bestemming en tijdelijke vergunning, om zo ook na exploitatietermijn van circa 20 jaar te kunnen besluiten de turbines weer te verwijderen. In de concept Notitie reikwijdte en detailniveau (p. 15) is nu opgenomen dat de exploitatie van het windpark bedoeld is voor onbepaalde tijd.

R6: In het kader van de besluitvorming rondom het inpassingsplan en vergunningen kunnen dergelijke afwegingen worden gemaakt op basis van de dan vigerende wet- en regelgeving. In het MER worden relevante milieuaspecten in beeld gebracht om deze besluitvorming mogelijk te maken. Een onderzoek naar toepassing van mogelijke nieuwe wetgeving behoort niet tot het doel en reikwijdte van het MER.

Z7: Verstoring van het LOFAR project door windturbines dient te worden uitgesloten. Er is een LOFAR buitenstation gepland in Kiel-Windeweer.

R7: In het kader van het MER zal een onafhankelijk onderzoek worden verricht naar de vraag of en in welke mate beïnvloeding van de voorgenomen windmolens op LOFAR

optreedt. Er zal voorts worden bezien of en zo ja in welke mate beïnvloeding optreedt en in hoeverre er mogelijkheden zijn om mogelijke negatieve invloeden uit te filteren, te voorkomen of anderszins te mitigeren.

Z8: De provincie verzoekt op korte termijn overleg met alle betrokkenen.

R8: Overeenkomstig de Wet milieubeheer zijn de initiatieven De Drentse Monden en Oostermoer gepubliceerd in de Staatscourant en is er een inspraakperiode geweest van 6 weken. (Zie voor nadere informatie hieromtrent ook de informatie weergegeven onder de kop 'Vaststellen reikwijdte en detailniveau MER windpark De Drentse Monden en Oostermoer'). Voorts hebben er verschillende informatieavonden plaatsgevonden in de regio. Voorafgaand aan deze publicatie hebben de Ministeries EZ en van IenM zorgvuldig overleg gevoerd met de betrokken overheden: de provincie Drenthe en de gemeenten Borger-Odoorn en Aa en Hunze. Te zijner tijd zal tevens nog een overleg als bedoeld in 3.1.1. Bro en 3.28 Wro worden gevoerd. Er kan vanzelfsprekend overleg tussen provincie Groningen en de betrokkenen over het vervolg van het MER voor onderhavig project worden georganiseerd. Hiervoor zijn initiatiefnemers het eerste aanspreekpunt.

Provincie Drenthe

Z1: De provincie vraagt om de informatie en het beoordelingskader van de gebiedsvisie windenergie te gebruiken in het MER.

R1: Het MER heeft tot doel milieu-informatie in beeld te brengen ten behoeve van de besluitvorming voor het inpassingsplan. Het beoordelingskader hiervoor is de landelijke wet- en regelgeving op het gebied van milieu en ruimtelijke ordening en de daaruit voortvloeiende wettelijke normen. Daarnaast worden relevante beleidsstukken van Rijk, gemeenten en provincie meegenomen in het MER, waaronder de gebiedsvisie windenergie van provincie en gemeenten.

Z2: De provincie constateert dat een goed beoordelingskader (Rijksstructuurvisie) ontbreekt. Zij adviseert daarom een beoordelingskader te ontwikkelen op het aspect

landschap en de kwaliteit openheid in combinatie met draagvermogen van het gebied, waarbij mede gelet moet worden op de acceptatie door de bewoners. In dit licht dient een alternatief te worden ontwikkeld dat past binnen het provinciale bod van 200-280 MW.

R2: In het MER worden alleen de milieueffecten van de voorgenomen windparken onderzocht. Het beoordelingskader hiervoor vormt de landelijke wet- en regelgeving.

Ten aanzien van het aspect landschap zal een uitgebreid onderzoek naar de effecten worden gedaan in het kader van het MER, waarbij tevens een integrale landschappelijke visie zal worden opgesteld voor de windparken De Drentse Monden/ Oostermoer en N33.

Op grond van de rijkscoördinatie-regeling neemt het Rijk de benodigde ruimtelijke besluiten over windenergieprojecten groter dan 100 MW.

Inmiddels is op 28 maart 2014 de Structuurvisie Windenergie op land door het kabinet vastgesteld en aan de Tweede Kamer aangeboden. In deze structuurvisie zijn 11 gebieden aangewezen die in beginsel geschikt zijn voor grootschalige ontwikkeling van windenergie in Nederland. Daarbij gaat het om windparken die groter zijn dan 100 MW en van rechtswege vallen onder de rijkscoördinatie-regeling. Ook bevat deze structuurvisie de afspraken Rijk- IPO over het realiseren van 6000 MW aan windenergie op land.

Het gebied waarin windpark De Drentse Monden en Oostermoer is geprojecteerd, is in de structuurvisie aangewezen als in beginsel geschikt voor grootschalige ontwikkeling van windenergie.

Z3: De provincie vraagt een innovatief participatie en verdienmodel te ontwikkelen voor de windparken.

R3: De initiatiefnemers hebben hier oog voor deze aspecten en er wordt dan ook gewerkt aan een participatiemodel. Hierin zal tevens worden aangegeven welke voorwaarden en invloed uitgaan van deze participatie.

Z4: De provincie merkt op dat het plangebied is gelegen in LOFAR zone II. Ontwikkel tevens een alternatief dat buiten deze zone ligt.

R4: In het kader van het MER zal een onafhankelijk onderzoek worden verricht naar de vraag of en in welke mate beïnvloeding van de voorgenomen windmolens op LOFAR optreedt. Er zal voorts worden bezien of en zo ja in welke mate beïnvloeding optreedt en in hoeverre er mogelijkheden zijn om mogelijke negatieve invloeden uit te filteren, te voorkomen of anderszins te mitigeren, of dat aanpassingen aan de opstellingen nodig zijn.

Z5: Onderzoek de consequenties van het verwijderen van de turbines voor het omringende gebied? Zijn de veronderstelde positieve sociaal economische effecten dan nog geborgd?

R6: In het MER zullen de milieueffecten van zowel de aanleg-, exploitatie-, als sloopfase in beeld worden gebracht.

Z7: In het MER dient onderzoek te worden gedaan naar laagfrequent geluid en mogelijke gezondheidsrisico's.

R7: In het MER wordt het geluidseffect van een aantal verschillende opstellingsvarianten in kaart gebracht. Daarbij wordt het advies van de commissie voor de m.e.r. integraal overgenomen.

In het MER zal worden uitgegaan van de in de wet vastgelegde kaders en normen. Dat betekent dat voor de berekening van de geluidsbelasting de normen Lden en Lnight zullen worden gehanteerd. In de wet- en regelgeving is voor windmolens een specifieke norm vastgesteld. Bij het vaststellen van de deze norm is rekening gehouden met de karakteristieken van het geluid van windmolens, omdat belevingsonderzoek aan proefpersonen is gebruikt. De norm bevat geen aparte of specifieke berekening van laagfrequent geluid. Bij de vaststelling van de normhoogte is hiermee via de integrale geluidbeleving rekening gehouden. In het MER zal in kwalitatieve, en waar mogelijk in kwantitatieve, zin aandacht worden

besteed aan het aspect laagfrequent geluid in relatie tot windmolens.

R2: In het kader van de inmiddels opgestelde integrale landschappelijke visie voor windenergie in de Veenkoloniën is de Rijksadviseur voor het landschap betrokken.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)

Z1: Maak een gedegen cultuurhistorische analyse van de aanwezige landschappelijke stedenbouwkundige en archeologische kwaliteiten. Deze analyse dient te worden opgenomen in het in een beoordelingskader en in onderlinge samenhang te analyseren.

De toelichtingen van de aanwijzingsbesluiten van de Ministers van OCW en van IenM bij de beschermde dorpsgezichten Kiel-Windeweer, Annerveenschekanaal en Eexterveenschekanaal bieden een belangrijke aanzet. Betrek ook het cultuurhistorisch kompas van de provincie Drenthe. Uiteindelijke doel is om cultuurhistorie een volwaardige plaats te geven binnen de beoordeling van de twee te onderzoeken alternatieven. Betrek bij het onderzoek naar de inrichtingsalternatieven ook de initiatieven en verbeelding van de provincie Drenthe.

R1: In het MER zal in het landschappelijke onderzoek aandacht worden besteed aan de karakteristieke eigenschappen van het Drentse Monden en Oostermoer gebied. In de vorm van visualisaties en (eventueel) *views* wordt de zichtbaarheid van het windpark en daarmee de invloed op het open karakter, het zicht op de lintbebouwing en het effect op de beleving van het gebied inzichtelijk gemaakt. Relevant beleid van Rijk, provincie en gemeenten zal in beeld worden gebracht in het MER en worden betrokken bij de besluitvorming. Tevens zal de RCE als wettelijk adviseur worden betrokken bij de relevante MER-onderdelen.

Er is inmiddels een integrale landschappelijke visie voor windenergie in de Veenkoloniën ontwikkeld. Voor deze visie en de mogelijke inrichtingsalternatieven zijn de nu voorliggende initiatieven voor het windpark leidend.

Z2: Overweeg het betrekken van de Rijksadviseur voor het landschap bij het gezamenlijke onderzoek naar locatie en inrichtingsalternatieven.